ი. სტალინი

თხზულებანი

1

იბეჭდება
საქართველოს
კომუნისტური პარტიის
(ბოლშევიკების)
ცენტრალური კომიტეტის
დადგენილებით

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

ИНСТИТУТ МАРКСА—ЭНГЕЛЬСА—ЛЕНИНА при ЦК ВКП(б)

И.В.СТАЛИН

СОЧИНЕНИЯ

★

ОГИЗ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
Москва · 1946

პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

საკ. კ. პ. (ბ) ც. კ-თან არსებული მარქს—ენგელს—ლენინის ინსტიტუტის საძართველოს ფილიალი

ი.ბ.სტალინი

თხზულებანი

★

სახელგამი
პოლიტიკური ლიტერატურის სექტორი
თბილისი · 1947

ი.ბ.სტალინი

ტომი
1
1901–1907

ანარქიზმი თუ სოციალიზმი?[84]

დღევანდელი საზოგადოებრივი ცხოვრების დედაბოძი კლასთა ბრძოლაა. ბრძოლის დროს კი თვითეული კლასი თავისი იდეოლოგიით ხელმძღვანელობს. ბურჟუაზიას აქვს თავისი იდეოლოგია — ეს ეგრეთწოდებული **ლიბერალიზმია.** აქვს თავისი იდეოლოგია პროლეტარიატსაც — ეს, როგორც იცით, **სოციალიზმია.**

ლიბერალიზმი არ არის ერთი რამ მთელი და განუყოფელი: ის სხვადასხვა მიმართულებადაა დაყოფილი, თანახმად ბურჟუაზიის სხვადასხვა ფენებისა.

არც სოციალიზმია მთელი და განუყოფელი — ისიც სხვადასხვა მიმდინარეობადაა დანაწილებული.

ჩვენ აქ არ შევუდგებით ლიბერალიზმის განხილვას, — ეს სჯობია სხვა დროისთვის გადავდოთ. ჩვენ გვინდა მხოლოდ სოციალიზმი და მისი მიმდინარეობანი გავაცნოთ მკითხველს. ჩვენი აზრით, ეს უფრო საინტერესო იქნება მისთვის.

სოციალიზმი კი სამ უმთავრეს მიმდინარეობად იყოფა: **რეფორმიზმად, ანარქიზმად** და **მარქსიზმად.**

რეფორმიზმი (ბერნშტეინი და სხვები), რომელსაც სოციალიზმი მხოლოდ შორეულ მიზნად მიაჩნია და მეტ არაფრად, რეფორმიზმი, რომელიც ფაქტიურად უარყოფს სოციალისტურ

რევოლუციას და მშვიდობიანი გზით ცდილობს სოციალიზმის დამყარებას, რეფორმიზმი, რომელიც კლასთა თანამშრომლობას ქადაგებს, და არა კლასთა ბრძოლას, — ეს რეფორმიზმი დღითი-დღე იხრწნება, დღითი-დღე კარგავს ყოველივე სოციალისტურ ნიშანწყალს, და, ჩვენი აზრით, აქ, ამ წერილებში მისი განხილვა არავითარ საჭიროებას არ წარმოადგენს სოციალიზმის გამოსარკვევად.

სულ სხვაა მარქსიზმი და ანარქიზმი: ესენი ორივე სოციალისტურ მიმდინარეობადაა დღეს მიჩნეული, ორივე სასტიკ ბრძოლას ეწევა ერთმანეთთან, ორივე ცდილობს ნამდვილ სოციალისტურ მოძღვრებად აჩვენოს თავისი თავი პროლეტარიატს, და, თქმა არ უნდა, რომ მათი განხილვა და ერთი-მეორესთან დაპირდაპირება გაცილებით უფრო საინტერესო იქნებოდა მკითხველისთვის.

ჩვენ არ ვეკუთვნით იმ პირებს, რომლებიც სიტყვა «ანარქიზმის» ხსენებაზე ცხვირს მაღლა აიწევენ ხოლმე და ხელის ჩაქნევით ჩაილაპარაკებენ: «ნეტავი თქვენ, რომ მოგიცლიათ, — ლაპარაკადაც არა ღირსო!» ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ასეთი იაფფასიანი «კრიტიკა» არც საკადრისია და არც სასარგებლო.

ჩვენ არც იმ პირებს ვეკუთვნით, რომლებიც თავს იმით ინუგეშებენ, რომ ანარქისტებს «მასა არ ჰყავთ და ამიტომ არც ისე სახიფათონი არიანო». საქმე იმაში არაა, ვის ბევრი «მასა» ჰყავს დღეს და ვის ცოტა, — საქმე მოძღვრების ავკარგიანობაშია. თუ ანარქისტების «მოძღვრება» სიმართლეს გამოხატავს, მაშინ თავისთავად ცხადია, რომ ის უეჭველად გზას გაიკვლევს და მასას შემოიკრებს. ხოლო თუ ის უვარგისია და ყალბ ნიადაგზე აშენებული, დიდხანს ვერ იხეირებს და ჰაერში დაეკიდება. ანარქიზმის უვარგისობას კი დამტკიცება ესაჭიროება.

ზოგიერთების შეხედულებით მარქსიზმსა და ანარქიზმს ერთი და იგივე პრინციპები აქვთ, მათ შორის მხოლოდ ტაქტიკური უთანხმოებაა, — ასე რომ, მათი აზრით, პირდაპირ შეუძ-

ლებელია ამ ორი მიმდინარეობის ერთი-მეორესთან დაპირდაპირება.

მაგრამ ეს დიდი შეცდომაა.

ჩვენ გვწამს, რომ ანარქისტები მარქსიზმის ნამდვილი მტრები არიან. მაშასადამე, გვწამს აგრეთვე ის, რომ ნამდვილ მტრებთან ნამდვილი ბრძოლაა საჭირო. ამისთვის კი საჭიროა თავიდან ბოლომდე გადავხედოთ ანარქისტების «მოძღვრებას» და საფუძვლიანად ავწონ-დავწონოთ მისი ავკარგიანობა.

საქმე იმაშია, რომ მარქსიზმი და ანარქიზმი სრულიად სხვადასხვა პრინციპებზეა აშენებული, მიუხედავად იმისა, რომ ორივე სოციალისტური დროშით გამოდის ბრძოლის ველზე. ანარქიზმის ქვაკუთხედი **პიროვნებაა,** რომლის განთავისუფლება, მისი აზრით, უმთავრესი პირობაა მასის, კოლექტივის განთავისუფლებისა. ანარქიზმის აზრით, მასის განთავისუფლება შეუძლებელია მანამდე, სანამ პიროვნება არ განთავისუფლდება, რის გამოც მისი ლოზუნგია: «ყველაფერი პიროვნებისთვის». მარქსიზმის ქვაკუთხედი კი **მასაა,** რომლის განთავისუფლება, მისი აზრით, უმთავრესი პირობაა პიროვნების განთავისუფლებისა, ე. ი. მარქსიზმის აზრით, პიროვნების განთავისუფლება შეუძლებელია მანამდე, სანამ მასა არ განთავისუფლდება, რის გამოც მისი ლოზუნგია: «ყველაფერი მასისთვის».

ცხადია, აქ ორი ერთი-მეორის უარმყოფელი პრინციპია და არა მარტო ტაქტიკური უთანხმოება.

ჩვენი წერილების მიზანია — ერთმანეთს დაუპირდაპიროს ეს ორი მოწინააღმდეგე პრინციპი, ერთმანეთს შეადაროს მარქსიზმი და ანარქიზმი და მით ნათელყოს მათი ღირსება-ნაკლოვანება. ამასთანავე საჭიროდ ვცნობთ აქედანვე გავაცნოთ მკითხველს წერილების გეგმა.

ჩვენ დავიწყებთ მარქსიზმის დახასიათებით, შიგადაშიგ შევეხებით ანარქისტების შეხედულებას მარქსიზმზე და შემდეგ გადავალთ თვით ანარქიზმის კრიტიკაზე, სახელდობრ: დიალექტიკური მეთოდი, ანარქისტების შეხედულება ამ მეთოდზე და

ჩვენი კრიტიკა; მატერიალისტური თეორია, ანარქისტების შეხედულება და ჩვენი კრიტიკა (აქვე იქნება ლაპარაკი სოციალისტურ რევოლუციაზე, სოციალისტურ დიქტატურაზე, პროგრამა-მინიმუმზე და, საერთოდ, ტაქტიკაზე); ანარქისტების ფილოსოფია და ჩვენი კრიტიკა; ანარქისტების სოციალიზმი და ჩვენი კრიტიკა; ანარქისტების ტაქტიკა, ორგანიზაცია და შემდეგ ჩვენი დასკვნა.

ჩვენ ვეცდებით დავამტკიცოთ, რომ ანარქისტები, როგორც პაწია თემთა სოციალიზმის მქადაგებელნი, არ არიან ნამდვილი სოციალისტები.

ვეცდებით აგრეთვე დავამტკიცოთ, რომ ანარქისტები, როგორც პროლეტარიატის დიქტატურის უარმყოფელნი, არც ნამდვილი რევოლუციონერები არიან...

მაშ, შევუდგეთ საქმეს.

I

დიალექტიკური მეთოდი

> ყველაფერი მოძრაობს ქვეყანაზე... იცვლება ცხოვრება, იზრდება საწარმოო ძალები, ინგრევა ძველი ურთიერთობანი.
>
> კ. მარქსი

მარქსიზმი არ არის მარტო სოციალიზმის თეორია, — ის მთელი მსოფლმხედველობაა, ფილოსოფიური სისტემაა, საიდანაც თავისთავად გამომდინარეობს მარქსის პროლეტარული სოციალიზმი. ამ ფილოსოფიურ სისტემას დიალექტიკური მატერიალიზმი ეწოდება.

ცხადია, მარქსიზმის დასურათება — ეს იმავე დროს დიალექტიკური მატერიალიზმის დასურათება იქნება.

რატომ ჰქვია ამ სისტემას დიალექტიკური მატერიალიზმი?

იმიტომ, რომ მისი **მეთოდი** დიალექტიკურია, ხოლო მისი **თეორია** — მატერიალისტური.

რა არის დიალექტიკური მეთოდი?

ამბობენ, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრება დაუდგრომელ მოძრაობასა და ზრდა-განვითარებაშია. და ეს მართალიც არის: ცხოვრება არ არის ერთი რამ მუდმივი და გაყინული, ის არასოდეს არ ჩერდება ერთ დონეზე, ის მუდმივ მოძრაობასა და ნგრევა-შენების მუდმივ პროცესშია. ამიტომ არის, რომ ცხოვრებაში მუდამ არსებობს **ახალი** და **ძველი, მზარდი** და **მომაკვდავი,** რევოლუციური და კონტრრევოლუციური.

დიალექტიკური მეთოდი ამბობს, რომ ცხოვრება სწორედ ისე უნდა განვიხილოთ, როგორც ის სინამდვილეში არსებობს. ჩვენ ვნახეთ, რომ ცხოვრება დაუდგრომელ მოძრაობაშია, მაშასადამე, ჩვენი ვალია — ცხოვრება მის მოძრაობაში განვიხილოთ და ვიკითხოთ: საით მიდის ცხოვრება? ჩვენ ვნახეთ, რომ ცხოვრება მუდმივს ნგრევა-შენებაშია, მაშასადამე, ჩვენი ვალია — ცხოვრება მის ნგრევა-შენებაში განვიხილოთ და ვიკითხოთ: რა ინგრევა და რა შენდება ცხოვრებაში?

ის, რაც ცხოვრებაში იბადება და დღითი-დღე იზრდება, — უძლეველია, მისი წინმსვლელობის შეჩერება შეუძლებელია. ესე იგი, თუ, მაგალითად, პროლეტარიატი იბადება როგორც კლასი და დღითი-დღე იზრდება, რაც უნდა სუსტი და მცირერიცხოვანი იყოს ის **დღეს,** ბოლოს მაინც გაიმარჯვებს. რატომ? იმიტომ, რომ ის იზრდება, მატულობს და წინ მიდის. პირიქით, ის, რაც ცხოვრებაში ბერდება და სამარისკენ მიექანება, — აუცილებლად უნდა დამარცხდეს, თუნდაც რომ ის **დღეს** ბუმბერაზ ძალას წარმოადგენდეს. ესე იგი, თუ, მაგალითად, ბურჟუაზია თანდათან ნიადაგს კარგავს და ყოველდღიურად უკან მიდის, რაც უნდა ძლიერი და მრავალრიცხოვანი იყოს ის დღეს, ბოლოს მაინც დამარცხდება. რატომ? იმიტომ, რომ ის იშლება როგორც კლასი, ის სუსტდება, ბერდება და მეტი ბარგი ხდება ცხოვრებაში.

აქედან წარმოსდგა ცნობილი დიალექტიკური დებულება: ყოველივე ის, რაც ნამდვილად არსებობს, ე. ი. ყოველივე ის, რაც დღითი-დღე იზრდება, — გონიერია, ხოლო ყოველივე ის, რაც დღითი-დღე იშლება, — უგონოა და, მაშასადამე, დამარცხებას ვერ ასცდება.

მაგალითი. გასული საუკუნის ოთხმოციან წლებში დიდი კამათი ატყდა რუსეთის რევოლუციურ ინტელიგენციაში. ნაროდნიკები ამბობდნენ, რომ უმთავრესი ძალა, რომელსაც შეუძლია თავს იდოს «რუსეთის განთავისუფლება», — ეს სოფლისა და ქალაქის წვრილი ბურჟუაზიაა. რატომ? — ეკითხებოდნენ მათ მარქსისტები. იმიტომ რომ, — ამბობდნენ ნაროდნიკები, — სოფლისა და ქალაქის წვრილი ბურჟუაზია დღეს უმეტესობას შეადგენს და, გარდა ამისა, ღარიბიც არის და სიღატაკეში ცხოვრობსო.

მარქსისტები უპასუხებდნენ: მართალია, სოფლისა და ქალაქის წვრილი ბურჟუაზია დღეს უმეტესობაა და ნამდვილად ღარიბიც არის, მაგრამ განა ამაშია საქმე? წვრილი ბურჟუაზია დიდი ხანია უმეტესობას შეადგენს, მაგრამ მას დღემდის პროლეტარიატის დაუხმარებლად არავითარი თაოსნობა არ გამოუჩენია «თავისუფლებისთვის» ბრძოლაში. რატომ? იმიტომ, რომ წვრილი ბურჟუაზია, როგორც კლასი, არ იზრდება, — პირიქით, ის დღითი-დღე იშლება და ბურჟუებად და პროლეტარებად იყოფა. მეორე მხრივ, თქმა არ უნდა, რომ არც სიღარიბეს აქვს აქ გადამჭრელი მნიშვნელობა: «ბოსიაკები» წვრილ ბურჟუაზიაზე ღარიბები არიან, მაგრამ ვერავინ იტყვის, რომ ისინი «რუსეთის განთავისუფლებას» იკისრებენ.

როგორც ხედავთ, საქმე იმაში არ ყოფილა, თუ რომელი კლასი წარმოადგენს დღეს უმეტესობას, ანდა რომელი კლასი უფრო ღარიბია, — არამედ იმაშია, თუ რომელი კლასი მაგრდება და რომელი იშლება.

და რადგანაც პროლეტარიატი ერთადერთი კლასია, რომელიც შეუჩერებლად იზრდება და მტკიცდება, რომელიც საზოგადოებრივ ცხოვრებას წინ სწევს და თავის გარშემო იკრებს

ყველა რევოლუციურ ელემენტს, ჩვენი ვალია უმთავრეს ძალად ვაღიაროთ ის დღევანდელ მოძრაობაში, გვერდში ამოვუდგეთ მას და მისი მოწინავე სურვილები ჩვენ სურვილებად გავიხადოთ.

ასე უპასუხებდნენ მარქსისტები.

ცხადია, მარქსისტები დიალექტიკურად უყურებდნენ ცხოვრებას, მაშინ როდესაც ნაროდნიკები მეტაფიზიკურად მსჯელობდნენ, — მათ საზოგადოებრივი ცხოვრება ერთ წერტილზე გაყინულად ჰქონდათ წარმოდგენილი.

ასე უყურებს დიალექტიკური მეთოდი ცხოვრების მოძრაობას.

მაგრამ მოძრაობაც არის და მოძრაობაც. საზოგადოებრივი ცხოვრების მოძრაობა იყო «დეკემბრის დღეებში», როცა წელში გამართული პროლეტარიატი იარაღის საწყობებს ეცემოდა და იერიშით მიდიოდა რეაქციის წინააღმდეგ. მაგრამ საზოგადოებრივი მოძრაობა უნდა დაერქვას აგრეთვე წინა წლების მოძრაობას, როცა პროლეტარიატი «მშვიდობიანი» განვითარების პირობებში ცალკეული გაფიცვებითა და წვრილი პროფკავშირების შექმნით კმაყოფილდებოდა.

ცხადია, მოძრაობას სხვადასხვა ფორმები ჰქონია.

და აი, დიალექტიკური მეთოდი ამბობს, რომ მოძრაობას ორგვარი ფორმა აქვს: ევოლუციური და რევოლუციური.

მოძრაობა ევოლუციურია, როცა პროგრესული ელემენტები სტიქიურად განაგრძობენ თავიანთ ყოველდღიურ მუშაობას, როცა მათ წვრილ-წვრილი, **რაოდენობრივი** ცვლილებები შეაქვთ ძველ წესებში.

მოძრაობა რევოლუციურია, როცა იგივე ელემენტები ერთად ჯგუფდებიან, ერთი იდეით იმსჭვალებიან და აჩქარებული ნაბიჯით მიეჭანებიან მტრის ბანაკისკენ, რომ ძირიანად მოსპონ ძველი წესები და ცხოვრებაში **თვისობრივი** ცვლილებები შეიტანონ, ახალი წესები დაამყარონ.

ევოლუცია ამზადებს და ნიადაგს აძლევს რევოლუციას, ხოლო რევოლუცია აგვირგვინებს ევოლუციას და ხელს უწყობს მის მერმინდელ მუშაობას.

ასეთსავე პროცესებს ადგილი აქვთ ბუნებაშიც. მეცნიერების ისტორია გვიჩვენებს, რომ დიალექტიკური მეთოდი ნამდვილი მეცნიერული მეთოდი ყოფილა: ასტრონომიიდან დაწყებული სოციოლოგიამდე — ყველგან ის აზრი დასტურდება, რომ ქვეყანაზე მუდმივი არაფერია, რომ ყველაფერი იცვლება, ყველაფერი ვითარდება. მაშასადამე, ბუნებაში ყველაფერს მოძრაობის, განვითარების თვალსაზრისით უნდა ვუყურებდეთ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ დიალექტიკის სული ძვალრბილში გასჯდომია დღევანდელ მეცნიერებას.

რაც შეეხება მოძრაობის ფორმებს, რაც შეეხება იმას, რომ, დიალექტიკის თანახმად, წვრილ-წვრილი, **რაოდენობრივი**, ცვლილებანი ბოლოს დიდ, **თვისობრივ**, ცვლილებებს წარმოშობენ ხოლმე, — ამ კანონს ამდენადვე ძალა აქვს ბუნების ისტორიაშიც. მენდელეევის «ელემენტთა პერიოდული სისტემა» ნათლად გვიჩვენებს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ეძლევა ბუნების ისტორიაში თვისობრივი ცვლილებების წარმოშობას რაოდენობრივი ცვლილებებიდან. ამასვე მოწმობს ბიოლოგიაში ნეოლამარკიზმის თეორია, რომელსაც ადგილს უთმობს ნეოდარვინიზმი.

ჩვენ აღარაფერს ვამბობთ სხვა ფაქტებზე, რომლებიც საკმაო სისრულით გააშუქა ფ. ენგელსმა თავის «ანტი-დიურინგში».

ასეთია დიალექტიკური მეთოდის შინაარსი.

*
* *

როგორ უყურებენ ანარქისტები დიალექტიკურ მეთოდს?

ყველამ იცის, რომ დიალექტიკური მეთოდის მამამთავარი ჰეგელი იყო. მარქსმა გაწმინდა და გააუმჯობესა ეს მეთოდი. თქმა არ უნდა, რომ ეს გარემოება ანარქისტებმაც იციან. მათ იციან, რომ ჰეგელი კონსერვატორი იყო, და აი, ისინი სარგებლობენ შემთხვევით და თავგამოდებით ლანძღავენ ჰეგელს როგორც «რესტავრაციის» მომხრეს, ისინი გატაცებით «ამტკი-

ცებენ», რომ «ჰეგელი... რესტავრაციის ფილოსოფოსია...», რომ «აბსოლიუტურ ფორმაში ის ქებათა-ქებას ასხამს ბიუროკრატიულ კონსტიტუციონალიზმს... მისი ისტორიის ფილოსოფიის ზოგადი იდეა დაჭედებარებულია და ემსახურება... რესტავრაციის ეპოქის ფილოსოფიურ მიმართულებას» და სხვა და სხვა ამისთანები (იხ. «ნობათი»[85] № 6. ვ. ჩერქეზიშვილის წერილი).

ამასვე «ამტკიცებს» თავის ნაწერებში ცნობილი ანარქისტი კროპოტკინი (იხ., მაგალითად, მისი «მეცნიერება და ანარქიზმი», რუსულ ენაზე).

კროპოტკინს ერთხმად ბანს აძლევენ ჩვენებური კროპოტკინელები, ჩერქეზიშვილიდან დაწყებული ვიდრე შ. გ.-მდე (იხ. «ნობათის» ნომრები).

მართალია, აქ მათ არავინ ეკამათება, პირიქით, ყველა დაეთანხმება, რომ ჰეგელი რევოლუციონერი არ იყო. თვითონ მარქსმა და ენგელსმა ყველაზე უფრო ადრე დაამტკიცეს თავიანთ «კრიტიკული კრიტიკის კრიტიკაში», რომ ჰეგელის ისტორიული შეხედულება ძირიანად ეწინააღმდეგება ხალხის თვითმპყრობელობას. მაგრამ მიუხედავად ამისა ანარქისტები მაინც «ამტკიცებენ» და საჭიროდ სცნობენ ყოველდღე «ამტკიცონ», რომ ჰეგელი «რესტავრაციის» მომხრეა. რატომ იქცევიან ასე? ალბათ, იმიტომ, რომ ყოველივე ამით სახელი გაუტეხონ ჰეგელს და მით მკითხველს აგრძნობინონ, რომ «რეაქციონერი» ჰეგელს მეთოდიც არ შეიძლება «საზიზღარი» და არამეცნიერული არ ჰქონოდა.

ასე ფიქრობენ ანარქისტები დიალექტიკური მეთოდის გაბათილებას.

ჩვენ ვამბობთ, რომ ამ გზით ისინი ვერაფერს ვერ დაამტკიცებენ, გარდა თავიანთი უვიცობისა. პასკალი და ლეიბნიცი რევოლუციონერები არ იყვნენ, მაგრამ მათგან აღმოჩენილი მათემატიკური მეთოდი მეცნიერულ მეთოდადაა დღეს აღიარებული. მაიერი და ჰელმჰოლცი რევოლუციონერები არ

იყვნენ, მაგრამ მათი აღმოჩენანი ფიზიკის დარგში საფუძვლად დაედო მეცნიერებას. არც ლამარკი და დარვინი იყვნენ რევოლუციონერები, მაგრამ მათმა ევოლუციურმა მეთოდმა ფეხზე დააყენა ბიოლოგიის მეცნიერება... რატომ არ შეიძლება ვაღიაროთ ის ფაქტი, რომ, მიუხედავად ჰეგელის კონსერვატიზმისა, მან, ჰეგელმა, შესძლო შეემუშავებინა მეცნიერული მეთოდი, რომელსაც დიალექტიკური მეთოდი ეწოდება?

დიახ, **ამ გზით** ანარქისტები ვერაფერს ვერ დაამტკიცებენ, გარდა თავიანთი უვიცობისა.

დავყვეთ ქვემოთ. ანარქისტების აზრით, «დიალექტიკა მეტაფიზიკაა», და რადგანაც მათ უნდათ «მეცნიერების განთავისუფლება მეტაფიზიკიდან და ფილოსოფიის თეოლოგიიდან», ამიტომ უარყოფენ დიალექტიკურ მეთოდს (იხ. «ნობათი» № 3 და 9. შ. გ.-ს წერილები. იხ. აგრეთვე «მეცნიერება და ანარქიზმი» კროპოტკინისა).

«ჩემი შენ გითხარიო, გული მოგიკალიო», — სწორედ ასეა ანარქისტების საქმე. დიალექტიკა მეტაფიზიკასთან ბრძოლაში დამწიფდა, მან ამ ბრძოლაში ისახელა თავი, ანარქისტების აზრით კი გამოდის, რომ დიალექტიკა მეტაფიზიკა ყოფილა!

დიალექტიკა ამბობს, რომ ქვეყანაზე არაფერი არაა მუდმივი, ქვეყნად ყველაფერი წარმავალია და ცვალებადი, — იცვლება ბუნება, იცვლება საზოგადოება, იცვლება ზნე-ჩვეულებანი, იცვლება წარმოდგენა სამართლიანობაზე, იცვლება თვით ჭეშმარიტებაც, — ამიტომ არის, რომ დიალექტიკა ყველაფერს კრიტიკის თვალით უყურებს, ამიტომ არის, რომ ის უარყოფს ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილ ჭეშმარიტებას, უარყოფს, მაშასადამე, განყენებულ «დოგმატურ დებულებებს, რომლებსაც გაზეპირების მეტი აღარა უნდა-რა, რაკი ისინი ერთხელ აღმოუჩენიათ» (იხ. **ფ. ენგელსი**, «ლუდვიგ ფეიერბახი»)[86].

მეტაფიზიკა კი სულ სხვა რამეს გვეუბნება. მისთვის ქვეყნიერება მუდმივი და უცვლელი რაღაცაა (იხ. **ფ. ენგელსი**,

«ანტი-დიურინგი»), რომელიც ერთხელ და სამუდამოდ განსაზღვრა ვიღაცამ ან რაღაცამ, — ამიტომ არის, რომ მეტაფიზიკოსებს ყველგან «მუდმივი სამართლიანობა» და «უცვლელი ჭეშმარიტება» აკერიათ პირზე.

ანარქისტების «მამამთავარი» პრუდონი ამბობდა, რომ ქვეყანაზე არსებობს **ერთხელ და სამუდამოდ განსაზღვრული უცვლელი სამართლიანობა,** რომელიც საფუძვლად უნდა დაედოს მომავალ საზოგადოებას. ამის გამო პრუდონს მეტაფიზიკოსს ეძახდნენ. მარქსი ებრძოდა პრუდონს დიალექტიკური მეთოდის შემწეობით და ამტკიცებდა, რომ, რადგანაც ქვეყანაზე ყველაფერი იცვლება, ამიტომ «სამართლიანობაც» უნდა იცვლებოდეს, და, მაშასადამე, «უცვლელი სამართლიანობა» მეტაფიზიკური ბოდვაა (**იხ. კ. მარქსი,** «ფილოსოფიის სიღატაკე»). მეტაფიზიკოს პრუდონის ქართველი მოწაფეები კი გადმომდგარან და გვიკიჟინებენ: მარქსის «დიალექტიკა მეტაფიზიკააო»!

მეტაფიზიკას სწამს სხვადასხვა ბუნდოვანი დოგმები, როგორიცაა, მაგალითად, «შეუცნობელი» და «ნივთი თავისთავად», ის ბოლოს და ბოლოს უშინაარსო ღვთისმეტყველებაზე გადადის. წინააღმდეგ პრუდონისა და სპენსერისა ენგელსი ხსენებულ დოგმებს დიალექტიკური მეთოდის შემწეობით ებრძოდა (იხ. «ლუდვიგ ფეიერბახი»). პრუდონ-სპენსერის ანარქისტი მოწაფეები კი გვეუბნებიან: პრუდონი და სპენსერი მეცნიერები არიან, მარქსი და ენგელსი კი მეტაფიზიკოსებიო!

ორში ერთი: ან თავიანთ თავს ატყუებენ ანარქისტები ანდა არ იციან, რას ამბობენ.

ყოველ შემთხვევაში ეჭვს გარეშეა, რომ ანარქისტებს ერთმანეთში ერევათ ჰეგელის **მეტაფიზიკური** სისტემა და მისივე **დიალექტიკური** მეთოდი.

თქმა არ უნდა, რომ ჰეგელის **ფილოსოფიური სისტემა,** რომელიც უცვლელ იდეას ემყარება, თავიდან ბოლომდე **მეტაფიზიკურია.** მაგრამ ცხადია აგრეთვე ისიც, რომ ჰეგელის **დია-**

ლექტიკური მეთოდი, რომელიც უარყოფს ყოველივე უცვლელ იდეას, — თავიდან ბოლომდე **მეცნიერულია და რევოლუციური**.

ამიტომ იყო, რომ კ. მარქსი, რომელიც კრიტიკის ჭარცეცხლში ატარებდა ჰეგელის მეტაფიზიკურ სისტემას, იმავე დროს, ქებითა და დიდებით იხსენიებდა მის დიალექტიკურ მეთოდს, რომელიც მარქსის აზრით «არაფრის წინაშე ქედს არ იხრის და თავისი არსებით კრიტიკული და რევოლუციურია» (იხ. «კაპიტალი», ტ. I, ბოლოსიტყვაობა).

ამიტომ არის, რომ ენგელსი დიდ განსხვავებას ხედავს ჰეგელის მეთოდსა და სისტემას შორის: «ვინც უმთავრეს ყურადღებას ჰეგელის **სისტემას** აქცევდა, მას შეეძლო საკმაოდ კონსერვატორი ყოფილიყო როგორც პოლიტიკაში, ისე რელიგიაში, ხოლო ვინც მთავარ მნიშვნელობას მის დიალექტიკურ **მეთოდს** აკუთვნებდა, მას შეეძლო ორივე სფეროში უკიდურესი ოპოზიციის მომხრე ყოფილიყო» (იხ. «ლუდვიგ ფეიერბახი»).

ამ განსხვავებას ვერ ხედავენ ანარქისტები და დაუფიქრებლად გაიძახიან: «დიალექტიკა მეტაფიზიკააო».

დავყვეთ ქვემოთ. ანარქისტები ამბობენ, რომ დიალექტიკური მეთოდი «იკლიკანტობაა», «სოფიზმების მეთოდია», «ლოგიკური... სალტომორტალეა» (იხ. «ნობათი» № 8. შ. გ.-ს წერილი), «რომლის საშუალებით წაღმართიც და უკუღმართიც ერთნაირი სიადვილით არიან დამტკიცებული» (იხ. «ნობათი» № 4. ვ. ჩერქეზიშვილის წერილი).

მაშ ასე: ანარქისტების აზრით, დიალექტიკური მეთოდი წაღმართსაც და უკუღმართსაც ერთნაირად ამტკიცებს.

პირველი შეხედვით შეიძლება იფიქროს კაცმა, რომ ანარქისტების ბრალდება მოკლებული არაა სიმართლეს. ყური დაუგდეთ, მაგალითად, რას ამბობს ენგელსი მეტაფიზიკური მეთოდის მიმდევარზე:

«...იგი ასე ამბობს: ჰო—ჰო, არა—არა; რაც ამის გარეშეა, ის ბოროტისგანაა. მისთვის ნივთი ან არსებობს, ან არ არსებობს:

არ შეიძლება, რომ ნივთი ერთსა და იმავე დროს იყოს ის, რაც არის, და სხვა რამეც იყოს; დადებითი და უარყოფითი აბსოლუტურად გამორიცხავენ ერთი-მეორეს...» (იხ. «ანტი-დიურინგი». შესავალი).

როგორ! — ცხარობენ ანარქისტები, — განა შეიძლება ერთი და იგივე საგანი ერთ და იმავე დროს კარგიც იყოს და ავიც?! ეს ხომ «სოფიზმია», ეს ხომ «სიტყვების თამაშია», ეს ხომ იმას ნიშნავს, რომ «წაღმართიც და უკუღმართიც ერთნაირი სიადვილით გინდათ დაამტკიცოთ»!..

მაგრამ ჩავუკვირდეთ საქმეს.

ჩვენ დღეს დემოკრატიულ რესპუბლიკას მოვითხოვთ. შეიძლება თუ არა ვთქვათ, რომ დემოკრატიული რესპუბლიკა სავსებით კარგია, ან სავსებით ცუდი? არა, არ შეგვიძლია! რატომ? იმიტომ, რომ დემოკრატიული რესპუბლიკა კარგია მხოლოდ ერთი მხრით, როცა ის ფეოდალურ წესებს ანგრევს, სამაგიეროდ ის ცუდია მეორე მხრით, როცა ბურჟუაზიულ წესებს ამაგრებს. ამიტომ ჩვენ ვამბობთ: რამდენადაც დემოკრატიული რესპუბლიკა ფეოდალურ წესებს ანგრევს, იმდენად ის კარგია, — და ჩვენ ვიბრძვით მისთვის, ხოლო რამდენადაც ის ბურჟუაზიულ წესებს ამაგრებს, იმდენად არ არის კარგი, — და ჩვენ ვებრძვით მას.

გამოდის, რომ ერთი და იგივე დემოკრატიული რესპუბლიკა, ერთსა და იმავე დროს, «კარგიც» ყოფილა და «ავიც», «ჰო»-ც და «არა»-ც.

ასევე უნდა ითქვას რვასაათიან სამუშაო დღეზე, რომელიც ერთსა და იმავე დროს «კარგიც» არის, რამდენადაც პროლეტარიატს აძლიერებს, და «ავიც», რამდენადაც ამაგრებს დაჭირავებული შრომის სისტემას.

სწორედ ასეთი **ფაქტები** ჰქონდა მხედველობაში ენგელსს, როცა ის ზემოთ ნათქვამი სიტყვებით ახასიათებდა დიალექტიკურ მეთოდს.

ანარქისტებს კი ვერ გაუგიათ ეს და ყოველად ნათელი აზრი დაბურულ «სოფიზმად» მოლანდებიათ.

რა თქმა უნდა, ანარქისტებს შეუძლიათ შეამჩნიონ ან არ შეამჩნიონ ეს **ფაქტები,** მათ ისიც შეუძლიათ, რიყეზე ისე გაიარონ, რომ ქვა ვერ დაინახონ, — ეს მათი უფლებაა. მაგრამ რა შუაშია აქ დიალექტიკური მეთოდი, რომელიც ანარქისტებივით თვალდახუჭული არ უყურებს ცხოვრებას, რომელიც გრძნობს ცხოვრების მაჯისცემას და პირდაპირ გვეუბნება: რადგანაც ცხოვრება იცვლება, რადგანაც ცხოვრება მოძრაობს, ამიტომ ცხოვრების ყოველ მოვლენას ორი მხარე აქვს: კარგი და ავი, რომელთაგან პირველი უნდა დავიცვათ და მეორე უარვყოთო.

დავყვეთ კიდევ ქვემოთ. ჩვენებური ანარქისტების აზრით, «დიალექტიკური განვითარება არის კატასტროფისტული, რომლითაც ჯერ წარსული სრულიად ნადგურდება, და მერე მომავალი სავსებით განკერძოვებულათ მყარდება... კიუვიეს კატაკლიზმებს უცნობი მიზეზი წარმოშობდა, მარქს-ენგელსის კატასტროფებს დიალექტიკა» (იხ. «ნობათი» № 8. შ. გ.-ს წერილი).

ხოლო მეორე ადგილას იგივე ავტორი სწერს: «მარქსიზმი... დარვინიზმს ეყრდნობა და კრიტიკის თვალით არ უყურებს მასო» (იხ. «ნობათი» № 6).

კარგად ჩაუკვირდით, მკითხველო!

კიუვიე უარყოფს დარვინის ევოლუციას, მას მხოლოდ კატაკლიზმები სწამს, კატაკლიზმი კი **მოულოდნელი** აფეთქებაა, «რომელსაც **უცნობი** მიზეზი წარმოშობს». ანარქისტები ამბობენ, რომ მარქსისტები **კიუვიეს ემხრობიან** და, მაშასადამე, **უარყოფენ დარვინიზმსო.**

დარვინი უარყოფს კიუვიეს კატაკლიზმებს, ის თანდათანობითს ევოლუციას ემხრობა. და აი, იგივე ანარქისტები გვეუბნებიან, რომ «მარქსიზმი დარვინიზმს ეყრდნობა და კრიტიკის თვალით არ უყურებს მას», ე. ი. მარქსისტები უარყოფენ **კიუვიეს კატაკლიზმებსო.**

ერთი სიტყვით, ანარქისტები ამტყუნებენ მარქსისტებს — კიუვიეს ემხრობითო, და ამავე დროს უსაყვედურებენ — რატომ დარვინს ემხრობით, და არა კიუვიესო.

აი ანარქია! სწორედ ამაზე იტყვიან: უნტერ-ოფიცრის ცოლმა თავისი თავი თავისივე ხელით გაწკეპლაო! ცხადია, «ნობათის» მერვე ნომრის შ. გ.-ს დავიწყებია ის, რაც მეექვსე ნომრის შ. გ.-ს უთქვამს.

რომელია მართალი, მერვე თუ მეექვსე ნომერი?

გადავხედოთ ფაქტებს. მარქსი ამბობს:

«თავიანთი განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე საზოგადოების მატერიალური საწარმოო ძალები წინააღმდეგობაში ვარდებიან არსებულ წარმოებით ურთიერთობასთან ანუ, რაც ამის მხოლოდ იურიდიულ გამოსახულებას წარმოადგენს, საკუთრების ურთიერთობასთან... მაშინ დგება სოციალური რევოლუციის ეპოქა». მაგრამ «არც ერთი საზოგადოებრივი ფორმაცია არ ისპობა მანამდე, სანამ არ განვითარებულა ყველა საწარმოო ძალა, რომელთათვის იგი საკმაო გასაქანს იძლევა...» (იხ. **კ. მარქსი, «პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის». წინასიტყვაობა**)[87].

დღევანდელ საზოგადოებრივ ცხოვრებას რომ მივუყენოთ მარქსის ეს თეზისი, გამოვა, რომ დღევანდელ საწარმოო ძალებს შორის, რომელთაც **საზოგადოებრივი** ხასიათი აქვს, და პროდუქტთა მითვისების ფორმას შორის, რომელსაც **კერძო** ხასიათი აქვს, — ძირეული კონფლიქტია, რომელიც სოციალისტური რევოლუციით უნდა დასრულდეს (იხ. **ფ. ენგელსი**, «ანტი-დიურინგი», მესამე განყოფილების მეორე თავი).

როგორც ხედავთ, მარქსისა და ენგელსის აზრით, რევოლუციას იწვევს კიუვიეს «უცნობი მიზეზები» კი არა, არამედ სრულიად გარკვეული და ცოცხალი საზოგადოებრივი მიზეზები, რომლებსაც «საწარმოო ძალთა განვითარება» ეწოდება.

როგორც ხედავთ, მარქსისა და ენგელსის აზრით, რევოლუცია მხოლოდ მაშინ ხდება, როცა საწარმოო ძალები საკმაოდ მომწიფდება, და არა **მოულოდნელად**, როგორც ეს კიუვიეს ეგონა.

ცხადია, კიუვიეს კატაკლიზმებსა და მარქსის დიალექტიკურ მეთოდს შორის საერთო არაფერია.

მეორე მხრივ, დარვინიზმი უარყოფს არა მარტო კიუვიეს კატაკლიზმებს, არამედ დიალექტიკურად გაგებულ განვითარებასაც მისი რევოლუციით, მაშინ როდესაც დიალექტიკური მეთოდის აზრით ევოლუცია და რევოლუცია, რაოდენობრივი და თვისობრივი ცვლილება — ორი აუცილებელი ფორმაა ერთი და იმავე მოძრაობისა.

ცხადია, არც ის შეიძლება ითქვას, რომ «მარქსიზმი... კრიტიკის თვალით არ უყურებს დარვინიზმს».

გამოდის, რომ ორივეგან სცდება «ნობათი», როგორც მეექვსე ნომერში, ისე მერვეში.

ბოლოს, ანარქისტები გვიკიჟინებენ, რომ «დიალექტიკა... არ გვაძლევს საშვალებას გამოვიდეთ ან გამოვხტეთ თავის თავისაგან, არც გადავახტეთ თავის თავს» (იხ. «ნობათი» № 8. შ. გ.-ს წერილი).

ეს კი სრული ჭეშმარიტებაა, ბ-ნო ანარქისტებო, აქ კი ცამდის მართალი ხართ, პატივცემულნო: დიალექტიკური მეთოდი მართლაც არ იძლევა ასეთ საშუალებას. მაგრამ რატომ არ იძლევა? იმიტომ, რომ «თავის თავიდან გამოხტომა და თავის თავზე გადახტომა» თხების საქმეა, დიალექტიკური მეთოდი კი ადამიანებისთვისაა გამოგონილი.

აი, სად არის საიდუმლოება!..

ასეთია საერთოდ ანარქისტების შეხედულება დიალექტიკურ მეთოდზე.

ცხადია, ანარქისტებს ვერ გაუგიათ მარქსისა და ენგელსის დიალექტიკური მეთოდი, — მათ თავიანთი დიალექტიკა გამოუგონიათ და სწორედ მას ებრძვიან ასე შეუბრალებლად.

ჩვენ ისღა დაგვრჩენია, რომ სეირს ვუყუროთ და «სიცილს მივცეთ თავი», რადგანაც არ შეიძლება არ გაგეცინოს, როცა კაცი თავის საკუთარ ფანტაზიას ებრძვის, თავის გამონაგონს ანგრევს და თანაც გამწარებული გარწმუნებს — მტერსა ვკლავო.

II

მატერიალისტური თეორია

«ადამიანების შეგნება კი არ განსაზღვრავს მათ მდგომარეობას, არამედ, პირიქით, მათი საზოგადოებრივი მდგომარეობა განსაზღვრავს მათს შეგნებას».

კ. მარქსი

ჩვენ ვიცნობთ უკვე დიალექტიკურ მეთოდს.

რა არის მატერიალისტური თეორია?

ყველაფერი იცვლება ქვეყანაზე, ყველაფერი ვითარდება ცხოვრებაში, მაგრამ **რანაირად** ხდება ეს ცვლილება და **რა სახით** სწარმოებს ეს განვითარება?

ჩვენ ვიცით, მაგალითად, რომ ერთ დროს დედამიწა გავარვარებულ ცეცხლოვან მასას წარმოადგენდა, შემდეგ ნელ-ნელა გაცივდა, მერე მცენარეულობა და ცხოველები წარმოიშვნენ, ცხოველების განვითარებას მოჰყვა მაიმუნთა გარკვეული გვარეობის გაჩენა და, შემდეგ, ყოველივე ამას — ადამიანის წარმოშობა.

ასეთი იყო საერთოდ ბუნების განვითარება.

ვიცით აგრეთვე ის, რომ არც საზოგადოებრივი ცხოვრება ყოფილა ერთ დონეზე შეჩერებული. დრო იყო, როცა ადამიანები პირველყოფილი კომუნისტური წესით ცხოვრობდნენ; მაშინ ისინი პირველყოფილი მონადირეობით ირჩენდნენ თავს, ტყე-ტყე დახეტიალობდნენ და საჭმელს ასე შოულობდნენ. დადგა დრო, როცა პირველყოფილი კომუნიზმი მატრიარქატით შეიცვალა,—მაშინ ადამიანები, მეტწილად, პირველყოფილი მიწათმოქმედებით იკმაყოფილებდნენ მოთხოვნილებას; შემდეგ მატრიარქატი შეიცვალა პატრიარქატით, როცა ადამიანები უმთავრესად მეჯოგეობით ირჩენდნენ თავს. შემდეგ პატრიარქატი მონათმფლობელური წყობილებით შეიცვალა,—მაშინ ადამიანები შედარებით უფრო განვითარებული მიწათმოქმედებით ირჩენდნენ თავს; მონათმფლობელურ წყობილებას მოჰყვა ბატონყმობა და შემდეგ ყოველივე ამას — ბურჟუაზიული წყობილება.

ასეთი იყო საერთოდ საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარება.

დიახ, ყოველივე ეს ცნობილია... მაგრამ **რანაირად** ხდებოდა ეს განვითარება: შეგნება იწვევდა «ბუნებისა» და «საზოგადოების» განვითარებას, თუ, პირიქით, «ბუნებისა» და «საზოგადოების» განვითარება იწვევდა შეგნების განვითარებას?

ასე აყენებს კითხვას მატერიალისტური თეორია.

ზოგნი ამბობენ, რომ «ბუნებას» და «საზოგადოებრივ ცხოვრებას» წინ უსწრებდა მსოფლიო იდეა, რომელიც შემდეგ საფუძვლად დაედო მათს განვითარებას, ასე რომ «ბუნებისა» და «საზოგადოებრივი ცხოვრების» მოვლენათა განვითარება—ეს, ასე ვთქვათ, გარეგანი ფორმაა, უბრალო გამოხატულებაა მსოფლიო იდეის განვითარებისა.

ასეთი იყო, მაგალითად, **იდეალისტების** მოძღვრება, რომელიც შემდეგ რამდენიმე მიმდინარეობად გაიყო.

ზოგნი კიდევ ამბობენ, რომ ქვეყანაზე თავიდანვე არსებობს ორი ერთმანეთის უარმყოფელი ძალა—იდეა და მატერია, შეგნება და ყოფიერება და რომ, თანახმად ამისა, მოვლენებიც ორ წყებად იყოფა — იდეალურ და მატერიალურ მოვლენებად, რომელნიც ერთმანეთს უარყოფენ და ერთმანეთს ებრძვიან, ასე რომ ბუნებისა და საზოგადოების განვითარება—ეს მუდმივი ბრძოლაა იდეალურ და მატერიალურ მოვლენათა შორის.

ასეთი იყო, მაგალითად, **დუალისტების** მოძღვრება, რომელიც შემდეგ იდეალიზმივით რამდენიმე მიმდინარეობად დანაწილდა.

მატერიალისტური თეორია ძირიანად უარყოფს როგორც დუალიზმს, ისე იდეალიზმს.

თქმა არ უნდა, ქვეყანაზე არსებობს იდეალური და მატერიალური მოვლენები, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, ვითომ ისინი უარყოფდნენ ერთმანეთს. პირიქით, იდეალური და მატერიალური მხარე ორი სხვადასხვანაირი ფორმაა ერთი და იმავე ბუნების ან საზოგადოებისა, ისინი უერთმანეთოდ

წარმოუდგენელია, ერთად არსებობენ, ერთად ვითარდებიან, და, მაშასადამე, არავითარი საბუთი არა გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ისინი ვითომ უარყოფენ ერთმანეთს.

ამგვარად, ძირიანად ირღვევა ეგრეთწოდებული დუალიზმი.

ერთი და განუყოფელი ბუნება, ორ სხვადასხვანაირ ფორმაში გამოხატული — მატერიალურსა და იდეალურში; ერთი და განუყოფელი საზოგადოებრივი ცხოვრება, ორ სხვადასხვანაირ ფორმაში გამოხატული — მატერიალურსა და იდეალურში, — აი როგორ უნდა ვუყურებდეთ ბუნებისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარებას.

ასეთია მონიზმი მატერიალისტური თეორიისა.

ამავე დროს მატერიალისტური თეორია უარყოფს იდეალიზმსაც.

მართალი არ არის ის აზრი, ვითომ იდეალური მხარე და, საერთოდ, შეგნება წინ უსწრებს თავის განვითარებაში მატერიალური მხარის განვითარებას. ჯერ ცოცხალი არსებანი არც კი მოიპოვებოდნენ, რომ უკვე არსებობდა ეგრეთწოდებული გარეშე, «უსიცოცხლო» ბუნება. პირველ ცოცხალ არსებას არავითარი შეგნება არ მოეპოვებოდა, მას მხოლოდ **გალიზიანების** უნარი ჰქონდა და ოდნავად ახლდა **შეგრძნობის** პირველი ჩანასახები. შემდეგ თანდათან ვითარდებოდა ცხოველებში შეგრძნობის უნარი და ნელ-ნელა **შეგნებაზე** გადადიოდა მათი ორგანიზმის აგებულებისა და ნერვული სისტემის განვითარების შესაბამისად. მაიმუნი რომ მუდამ ოთხ ფეხზე მდგარიყო, ის რომ წელში არ გამართულიყო, მისი ჩამომავალი — ადამიანი — თავისუფლად ვერ ისარგებლებდა ფილტვებითა და ყელის ძაფებით და, ამგვარად, ლაპარაკს ვერ შესძლებდა, რაც ძირიანად შეაფერხებდა მისი შეგნების განვითარებას. ან კიდევ: მაიმუნი რომ უკანა ფეხებზე არ დამდგარიყო, მისი ჩამომავალი — ადამიანი — იძულებული იქნებოდა მუდამ ოთხ ფეხზე ეარნა, ძირს ეცქირა და იქიდან ეკრიფა შთაბეჭდილებანი; მას შესაძლებლობა არ ექნებოდა მაღლა და გარშემო მიმოეხედნა, მას შესაძლებლობა არ

ექნებოდა, მაშასადამე, უფრო მეტი შთაბეჭდილებანი მიეწოდებინა ტვინისთვის, ვიდრე ოთხფეხ ცხოველს. ეს ყველაფერი მისი შეგნების განვითარებას საფუძვლიანად შეაფერხებდა.

გამოდის, რომ შეგნების განვითარებისთვის საჭირო ყოფილა ორგანიზმის ასეთი თუ ისეთი აგებულება და მისი ნერვული სისტემის განვითარება.

გამოდის, რომ იდეალური მხარის განვითარებას, შეგნების განვითარებას, **წინ უსწრებს** მატერიალური მხარის განვითარება, გარეშე პირობების განვითარება: ჯერ გარეშე პირობები იცვლება, ჯერ მატერიალური მხარე იცვლება და **შემდეგ** შესაფერისად იცვლება შეგნება, იდეალური მხარე.

ამგვარად, ბუნების განვითარების ისტორია ძირიანად არღვევს ეგრეთწოდებულ იდეალიზმს.

ესევე უნდა ითქვას ადამიანთა საზოგადოების განვითარების ისტორიაზე.

ისტორია გვიმტკიცებს, რომ თუ სხვადასხვა დროს სხვადასხვანაირი აზრებითა და სურვილებით იმსჭვალებოდნენ ადამიანები, ეს იმის ბრალია, რომ სხვადასხვა დროს ადამიანები სხვადასხვანაირად ებრძოდნენ ბუნებას თავიანთი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, და, ამის თანახმად, მათი ეკონომიური ურთიერთობანიც სხვადასხვანაირად ეწყობოდა. დრო იყო, როცა ადამიანები საერთო ძალღონით, პირველყოფილ-კომუნისტური წესით ებრძოდნენ ბუნებას, მაშინ მათი საკუთრება კომუნისტური იყო, და ამიტომ იყო, რომ მაშინ შენ-ჩემობისა თითქმის არა ესმოდათ-რა, მათი შეგნებაც კომუნისტური იყო. დადგა დრო, როცა წარმოებაში შენ-ჩემობა შეიპარა,—მაშინ საკუთრებამაც კერძო, ინდივიდუალისტური ხასიათი მიიღო, და ამიტომ იყო, რომ ადამიანების შეგნებაც შენ-ჩემობით გაიმსჭვალა. დგება დრო, დღევანდელი დრო, როცა წარმოება ისევ საზოგადოებრივ ხასიათს იღებს, მაშასადამე, ჩქარა საკუთრებაც საზოგადოებრივ ხასიათს მიიღებს,—და სწორედ ამიტომ არის, რომ ადამიანების შეგნებაც თანდათან სოციალიზმით იმსჭვალება

უბრალო მაგალითი. წარმოიდგინეთ მეჩექმე, რომელსაც პაწია სახელოსნო ჰქონდა, მაგრამ რომელმაც ვერ გაუძლო მსხვილი მეპატრონეების კონკურენციას, მიკეტა სახელოსნო და, ვთქვათ, ადელხანოვს დაექირავა. ის შევიდა ადელხანოვის ფაბრიკაში, მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ მუდმივ დაქირავებულ მუშად გადაიქცეს, არამედ იმიტომ, რომ ფული შეაგროვოს, თანხა შეადგინოს და შემდეგ ისევ თავისი სახელოსნო გააღოს. როგორც ხედავთ, ამ მეჩექმის მდგომარეობა **უკვე** პროლეტარულია, მაგრამ მისი შეგნება **ჯერ კიდევ** არ არის პროლეტარული, ის თავით-ფეხამდე წვრილბურჟუაზიულია. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ამ მეჩექმის წვრილბურჟუაზიული მდგომარეობა **უკვე** გაქრა, აღარ არსებობს, მაგრამ მისი წვრილბურჟუაზიული შეგნება კი **ჯერ** არ გამქრალა, ის უკან ჩამორჩა მდგომარეობას.

ცხადია, აქაც, საზოგადოებრივ ცხოვრებაშიც, ჯერ გარეშე პირობები იცვლება, ჯერ ადამიანების მდგომარეობა იცვლება და შემდეგ შესაფერისად იცვლება მათი შეგნება.

მაგრამ დავუბრუნდეთ ჩვენს მეჩექმეს. მას, როგორც ვიცით, აზრად აქვს ფული მოაგროვოს და შემდეგ თავისი სახელოსნო გააღოს. მუშაობს გაპროლეტარებული მეჩექმე და ხედავს, რომ ფულების შეგროვება მეტისმეტად ძნელია, ხელფასი საცხოვრებლადაც ძლივს ჰყოფნის. გარდა ამისა, ის ამჩნევს, რომ კერძო სახელოსნოს გაღება არც ეგრე სანუკვარია: დუქნის ქირა, მუშტრების კაპრიზი, ქესატობა, მსხვილი მეპატრონეების კონკურენცია და სხვა ამისთანა დავიდარაბა — აი რამდენი დარდი აწუხებს კერძო ხელოსანს. პროლეტარი კი შედარებით უფრო თავისუფალია ამისთანა დარდებისგან, მას არც მუშტარი აწუხებს, არც დუქნის ქირა, ის დილით მოვა ფაბრიკაში, საღამოთი წავა «არხეინად» და შაბათს არხეინადვე ჩაიჩხრიალებს «პალუჩკას». სწორედ აქ პირველად ეკვეცება ფრთები ჩვენი მეჩექმის წვრილბურჟუაზიულ ოცნებას, აქ პირველად ესახება მას გულში პროლეტარული სულისკვეთება.

მიდის დრო, და ჩვენი მეჩექმე ხედავს, რომ ფული აღარ ჰყოფნის ყველაზე უფრო აუცილებელი მოთხოვნილებებისთვის, ხელფასის მომატება მეტისმეტად საჭიროა მისთვის. ამავე დროს ის ამჩნევს, რომ მისი ამხანაგები ლაპარაკობენ რაღაც კავშირებზე და გაფიცვებზე. აქ კი გებულობს ჩვენი მეჩექმე, რომ მისი ცხოვრების გასაუმჯობესებლად მეპატრონეებთან ბრძოლაა საჭირო და არა საკუთარი სახელოსნოს გახსნა. ის შედის კავშირში, ეშვება გაფიცვის ტალღებში და ჩქარა სოციალისტურ იდეებსაც ეწაფება...

ამგვარად, მეჩექმის მატერიალური მდგომარეობის შეცვლას **ბოლოს და ბოლოს** თან მოჰყვა მისი შეგნების შეცვლა: ჯერ მისი მატერიალური მდგომარეობა შეიცვალა, და შემდეგ, რამდენიმე ხნის მერე, შესაფერად შეიცვალა მისი შეგნებაც.

ესევე უნდა ითქვას კლასებზე და მთელ საზოგადოებაზე. საზოგადოებრივ ცხოვრებაშიც ჯერ გარეშე პირობები იცვლება, ჯერ მატერიალური პირობები იცვლება და შემდეგ, ამისდა თანახმად, იცვლება ადამიანთა აზროვნებაც, მათი ზნეჩვეულებანი და მსოფლმხედველობა.

ამიტომ ამბობს მარქსი:

«ადამიანების შეგნება კი არ განსაზღვრავს მათს მდგომარეობას, არამედ, პირიქით, მათი საზოგადოებრივი მდგომარეობა განსაზღვრავს მათს შეგნებას».

თუ მატერიალურ მხარეს, თუ გარეშე პირობებს, თუ მდგომარეობას და სხვა ამისთანა მოვლენებს **შინაარსს** დავარქმევთ, მაშინ იდეალურ მხარეს, შეგნებას და სხვა ამგვარ მოვლენებს **ფორმა** უნდა დავარქვათ. აქედან წარმოსდგა ცნობილი მატერიალისტური დებულება: განვითარების პროცესში შინაარსი წინ უსწრებს ფორმას, ფორმა უკან რჩება შინაარსს.

და რადგანაც, მარქსის აზრით, ეკონომიური განვითარება საზოგადოებრივი ცხოვრების «მატერიალური საფუძველია», მისი **შინაარსია**, ხოლო იურიდიულ-პოლიტიკური და რელიგიურ-ფილოსოფიური განვითარება კი ამ შინაარსის «იდეოლოგიური

ფორმაა», მისი «ზედნაშენია», ამიტომ მარქსი ასკვნის: «ეკონომიური საფუძვლის შეცვლასთან ერთად **ადრე თუ გვიან** ხდება გადატრიალება მთელ უზარმაზარ ზედნაშენშიც».

რა თქმა უნდა, ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, ვითომ მარქსის აზრით შინაარსი უფორმოდ შეიძლებოდეს, როგორც ეს შ. გ.-ს მოლანდებია (იხ. «ნობათი» № 1. «მონიზმის კრიტიკა»). შინაარსი უფორმოდ შეუძლებელია, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ესა თუ ის ფორმა, რადგანაც ის უკან რჩება თავის შინაარსს, არადროს არ შეესაბამება **სავსებით** ამ შინაარსს და, ამგვარად, ახალი შინაარსი «იძულებულია» დროებით ძველ ფორმაში გამოეხვიოს, რაც კონფლიქტს იწვევს მათ შორის. დღეს, მაგალითად, წარმოების **საზოგადოებრივ** შინაარსს არ შეესაბამება წარმოების პროდუქტთა მითვისების ფორმა, რომელსაც **კერძო** ხასიათი აქვს, და სწორედ ამ ნიადაგზე სწარმოებს დღევანდელი სოციალური «კონფლიქტი».

მეორე მხრივ, ის აზრი, რომ შეგნება მდგომარეობის ფორმაა, სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, ვითომ შეგნება თავისი ბუნებით — იგივე მატერიაა. ასე ფიქრობდნენ მხოლოდ ვულგარული მატერიალისტები (მაგ., ბიუხნერი და მოლეშოტი), რომელთა თეორიები ძირიანად ეწინააღმდეგებიან მარქსის მატერიალიზმს და რომლებსაც სამართლიანად დასცინოდა ენგელსი თავის «ლუდვიგ ფეიერბახში». მარქსის მატერიალიზმის თანახმად, შეგნება და მდგომარეობა, იდეა და მატერია — ეს ორი სხვადასხვანაირი ფორმაა ერთი და იმავე მოვლენისა, რომელსაც, საერთოდ რომ ვთქვათ, ბუნება ან საზოგადოება ეწოდება. მაშასადამე, ისინი არც უარყოფენ ერთმანეთს* და ამასთანავე არც ერთსა და იმავე მოვლენას წარმოადგენენ. საქმე მხოლოდ იმაშია, რომ ბუ-

* ეს სრულიადაც არ ეწინააღმდეგება იმ აზრს, რომ ფორმასა და შინაარსს შორის კონფლიქტი არსებობს. საქმე იმაშია, რომ კონფლიქტი შინაარსსა და ფორმას შორის კი არ არსებობს საერთოდ, არამედ **ძველ** ფორმასა და **ახალ** შინაარსს შორის, რომელიც ახალ ფორმას ეძებს და მისკენ მიისწრაფის.

ნებისა და საზოგადოების განვითარებაში შეგნებას, ე. ი. იმას, რაც ჩვენს თავში ხდება, წინ უსწრებს შესაფერისი მატერიალური ცვლილება, ე. ი. ის, რაც ჩვენს გარეშე ხდება, — ამა თუ იმ მატერიალურ ცვლილებას ადრე თუ გვიან აუცილებლად მოსდევს შესაფერისი იდეალური ცვლილება.

კეთილი და პატიოსანი, გვეტყვიან ზოგიერთები, შესაძლებელია ეგ ყველაფერი მართალიც არის ბუნებისა და საზოგადოების ისტორიის მიმართ. მაგრამ დღეს რანაირად იბადება ჩვენს თავში სხვადასხვა წარმოდგენები და იდეები? ნამდვილად კი არსებობს ეგრეთწოდებული გარეშე პირობები, თუ მარტო ჩვენი წარმოდგენები არსებობს ამ რაღაც გარეშე პირობებზე? და თუ გარეშე პირობებიც არსებობს, რამდენად შესაძლებელია მათი აღქმა და შემეცნება?

ამის შესახებ მატერიალისტური თეორია ამბობს, რომ ჩვენი წარმოდგენები, ჩვენი «მე» მხოლოდ იმდენად არსებობს, რამდენადაც არსებობს გარეშე პირობები, რომლებიც ამ «მე»-ზე შთაბეჭდილებას ახდენენ. ვინც დაუფიქრებლად ამბობს, რომ ჩვენი წარმოდგენების მეტი არა არსებობს-რაო, ის იძულებულია უარყოს ყოველივე გარეშე პირობები და, მაშასადამე, უარყოს დანარჩენი ადამიანების არსებობაც, გარდა თავისი «მე»-სი, რაც უაზროა და ძირიანად ეწინააღმდეგება მეცნიერების საფუძვლებს.

ცხადია, გარეშე პირობები ნამდვილად არსებობენ, ეს პირობები არსებობდნენ ჩვენამდე, იარსებებენ ჩვენს შემდეგაც, და მასთან მათი აღქმა და შემეცნება მით უფრო ადვილად არის შესაძლებელი, რაც უფრო ხშირად და ძლიერად იმოქმედებენ ისინი ჩვენს შეგნებაზე.

რაც შეეხება იმას, თუ როგორ იბადება **დღეს** ჩვენს თავში სხვადასხვა წარმოდგენები და იდეები, უნდა შევნიშნოთ, რომ აქ მოკლედ იგივე მეორდება, რაც ბუნებისა და საზოგადოების ისტორიაში ხდება. აქაც ჩვენს გარეშე მყოფი საგანი წინ უსწრებს ჩვენს წარმოდგენას ამ საგანზე, აქაც ჩვენი წარმოდგენა, ფორმა, უკან რჩება საგანს, როგორც თავის შინაარსს.

თუ მე ვუყურებ ხეს და ვხედავ მას, — ეს მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ, სანამ ჩემს თავში წარმოდგენა დაიბადებოდა ხის შესახებ, ამაზე წინ არსებობდა თვითონ ხე, რომელმაც შესაფერისი წარმოდგენა გამოიწვია ჩემში...

ასეთია მოკლედ მარქსის მატერიალისტური თეორიის შინაარსი.

ძნელი გასაგები არაა, თუ რა მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს მატერიალისტურ თეორიას ადამიანების პრაქტიკული მოღვაწეობისთვის.

თუ **ჯერ** ეკონომიური პირობები იცვლება და **მერე** შესაფერისად იცვლება ადამიანების შეგნება, ცხადია, ამა თუ იმ იდეალის დასაბუთებას უნდა ვეძებდეთ ადამიანების ტვინში კი არა, მათს ფანტაზიაში კი არა, არამედ მათი ეკონომიური პირობების განვითარებაში; კარგია, მოსაწონია და მისაღები მხოლოდ ის იდეალი, რომელიც აშენებულია ეკონომიური პირობების შესწავლაზე. არ ვარგა და მოსაწონი არაა ყველა ის იდეალი, რომელიც ანგარიშს არ უწევს ეკონომიურ პირობებს, რომელიც არ ემყარება მათს განვითარებას.

ასეთია პირველი პრაქტიკული დასკვნა მატერიალისტური თეორიისა.

თუ ადამიანების შეგნება და ზნე-ჩვეულება გარეშე პირობებისგანაა გამოწვეული, თუ იურიდიული და პოლიტიკური ფორმების უვარგისობა ეკონომიურ შინაარსზეა დამყარებული, ცხადია, ხელი უნდა შევუწყოთ ეკონომიურ ურთიერთობათა ძირიანად გარდაქმნას, რომ მასთან ერთად ძირიანად შეიცვალოს ხალხის ზნე-ჩვეულებანი და მისი პოლიტიკური წესები.

აი რას ამბობს ამაზე კარლ მარქსი:

«დიდი ჭკუა არ უნდა იმის გაგებას, თუ რა კავშირი აქვს მატერიალიზმის მოძღვრებას... სოციალიზმთან. თუ ადამიანი მთელ თავის ცოდნას, შეგრძნობას და სხვ. გრძნობადი ქვეყნიერებიდან... იღებს, მაშინ ემპირიული ქვეყანა ისე უნდა მოეწყოს, რომ მან იქ ჭეშმარიტი ადამიანობა შეიცნოს, რომ

შეეჩვიოს თავისი თავი ადამიანად აღზარდოს... თუ ადამიანი თავისუფალი არაა მატერიალისტური აზრით, ე. ი. თუ მისი თავისუფლება მდგომარეობს არა უარყოფით ძალაში — ესა თუ ის აიცილოს, არამედ დადებით ძალაში — თავისი ნამდვილი ინდივიდუალობა გამოამჟღავნოს, მაშინ ცალკე პიროვნება კი არ უნდა დაისაჯოს მის მიერ ჩადენილი დანაშაულისთვის, არამედ დანაშაულის ანტისოციალური წყაროები უნდა მოისპოს... თუ ადამიანის ხასიათს გარემოებანი ქმნიან, ეს გარემოებანი ადამიანური უნდა გავხადოთ» (იხ. «ლუდვიგ ფეიერბახი». დანართი: «კ. მარქსი XVIII საუკუნის ფრანგულ მატერიალიზმზე»)[88].

ასეთია მეორე პრაქტიკული დასკვნა მატერიალისტური თეორიისა.

* * *

როგორ უყურებენ ანარქისტები მარქსისა და ენგელსის მატერიალისტურ თეორიას?

თუ დიალექტიკური მეთოდი ჰეგელიდან მომდინარეობს, სამაგიეროდ, მატერიალისტური თეორია ფეიერბახის მატერიალიზმის განვითარებას წარმოადგენს. ეს კარგად იციან ანარქისტებმა, და ისინი ცდილობენ ჰეგელისა და ფეიერბახის ნაკლოვანებებით გააშავონ მარქსისა და ენგელსის დიალექტიკური მატერიალიზმი. ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ ჰეგელისა და დიალექტიკური მეთოდის შესახებ, რომ ანარქისტების ასეთი ფანდები ვერაფერს ვერ დაამტკიცებს, გარდა მათივე უვიცობისა. ესევე უნდა ვთქვათ მათი თავდასხმების გამო ფეიერბახსა და მატერიალისტურ თეორიაზე.

აი, მაგალითად, ანარქისტები დიდი ამბით გვეუბნებიან, რომ «ფეიერბახი პანტეისტი იყო...», რომ მან «კაცი გააღმერთა...» (იხ. «ნობათი» № 7. დ. დელენდის წერილი), რომ «ფეიერბახის აზრით კაცი ის არის, რასაც ის სჭამს...», რომ ვითომ აქედან მარქსმა შემდეგი დასკვნა გამოიყვანა: «მაშასადამე უმთავრესი და უპირველესი ეკონომიური მდგომარეობაა...» (იხ. «ნობათი» № 6. შ. გ.-ს წერილი).

მართალია, ფეიერბახის პანთეისტობაში, მის მიერ კაცის გაღმერთებაში და სხვა ამისთანა შეცდომებში ეჭვი არავის შეაქვს. პირიქით, მარქსმა და ენგელსმა პირველად გამოააშკარავეს ფეიერბახის შეცდომები. მაგრამ ანარქისტები მაინც საჭიროდ სცნობენ ერთხელ კიდევ «გამოააშკარაონ» უკვე გამოაშკარავებული შეცდომები. რატომ? ალბათ იმიტომ, რომ ფეიერბახის ძაგებით რამენაირად გააშავონ მარქსისა და ენგელსის მატერიალისტური თეორია. თქმა არ უნდა, რომ თუ მიუდგომლად შევხედავთ საქმეს, ფეიერბახს, შეიძლება, შემცდარ აზრებთან სწორი აზრებიც ჰქონოდა, სწორედ ისე, როგორც ეს ბევრ მეცნიერს დაემართა ისტორიაში. მაგრამ ანარქისტები მაინც განაგრძობენ «გამოაშკარავებას»...

ერთხელ კიდევ ვამბობთ, რომ ამისთანა ფანდებით ვერაფერს ვერ დაამტკიცებენ ისინი, გარდა თავიანთივე უვიცობისა.

საინტერესოა, რომ (როგორც ქვემოთ დავინახავთ) ანარქისტებს ზეპირად, სრულიად გაუცნობლად მოუნდომებიათ მატერიალისტური თეორიის გაკრიტიკება. ამის გამო ისინი ხშირად ერთმანეთს ეწინააღმდეგებიან და უარყოფენ ერთი-მეორის ნათქვამს, რაც, რა თქმა უნდა, სასაცილო მდგომარეობაში აგდებს ჩვენს «კრიტიკოსებს». აი, მაგალითად, ბ-ნ ჩერქეზიშვილს რომ ჰკითხოთ, მარქსსა და ენგელსს სძულდათ მონისტური მატერიალიზმი, ასე რომ მათი მატერიალიზმი ვულგარული მატერიალიზმი იყო, და არა მონისტური:

«ის დიდი მეცნიერება ნატურალისტებისა თავის ევოლიუციის სისტემით, ტრანსფორმიზმით და მონისტურ მატერიალიზმით, რომელიც **ძლიერ სძულს ენგელსს**... გვერდს უვლიდა... დიალექტიკურ მეთოდს» და სხვა (იხ. «ნობათი» № 4. ვ. ჩერქეზიშვილის წერილი).

გამოდის, რომ საბუნებისმეტყველო მატერიალიზმი, რომელიც ჩერქეზიშვილს მოსწონს და ენგელსს კი «სძულდა», მონისტური მატერიალიზმი ყოფილა და, **მაშასადამე**, მოსაწონი, ხოლო მარქსისა და ენგელსის მატერიალიზმი კი მონისტური არ ყოფილა და, ცხადია, არც მოსაწონი.

მეორე ანარქისტი კი გვეუბნება, რომ მარქსისა და ენგელსის მატერიალიზმი მონისტურია და **ამიტომ** ღირსია უარყოფისა.

«მარქსის ისტორიული კონცეპციაც გეგელიანიზმის ატავიზმია. აბსოლიუტური ობიექტივიზმის მონისტური მატერიალიზმი საზოგადოთ—კერძოთ ეკონომიური მონიზმი მარქსის შეუძლებელია ბუნებაში და შემცდარია თეორიაში... მონისტური მატერიალიზმი გლახად დაფარული დუალიზმი და კომპრომისია მეტაფიზიკას და მეცნიერების შორის...» (იხ. «ნობათი» № 6. შ. გ.-ს წერილი).

გამოდის, რომ მონისტური მატერიალიზმი დასაწუნი ყოფილა, მარქსსა და ენგელსს არ სძულებიათ იგი, პირიქით, თვითონვე ყოფილან მონისტური მატერიალისტები, და ამიტომ უნდა უარვყოთ მონისტური მატერიალიზმი.

ერთი ალთას, მეორე ბალთას! მოდი და გაიგე, რომელი ამბობს მართალს: პირველი თუ მეორე! ჯერ თვითონ ვერ შეთანხმებულან მარქსის მატერიალიზმის ავკარგიანობაზე, ჯერ თვითონ ვერ გაუგიათ, მონისტურია ის თუ არ არის მონისტური, ჯერ თვითონ ვერ გამოურკვევიათ, ვულგარული მატერიალიზმი უფრო მისაღებია თუ მონისტური მატერიალიზმი, და ჩვენ კი კვეხნით ყური გაგვიხვრიტეს: მარქსიზმი დავანგრიეთო!

დიახ, დიახ, თუ ბ-ნი ანარქისტები მომავალშიც ასე გულმოდგინედ დაანგრევენ... ერთმანეთის აზრებს, თქმა არ უნდა, რომ მომავალი მათი იქნება...

არა ნაკლებ სასაცილოა ის ფაქტიც, რომ ზოგიერთ «შესანიშნავ» ანარქისტებს, მიუხედავად მათი «შესანიშნაობისა», ჯერ კიდევ ვერ გაუცვნიათ მეცნიერების სხვადასხვაგვარი მიმართულება. არ სცოდნიათ, რომ მეცნიერებაში სხვადასხვანაირი მატერიალიზმი არსებობს, რომ მათ შორის დიდი განსხვავებაა: არის, მაგალითად, ვულგარული მატერიალიზმი, რომელიც უარყოფს იდეალური მხარის მნიშვნელობას და მის ზეგავლენას

მატერიალურ მხარეზე, სამაგიეროდ არის აგრეთვე ეგრეთწოდებული მონისტური მატერიალიზმი - მარქსის მატერიალისტური თეორია, — რომელიც მეცნიერული თვალით უყურებს იდეალური და მატერიალური მხარეების ურთიერთობას. ანარქისტები კი მატერიალიზმის ყველა ამ სახეს **ერთმანეთში ურევენ**, მათ შორის უბრალო განსხვავებასაც ვერ ხედავენ და ამავე დროს რიხიანად გვეუბნებიან: მეცნიერებას ვაღორძინებთო!

აი, მაგალითად, პ. კროპოტკინი დიდი ამბით მოგვითხრობს თავის «ფილოსოფიურ» ნაწერებში, რომ კომუნისტური ანარქიზმი «თანამედროვე მატერიალისტურ ფილოსოფიას» ემყარებაო, მაგრამ ერთი სიტყვითაც კი არა ხსნის, სახელდობრ რომელ «მატერიალისტურ ფილოსოფიას» ემყარება კომუნისტური ანარქიზმი: ვულგარულს, მონისტურს თუ სხვას. ცხადია, მან არ იცის, რომ მატერიალიზმის სხვადასხვა მიმართულებათა შორის ძირეული წინააღმდეგობაა, მან არ იცის, რომ ამ მიმართულებათა ერთმანეთში არევა «მეცნიერების აღორძინება» კი არა, პირდაპირი უვიცობაა (იხ. **კროპოტკინი**, «მეცნიერება და ანარქიზმი», აგრეთვე «ანარქია და მისი ფილოსოფია»).

ასევე უნდა ითქვას კროპოტკინის ქართველ მოწაფეებზე. ყური დაუგდეთ:

«ფ. ენგელსის აზრით და აგრეთვე კაუცკის აზრითაც მარქსმა დიდი სამსახური გაუწია კაცობრიობას იმით, რომ მან...» სხვათა შორის «მატერიალისტური კონცეპცია» აღმოაჩინა. «მართალია ეს? ჩვენ არ გვგონია, რადგან... ვიცით... რომ ყველა ის ისტორიკოსები, მეცნიერები და ფილოსოფოსები, ვინც კი აღიარებდა ისეთ აზრებს, რომლითაც საზოგადოებრივი მექანიზმი მოჰყავს მოძრაობაში ოროგრაფიულ, გეოგრაფიულ, კლიმატერიულ-ტელლურიულ, კოსმიურ, ანტროპოლოგიურ და ბიოლოგიურ პირობებს, — **ყველა ესენი მატერიალისტები არიან**» (იხ. «ნობათი» № 2).

გამოდის, რომ არისტოტელეს და ჰოლბახის «მატერიალიზმს» შორის, ანდა მარქსისა და მოლეშოტის «მატერიალიზმს»

შორის განსხვავება არ ყოფილა! კრიტიკაც ასეთი უნდა! და აი ამ ცოდნის პატრონებს მოუნდომებიათ მეცნიერების გადახალისება! დიახ, ტყუილად არ უთქვამთ რუსებს: «Беда, коль пироги начнёт печь сапожник!..»

შემდეგ. ჩვენს «შესანიშნავ» ანარქისტებს სადღაც ყური მოუკრავთ, რომ მარქსის მატერიალიზმი «კუჭის თეორიააო», და ჩვენ, მარქსისტებს, გვიკიჟინებენ:

«ფეიერბახის აზრით კაცი ის არის, რასაც ის ჭამს. ამ ფორმულამ მარქს და ენგელსზე ისე იმოქმედა, როგორც ჯადომ»... რის გამოც მარქსმა ის დასკვნა გამოიყვანა, რომ... «მაშასადამე უმთავრესი და უპირველესი ეკონომიური მდგომარეობა, წარმოებითი ურთი-ერთობა არისო...» შემდეგ ფილოსოფიურად განაგრძობენ ანარქისტები: «თქმა იმისი, რომ **ერთადერთი** საშვალება ამ მიზნისა (ცხოვრების) **ჭამა** და მაშასადამე ეკონომიური წარმოება არისო შეცდომა იქნება... **ჭამა** და ეკონომიური მდგომარეობა რომ უმთავრესად მონისტურად **იდეოლოგიის გამსაზღვრელი იყოს**, მაშინ ზოგი ბელთოყლაპია გენიოსები იქნებოდნენ» (იხ. «ნობათი» № 6. შ. გ.-ს წერილი).

აი თურმე რა ადვილი ყოფილა მარქსისა და ენგელსის მატერიალიზმის გაბათილება. საკმარისია ვინმე «ინსტიტუტკისგან» გაიგონოთ რაიმე ქუჩური ჭორი მარქსზე და ენგელსზე, საკმარისია ეს ქუჩური ჭორები ფილოსოფიური რიხით გაიმეოროთ რომელიმე «ნობათის» ფურცლებზე, რომ მაშინვე მარქსიზმის «კრიტიკოსის» სახელი დაიმსახუროთ!

ერთი გვითხარით, ბატონებო: სად, როდის, რომელ პლანეტაზე სთქვა, ან რომელმა მარქსმა სთქვა, რომ «**ჭამა განსაზღვრავს იდეოლოგიას**»? რატომ ერთი წინადადება, ერთი სიტყვა მაინც არ გვიჩვენეთ მარქსის ნაწერებიდან თქვენი განცხადების დასასაბუთებლად? მართალია, მარქსი ამბობდა, რომ ადამიანების ეკონომიური მდგომარეობა განსაზღვრავს მათს შეგნებას, მათს იდეოლოგიას, მაგრამ ვინ გითხრათ, რომ ჭამა და ეკონომიური

მდგომარეობა ერთი და იგივე არის? ნუთუ არ იცით, რომ ფიზიოლოგიური მოვლენა, როგორიცაა, მაგალითად, **ჭამა,** ძირიანად განირჩევა სოციოლოგიური მოვლენისგან, როგორიცაა, მაგალითად, ადამიანების **ეკონომიური მდგომარეობა?** ამ ორი სხვადასხვანაირი მოვლენის ერთმანეთში არევა, ვთქვათ. ეპატიება რომელიმე «ინსტიტუტკას», მაგრამ როგორ მოხდა, რომ თქვენ, «სოციალ-დემოკრატიის გამანადგურებელნი», «მეცნიერების ამაღორძინებელნი», — თქვენც ასე უთავბოლოდ იმეორებთ «ინსტიტუტკების» შეცდომას?

ან როგორ უნდა განსაზღვროს ჭამამ საზოგადოებრივი იდეოლოგია? ჩაუკვირდით აბა თქვენს სიტყვებს: ჭამა, ჭამის ფორმა არ იცვლება, ძველადაც ისე ჭამდნენ, ღეჭავდნენ და ინელებდნენ, როგორც ახლა, იდეოლოგია კი დღითი-დღე იცვლება. ანტიკური, ფეოდალური, ბურჟუაზიული, პროლეტარული — აი, სხვათა შორის, რა ფორმები აქვს იდეოლოგიას. განა წარმოსადგენია, რომ იმან, **რაც არ იცვლება,** განსაზღვროს ის, **რაც მუდამ იცვლება?**

დავუგეთ ქვემოთ. ანარქისტების აზრით, მარქსის მატერიალიზმი «იგივე პარალელიზმია...» ან კიდევ: «მონისტური მატერიალიზმი გლახად დაფარული დუალიზმი და კომპრომისია მეტაფიზიკას და მეცნიერების შორის...» «მარქსი დუალიზმში ვარდება იმიტომ, რომ წარმოებით ურთიერთობებს სახავს, როგორც მატერიალურს, და ადამიანის სურვილს და ნებას კი როგორც **ილიუზიას და უტოპიას,** რომელსაც **არ აქვს მნიშვნელობა** და არსებობს კი» (იხ. «ნობათი» № 6. შ. გ.-ს წერილი).

ჯერ ერთი, რომ მარქსის მონისტურ მატერიალიზმს არავითარი საერთო არა აქვს უთავბოლო პარალელიზმთან. ამ მატერიალიზმის აზრით, მატერიალური მხარე, შინაარსი, აუცილებლად **წინ უსწრებს** იდეალურ მხარეს, ფორმას. პარალელიზმი კი უარყოფს ამ შეხედულებას და გადაჭრით ამბობს, რომ არც მატერიალური და არც იდეალური მხარე, არც ერთი მათგანი **არ უსწრებს** წინ ერთი-მეორეს, ორივე ერთად, პარალელურად ვითარდებიანო.

მეორეც, თუნდაც რომ მართლა «წარმოებით ურთიერთობებს სახავდეს მარქსი, როგორც მატერიალურს, და ადამიანის სურვილს და ნებას კი როგორც ილუზიას და უტოპიას, რომელსაც არა აქვს მნიშვნელობა», — განა ეს იმას ნიშნავს, რომ მარქსი დუალისტია? დუალისტი, როგორც ვიცით, **თანაბარ** მნიშვნელობას აწერს იდეალურ და მატერიალურ მხარეს, როგორც ორ მოწინააღმდეგე პრინციპს. მაგრამ თუ, თქვენი სიტყვით, მარქსი მაღლა აყენებს მატერიალურ მხარეს და, სამაგიეროდ, მნიშვნელობას არ აძლევს იდეალურ მხარეს, როგორც «უტოპიას», მაშინ საიდანღა გამოატყვრინეთ, ბ-ნო «კრიტიკოსებო», მარქსის დუალიზმი?

მესამეც, რა კავშირი აქვს მატერიალისტურ მონიზმს დუალიზმთან, როდესაც ბავშვმაც კი იცის, რომ მონიზმი **ერთი პრინციპიდან** გამოდის — ბუნებიდან ან ყოფიერებიდან, რომელსაც მატერიალური და იდეალური ფორმა აქვს, მაშინ როდესაც დუალიზმი **ორი პრინციპიდან** გამოდის —მატერიალურიდან და იდეალურიდან, რომლებიც, დუალიზმის აზრით, ერთმანეთს უარყოფენ?

მეოთხეც, როდის იყო, რომ მარქსი «ადამიანების სურვილსა და ნებას» «უტოპიად და ილიუზიად სახავდა»? მართალია, მარქსი «ადამიანების სურვილებს და ნებას» ეკონომიური განვითარებით ხსნიდა, და როცა ზოგიერთი კაბინეტური ადამიანის სურვილები ეკონომიურ ვითარებას არ შეეფერებოდა, უტოპიურს ეძახდა მათ. მაგრამ განა ეს იმას ნიშნავს, რომ ვითომ მარქსის აზრით ადამიანების სურვილები საერთოდ უტოპიურია? ნუთუ ამის ახსნაც საჭიროა? ნუთუ არ წაგიკითხავთ მარქსის სიტყვები: **«კაცობრიობა ყოველთვის მხოლოდ ისეთ ამოცანებს ისახავს, რომელთა გადაჭრაც მას შეუძლია»** (იხ. წინასიტყვაობა «პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის»), ე. ი. კაცობრიობა, საერთოდ რომ ვთქვათ, უტოპიურ სურვილებს არ გაჰყვებაო. ცხადია, ჩვენს «კრიტიკოსს» ან არ ესმის რას ამბობს, ან განზრახ ამახინჯებს ფაქტებს.

მეხუთეც, ვინ გითხრათ, რომ ვითომ მარქსისა და ენგელსის აზრით, «ადამიანების სურვილსა და ნებას მნიშვნელობა არა აქვსო»? სად ამბობენ ამას ისინი, რატომ არ დაგვისახელებთ? განა «ლუი ბონაპარტის მე-18 ბრიუმერში», «კლასთა ბრძოლაში», «სამოქალაქო ომში» და სხვა ამისთანა ბროშურებში «სურვილებისა და ნების» მნიშვნელობაზე არ ლაპარაკობს მარქსი? მაშ რატომ ცდილობდა მარქსი სოციალისტურად განევითარებინა პროლეტარების «ნება და სურვილები», რატომ ეწეოდა მათში პროპაგანდას, თუ «სურვილებისა და ნების» მნიშვნელობა არ სწამდა? ან რაზე ლაპარაკობს ენგელსი თავის ცნობილ წერილებში 1891 — 94 წლებში, თუ არა «ნებისა და სურვილების» მნიშვნელობაზე? მართალია, მარქსის აზრით, ადამიანების «ნება და სურვილები» ეკონომიური მდგომარეობიდან იღებენ თავიანთ შინაარსს, მაგრამ განა ეს იმას ნიშნავს, რომ მათ არავითარი გავლენა არა აქვთ ეკონომიური ურთიერთობის განვითარებაზე? ნუთუ ამ მარტივი აზრის მონელება ასე ძნელია ანარქისტებისთვის?

კიდევ ერთი «ბრალდება» ბ-ნ ანარქისტებისა: «ფორმა უშინაარსოდ წარმოუდგენელია»... ამიტომ არ შეიძლება ითქვას, რომ «ფორმა **მოსდევს** (უკან რჩება. კ.) შინაარსს... ისინი «თანაარსნი არიან»... წინააღმდეგ შემთხვევაში მონიზმი აბსურდიაო» (იხ. «ნობათი» № 1. შ. გ.-ს წერილი).

კვლავ ცოტა რამ არევია ჩვენს «მეცნიერს». შინაარსი უფორმოდ წარმოუდგენელია, — ეს მართალია. მაგრამ მართალია აგრეთვე ისიც, რომ **არსებული ფორმა** არადროს არ შეესაბამება სავსებით **არსებულ შინაარსს**: პირველი უკან რჩება მეორეს, ახალი შინაარსი რამდენადმე მუდამ ძველ ფორმაშია გახვეული, რის გამოც ძველ ფორმასა და ახალ შინაარსს შორის მუდამ კონფლიქტი არსებობს. სწორედ ამ ნიადაგზე ხდება რევოლუციები, და ამაში გამოიხატება, სხვათა შორის, მარქსის მატერიალიზმის რევოლუციური სული. «შესანიშნავ» ანარქისტებს კი ვერ გაუგიათ ეს, რაც, რა თქმა უნდა, მხოლოდ მათი ბრალია და არა მატერიალისტური თეორიისა.

ასეთია ანარქისტების შეხედულება მარქსისა და ენგელსის მატერიალისტურ თეორიაზე, თუ შეიძლება მას საერთოდ შეხედულება ვუწოდოთ.

III

პროლეტარული სოციალიზმი

ჩვენ ვიცნობთ ახლა მარქსის თეორიულ მოძღვრებას: ვიცნობთ მის **მეთოდს,** ვიცნობთ, აგრეთვე, მის **თეორიას.**

რა პრაქტიკული დასკვნა უნდა გამოვიტანოთ ამ მოძღვრებიდან?

რა კავშირია დიალექტიკურ მატერიალიზმსა და პროლეტარულ სოციალიზმს შორის?

დიალექტიკური მეთოდი ამბობს, რომ ბოლომდე პროგრესული მხოლოდ ის კლასი შეიძლება იყოს, მონობის უღელი მხოლოდ იმ კლასმა შეიძლება დაამსხვრიოს, რომელიც დღითიდღე იზრდება, მუდამ წინ მიდის და დაუდგრომლად მიიბრძვის უკეთესი მომავლისკენ. ჩვენ ვხედავთ, რომ ერთადერთი კლასი, რომელიც დაუდგრომლად იზრდება, მუდამ წინ მიდის და მომავლისკენ მიიბრძვის, — სოფლისა და ქალაქის პროლეტარიატია. მაშასადამე, ჩვენი ვალია პროლეტარიატს ვემსახუროთ და მასზე დავამყაროთ ჩვენი იმედები.

ასეთია პირველი პრაქტიკული დასკვნა მარქსის თეორიული მოძღვრებიდან.

მაგრამ სამსახურიც არის და სამსახურიც. პროლეტარიატს «ემსახურება» ბერნშტეინიც, როცა ის სოციალიზმის დავიწყებას უქადაგებს მას. პროლეტარიატს «ემსახურება» კროპოტკინიც, როცა ის დაჭუცმაცებულ, ფართო სამრეწველო ბაზისს მოკლებულ, თემურ «სოციალიზმს» სთავაზობს. პროლეტარიატსავე ემსახურება კარლ მარქსი, როცა ის მოუწოდებს პროლეტარული

სოციალიზმისკენ, რომელიც თანამედროვე მსხვილი მრეწველობის ფართო ბაზისს ემყარება.

როგორ უნდა მოვიქცეთ, რომ ჩვენმა სამსახურმა სარგებლობა მოუტანოს პროლეტარიატს? როგორ უნდა ვემსახუროთ პროლეტარიატს?

მატერიალისტური თეორია ამბობს, რომ ამა თუ იმ იდეალს შეუძლია პირდაპირი სამსახური გაუწიოს პროლეტარიატს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს იდეალი არ ეწინააღმდეგება ქვეყნის ეკონომიურ განვითარებას, თუ ის სავსებით ეხამება ამ განვითარების მოთხოვნილებას. კაპიტალისტური ცხოვრების ეკონომიური განვითარება გვიჩვენებს, რომ დღევანდელი წარმოება საზოგადოებრივ ხასიათს იღებს, რომ წარმოების საზოგადოებრივი ხასიათი ძირიანად უარყოფს არსებულ კაპიტალისტურ საკუთრებას, მაშასადამე, ჩვენი მთავარი ამოცანაა — ხელი შევუწყოთ კაპიტალისტური საკუთრების დამხობას და სოციალისტური საკუთრების დამყარებას. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ბერნშტეინის მოძღვრება, რომელიც სოციალიზმის დავიწყებას ქადაგებს, ძირიანად ეწინააღმდეგება ეკონომიური წინსვლის მოთხოვნილებას, — ის ვნებას მოუტანს პროლეტარიატს.

შემდეგ, კაპიტალისტური წყობილების ეკონომიური განვითარება გვიჩვენებს, რომ დღევანდელი წარმოება დღითი-დღე ფართოვდება, ის ველარ თავსდება ცალკე ქალაქებისა და გუბერნიების საზღვრებში, დაუდგრომლად ამტვრევს ამ საზღვრებს და მთელი სახელმწიფოს ტერიტორიას ეფინება, — მაშასადამე, ჩვენი ვალია გზა დავულოცოთ წარმოების გაფართოებას და მომავალი სოციალიზმის საფუძვლად ვაღიაროთ ცალკე ქალაქები და თემები კი არა, არამედ მთელი სახელმწიფოს მთელი და განუყოფელი ტერიტორია, რომელიც, რა თქმა უნდა, უფრო და უფრო გაფართოვდება მომავალში. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ კროპოტკინის მოძღვრება, რომელიც ცალკე ქალაქებსა და თემებში ამწყვდევს მომავალ სოციალიზმს, ეწინააღმდეგება წარმოების მძლავრ გაფართოებას, — ის ვნებას მოუტანს პროლეტარიატს.

ბრძოლა **ფართო** სოციალისტური ცხოვრებისთვის, როგორც **უმთავრესი** მიზნისთვის, — აი როგორ უნდა ვემსახუროთ პროლეტარიატს.

ასეთია მეორე პრაქტიკული დასკვნა მარქსის თეორიული მოძღვრებისა.

ცხადია, დიალექტიკური მატერიალიზმის პირდაპირი დასკვნა პროლეტარული სოციალიზმი ყოფილა.

რა არის პროლეტარული სოციალიზმი?

დღევანდელი წესწყობილება კაპიტალისტურია. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქვეყანა ორ მოწინააღმდეგე ბანაკადაა გაყოფილი: ბანაკად ერთი მუჭა კაპიტალისტებისა და ბანაკად უთვალავი პროლეტარებისა. პროლეტარები დღემუდამ მუშაობენ, მაგრამ მაინც ღარიბად რჩებიან. კაპიტალისტები არ მუშაობენ, მაგრამ მაინც მდიდრები არიან. და ეს ასე ხდება იმიტომ კი არა, რომ, ვითომ, პროლეტარებს ჭკუა აკლიათ და კაპიტალისტები კი გენიოსები არიან,—არამედ იმიტომ, რომ პროლეტარების ნაშრომი კაპიტალისტებს მიაქვთ, კაპიტალისტები ექსპლოატაციას უწევენ პროლეტარებს.

რატომ მაინცდამაინც კაპიტალისტებს მიაქვთ პროლეტარების ნაშრომი და არა თვითონ პროლეტარებს? რატომ კაპიტალისტები უწევენ ექსპლოატაციას პროლეტარებს და არა პროლეტარები კაპიტალისტებს?

იმიტომ, რომ კაპიტალისტური წყობილება საქონლის წარმოებაზეა დამყარებული: აქ ყველაფერი საქონლის სახეს იღებს, ყველგან გამეფებულია ყიდვა-გაყიდვის პრინციპი, აქ თქვენ შეგიძლიათ იყიდოთ არა მარტო სახმარი ნივთები, არა მარტო სასმელ-საჭმელი, არამედ ადამიანების სამუშაო ძალაც, მათი სისხლიც, მათი სინდისიც. კაპიტალისტებმა იციან ყოველივე ეს და ყიდულობენ პროლეტარების სამუშაო ძალას, ქირაობენ მათ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ კაპიტალისტები ბატონბატრონი ხდებიან მათ მიერ ნაყიდი სამუშაო ძალისა, ხოლო პროლეტარებს უფლება ეკარგებათ ამ გაყიდულ სამუშაო ძალაზე. ესე იგი, რასაც ეს

სამუშაო ძალა გამოიმუშავებს, ის პროლეტარებს აღარ ეკუთვნის, ის მხოლოდ კაპიტალისტებს ეკუთვნის და მათს ჯიბეში ჩადის. შეიძლება თქვენ მიერ გაყიდულმა სამუშაო ძალამ დღეში ათი თუმნის საქონელი დაამზადოს, მაგრამ ეს თქვენ არ გეხებათ და არც გეკუთვნით, ეს მხოლოდ კაპიტალისტებს ეხება და მათ ეკუთვნის,—თქვენ მარტო თქვენი დღიური ხელფასი უნდა მიიღოთ, რომელიც, შეიძლება, საკმარისი იყოს თქვენი აუცილებელი მოთხოვნილებისთვის, — თუ, რა თქმა უნდა, ხელმომჭირნედ იცხოვრებთ... მოკლედ, კაპიტალისტები ყიდულობენ პროლეტარების სამუშაო ძალას, ისინი ქირაობენ პროლეტარებს, და სწორედ ამიტომ არის, რომ პროლეტარების ნაშრომი კაპიტალისტებს მიაქვთ, სწორედ ამიტომ არის, რომ კაპიტალისტები ექსპლოატაციას უწევენ პროლეტარებს და არა პროლეტარები კაპიტალისტებს.

მაგრამ რატომ მაინცდამაინც კაპიტალისტები ყიდულობენ პროლეტარების სამუშაო ძალას? რატომ პროლეტარები ექირავებიან კაპიტალისტებს და არა კაპიტალისტები პროლეტარებს?

იმიტომ, რომ კაპიტალისტური წყობილების მთავარი საფუძველი კერძო საკუთრებაა წარმოების იარაღებსა და საშუალებებზე. იმიტომ, რომ ფაბრიკები, ქარხნები, მიწის წიალი, ადგილ-მამული, ტყე, რკინიგზები, მანქანები და წარმოების სხვა საშუალებები ერთი მუჭა კაპიტალისტების კერძო საკუთრებადაა გადაქცეული. იმიტომ, რომ პროლეტარები ყოველივე ამას მოკლებულნი არიან. ამიტომ არის, რომ კაპიტალისტები პროლეტარებს ქირაობენ ფაბრიკა-ქარხნების ასამოძრავებლად, წინააღმდეგ შემთხვევაში მათი საწარმოო იარაღები და საშუალებანი ვერავითარ მოგებას ვერ მოიტანდა. ამიტომ არის, რომ პროლეტარები კაპიტალისტებს მიჰყიდიან ხოლმე თავიანთ სამუშაო ძალას, — წინააღმდეგ შემთხვევაში შიმშილით დაიხოცებოდნენ.

ყოველივე ეს ნათელს ფენს კაპიტალისტური წარმოების საერთო ხასიათს. ჯერ ერთი, თავისთავად ცხადია, რომ კაპიტალის-

ტური წარმოება არ შეიძლება იყოს ერთი რამ მთლიანი და მოწყობილი: ის თავიდან ბოლომდე დაქუცმაცებულია ცალკე კაპიტალისტების კერძო საწარმოებად. მეორე, ცხადია აგრეთვე ის, რომ ამ დაქუცმაცებული წარმოების პირდაპირი მიზანი მოსახლეობის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება კი არ არის, არამედ გასაყიდი საქონლის წარმოებაა კაპიტალისტური მოგების გასადიდებლად. და რადგანაც ყველა კაპიტალისტს უნდა თავისი მოგების გადიდება, ყველა მათგანი ცდილობს დაამზადოს რაც შეიძლება ბევრი საქონელი, რის გამოც ბაზარი ჩქარა ივსება, საქონლის ფასი ეცემა და დგება საერთო კრიზისი.

ამგვარად, კრიზისები, უმუშევრობა, წარმოების შეწყვეტა, წარმოების ანარქია და სხვა ამისთანები პირდაპირი შედეგი ყოფილა დღევანდელი კაპიტალისტური წარმოების მოუწყობლობისა.

და თუ ეს მოუწესრიგებელი საზოგადოებრივი წყობილება ჯერ კიდევ არ დანგრეულა, თუ ის ჯერ კიდევ მაგრად დგას პროლეტარული იერიშების წინააღმდეგ,—ეს, უწინარეს ყოვლისა, იმით აიხსნება, რომ მას მფარველად ადგია კაპიტალისტური სახელმწიფო, კაპიტალისტური მთავრობა.

ასეთ ნიადაგზეა აშენებული დღევანდელი კაპიტალისტური საზოგადოება.

* * *

თქმა არ უნდა, რომ მომავალი საზოგადოება სრულიად სხვა ნიადაგზე იქნება აშენებული.

მომავალი საზოგადოება—სოციალისტური საზოგადოებაა. ეს, უწინარეს ყოვლისა, იმას ნიშნავს, რომ იქ არ იქნება არავითარი კლასები: იქ არ იქნებიან არც კაპიტალისტები, არც პროლეტარები,—არ იქნება, მაშასადამე, არც ექსპლოატაცია,—იქ მხოლოდ კოლექტიურად მომუშავე მშრომელები იქნებიან.

მომავალი საზოგადოება — სოციალისტური საზოგადოებაა. ეს კიდევ იმას ნიშნავს, რომ იქ, ექსპლოატაციასთან ერთად, მოსპობილი იქნება სასაქონლო წარმოება და ყიდვა-გაყიდვა, ამიტომ იქ ადგილი აღარ ექნება სამუშაო ძალის მყიდველებსა და

მის გამყიდველებს, დამქირავებლებსა და დაქირავებულებს, — იქ მხოლოდ თავისუფალი მშრომელები იქნებიან.

მომავალი საზოგადოება—სოციალისტური საზოგადოებაა. ბოლოს, ეს იმას ნიშნავს, რომ იქ, შრომის დაქირავებასთან ერთად, მოსპობილი იქნება ყოველგვარი კერძო საკუთრება წარმოების იარაღებსა და საშუალებებზე, იქ აღარ იქნება არც უმიწაწყლო პროლეტარები, არც შეძლებული კაპიტალისტები, — იქ მხოლოდ ისეთ მშრომელებს ექნებათ ადგილი, რომლებიც საერთო მესაკუთრენი იქნებიან მთელი ადგილ-მამულისა, მთელი ტყის, მთელი მიწის წიაღისა, ყველა ფაბრიკა-ქარხნის, ყველა რკინიგზისა და სხვა.

როგორც ხედავთ, მომავალი წარმოების მთავარი მიზანი საზოგადოების მოთხოვნილებათა უშუალო დაკმაყოფილება იქნება და არა გასაყიდი საქონლის წარმოება კაპიტალისტური მოგების გასადიდებლად, აქ ადგილი არ ექნება სასაქონლო წარმოებას, მოგებისთვის ბრძოლას და სხვ.

ცხადია აგრეთვე ის, რომ მომავალი წარმოება სოციალისტურად მოწყობილი, ფრიად განვითარებული წარმოება იქნება, რომელიც ანგარიშს გაუწევს საზოგადოების მოთხოვნილებას და სწორედ იმდენს დაამზადებს, რამდენიც საზოგადოებას სჭირდება. აქ ადგილი არ ექნება არც წარმოების დაქუცმაცებას, არც კონკურენციას, არც კრიზისებს, არც უმუშევრობას.

იქ, სადაც კლასები არ არსებობს, იქ, სადაც მდიდარი და ღარიბი აღარ არის, — იქ აღარც სახელმწიფოა საჭირო, იქ აღარც პოლიტიკური ძალაა საჭირო, რომელიც ღარიბს სჩაგრავს და მდიდარს იცავს. ცხადია, აღარც სოციალისტურ საზოგადოებაში იქნება საჭირო პოლიტიკური ძალაუფლების არსებობა.

ამიტომ ამბობდა კარლ მარქსი ჯერ კიდევ 1846 წელს:

«მუშათა კლასი განვითარების მსვლელობაში ძველი ბურჟუაზიული საზოგადოების ნაცვლად შექმნის ისეთ **ასოციაციას**, რომელიც გამორიცხავს კლასებს და მათს დაპირისპირებას, და **აღარც საკუთრივ პოლიტიკური ხელისუფლება** იქნება...» (იხ. «ფილოსოფიის სიღატაკე») [89].

ამიტომ ამბობდა ენგელსი 1884 წელს:

«ამრიგად, სახელმწიფო დასაბამიდან როდი არსებობდა. იყვნენ ისეთი საზოგადოებანი, რომლებიც უიმისოდ სძლებდნენ და რომელთაც წარმოდგენაც არ ჰქონდათ სახელმწიფოზე და სახელმწიფო ხელისუფლებაზე. ეკონომიური განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე, რომელიც აუცილებლად დაკავშირებული იყო საზოგადოების კლასებად გათიშვასთან, სახელმწიფოც... აუცილებელი გახდა. ახლა ჩვენ ჩქარი ნაბიჯით ვუახლოვდებით წარმოების განვითარების ისეთ საფეხურს, როცა ამ კლასების არსებობა არამც თუ საჭირო აღარ იქნება, არამედ წარმოების პირდაპირ დაბრკოლებად გადაიქცევა. კლასები ისევე აუცილებლად მოისპობიან, როგორც წარსულში წარმოიშვნენ. **მათთან ერთად აუცილებლად მოისპობა სახელმწიფოც.** საზოგადოება, რომელიც წარმოებას ახლებურად მოაწყობს მწარმოებელთა თავისუფალი და თანასწორი ასოციაციის საფუძველზე, მთელ სახელმწიფო მანქანას იქ მოათავსებს, სადაც მისი შესაფერი ადგილი იქნება: სიძველეთა მუზეუმში, ჯარასა და ბრინჯაოს ცულის გვერდით» (იხ. «ოჯახის, კერძო საკუთრებისა და სახელმწიფოს წარმოშობა») [90].

ამავე დროს, თავისთავად ცხადია, რომ საერთო საქმეების გასაძღოლად, ადგილობრივ ბიუროებთან ერთად, სადაც სხვადასხვა ცნობები მოიყრის თავს, საჭირო იქნება სოციალისტური საზოგადოებისთვის ცენტრალური სტატისტიკური ბიურო, რომელიც ცნობებს შეკრებს მთელი საზოგადოების მოთხოვნილებებზე და შემდეგ შესაფერისად გაანაწილებს მშრომელებს შორის სხვადასხვა სამუშაოს. საჭირო იქნება აგრეთვე კონფერენციები და, განსაკუთრებით, ყრილობებიც, რომელთა გადაწყვეტილება უეჭველად სავალდებულო იქნება შემდეგ ყრილობამდე უმცირესობაში დარჩენილი ამხანაგებისთვის.

ბოლოს, აშკარაა, რომ თავისუფალ და ამხანაგურ შრომას ყველა მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაც ამხანაგური და სრული

უნდა მოჰყვეს მომავალ სოციალისტურ საზოგადოებაში. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ თუ მომავალი საზოგადოება სწორედ იმდენ შრომას მოითხოვს თავისი თვითეული წევრისაგან, რამდენიც მას შეუძლია, მაშინ თვითეულ მათგანს იმდენი შრომის ნაყოფი უნდა დაუბრუნოს, რამდენიც მას სჭირდება. თვითეულისგან — მისი უნარის მიხედვით, თვითეულს — მისი მოთხოვნილების მიხედვით! აი, რა ნიადაგზე უნდა აშენდეს მომავალი კოლექტივისტური წყობილება. რა თქმა უნდა, სოციალიზმის **პირველ** საფეხურზე, როცა ახალ ცხოვრებას შრომას შეუჩვეველი ელემენტები შემოეკედლება, საწარმოო ძალებიც საკმაოდ განვითარებული არ იქნება და «შავსა» და «თეთრ» სამუშაოს ჯერ კიდევ ადგილი ექნება, — ზემოთ წამოყენებული პრინციპის განხორციელება — თვითეულს მისი მოთხოვნილების მიხედვით — უეჭველია, მეტისმეტად გაძნელდება, რის გამო საზოგადოება იძულებული იქნება **დროებით** რაიმე სხვა საშუალო გზას დაადგეს. მაგრამ ცხადია აგრეთვე ისიც, რომ, როდესაც თავის კალაპოტში ჩადგება მომავალი საზოგადოება, როდესაც კაპიტალიზმის ნაშთები ძირიანად გაქრება, — ერთადერთი პრინციპი, რომელიც სოციალისტურ საზოგადოებას შეესაბამება, ზემოთ წამოყენებული პრინციპი იქნება.

ამიტომ ამბობდა მარქსი 1875 წელს:

«კომუნისტური (ე. ი. სოციალისტური) საზოგადოების უმაღლეს ფაზაში, მას შემდეგ რაც გაქრება ადამიანის დამმონებელი დაქვემდებარება შრომის დანაწილებისადმი და მასთან ერთად — გონებრივი და ფიზიკური შრომის დაპირისპირებაც; როდესაც შრომა არა მარტო ცხოვრების საშუალება იქნება, არამედ პირველ სასიცოცხლო მოთხოვნილებადაც გადაიქცევა; როდესაც ინდივიდუმთა ყოველმხრივ განვითარებასთან ერთად საწარმოო ძალებიც გაიზრდება... მხოლოდ მაშინ შეიძლება სავსებით გადალახულ იქნეს ბურჟუაზიული სამართლის ვიწრო ჰორიზონტი და საზოგადოებამ თავის დროშას წააწეროს: «თვი-

თეულმა — უნარის მიხედვით, თვითეულს — მოთხოვნილების მიხედვით»» (იხ. «გოთას პროგრამის კრიტიკა») [91].

ასეთია საერთოდ სურათი მომავალი სოციალისტური საზოგადოებისა მარქსის თეორიის მიხედვით.

კეთილი. მაგრამ წარმოსადგენია სოციალიზმის განხორციელება? შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ადამიანი ამოიფხვრის გულიდან თავის «ველურ ჩვეულებებს»?

ანდა კიდევ: თუ თვითეულს მისი მოთხოვნილების მიხედვით მიეცა, შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომ სოციალისტური საზოგადოების საწარმოო ძალთა დონე საკმარისი იქნება ამისთვის?

სოციალისტური საზოგადოება გულისხმობს საკმაოდ განვითარებულ საწარმოო ძალებს და ადამიანების სოციალისტურ შეგნებას, მათს სოციალისტურ განათლებას. დღევანდელი საწარმოო ძალების განვითარებას ხელს უშლის არსებული კაპიტალისტური საკუთრება, მაგრამ თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ ამ საკუთრებას ადგილი აღარ ექნება მომავალ საზოგადოებაში,—თავისთავად ცხადია, რომ საწარმოო ძალები ერთიათად გაიზრდება. არ უნდა დაგვავიწყდეს აგრეთვე ის გარემოება, რომ დღევანდელ მუქთახორათა ასიათასები და აგრეთვე უმუშევარნი მომავალ საზოგადოებაში საქმეს მოეკიდებიან და მშრომელთა რაზმებს მიემატებიან, რაც ძალიან წასწევს საწარმოო ძალების განვითარებას. რაც შეეხება ადამიანების «ველურ» გრძნობებს და შეხედულებებს, ესენი ხომ ისეთი მუდმივი არაა, როგორც ზოგიერთებს ჰგონიათ: იყო დრო, დრო პირველყოფილი კომუნიზმისა, როცა ადამიანს კერძო საკუთრების არა გაეგებოდა; დადგა დრო, დრო ინდივიდუალისტური წარმოებისა, როცა კერძო საკუთრებამ თავიდან ბოლომდე მოიცვა ადამიანების გრიბობა-გონება; დგება ახალი დრო, დრო სოციალისტური წარმოებისა, — და რაღა გასაკვირველია, თუ ადამიანების გრძნობა-გონებაც სოციალისტური მისწრაფებებით გაიმსჭვალება. განა მდგომარეობა არ განსაზღვრავს ადამიანების «გრძნობებსა» და შეხედულებას?

მაგრამ სადაა საბუთი სოციალისტური წყობილების დამყარების აუცილებლობისა? აუცილებლად მოსდევს თუ არა სოციალიზმი დღევანდელი კაპიტალიზმის განვითარებას? ან სხვანაირად რომ ვთქვათ: საიდან ვიცით, რომ მარქსის პროლეტარული სოციალიზმი ტკბილი ოცნება, ფანტაზია არაა? სად არის ამის მეცნიერული საბუთები?

ისტორია გვიჩვენებს, რომ საკუთრების ფორმა პირდაპირ დამოკიდებულია წარმოების ფორმაზე, რის გამოც წარმოების ფორმის შეცვლასთან ერთად ადრე თუ გვიან აუცილებლად იცვლება საკუთრების ფორმაც. დრო იყო, როცა საკუთრებას კომუნისტური ხასიათი ჰქონდა, როცა ტყეები და ველები, სადაც პირველყოფილი ადამიანები დაძრწოდნენ, ყველას ეკუთვნოდა და არა კერძო პირებს. რატომ არსებობდა მაშინ კომუნისტური საკუთრება? იმიტომ, რომ წარმოებაც კომუნისტური იყო, შრომაც საერთო, კოლექტიური,—ყველა ერთად შრომობდა და უერთმანეთოდ არ ვარგოდნენ. დადგა სხვა დრო, დრო წვრილბურჟუაზიული წარმოებისა, როცა საკუთრებამ ინდივიდუალისტური (კერძო) ხასიათი მიიღო, როცა ყოველივე ის, რაც კი ადამიანს სჭირდება (რა თქმა უნდა, ჰაერის, მზის სინათლის და სხვა ამისთანების გარდა), კერძო საკუთრებად იქნა აღიარებული. რატომ მოხდა ასეთი ცვლილება? იმიტომ, რომ წარმოებაც ინდივიდუალისტური გახდა, ყველა თავისთვის შრომობს ცალკე კუთხეში მიკუნჭული. და, ბოლოს, დგება დრო, დრო მსხვილი კაპიტალისტური წარმოებისა, როცა ასობით და ათასობით მუშა ერთ ჭერქვეშ იყრის თავს, საერთო ფაბრიკაში, და საერთო შრომას ეწევა. აქ ვეღარ ნახავთ ძველ, განკერძოებულ მუშაობას, როცა ყველა თავისთვის იწვევდა,—აქ თვითეული მუშა და თვითეული საამქროს ყველა მუშა მჭიდრო კავშირში მუშაობენ როგორც თავისი საამქროს ამხანაგებთან, ისე დანარჩენ საამქროებთან. საკმარისია ერთი რომელიმე საამქრო შეჩერდეს, რომ ფაბრიკის მთელი მუშები უსაქმოდ დარჩნენ. როგორც ხედავთ, წარმოების პროცესს, შრომას, უკვე საზოგადოებრივი ხასიათი

მიუღია, სოციალისტური ელფერი დასდებია. და ეს ასე ხდება არა მარტო ცალკე ფაბრიკებში, არამედ მთელ დარგებში და წარმოების დარგებს შორისაც: საკმარისია რკინიგზის მუშები გაიფიცხენ, რომ წარმოება მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდეს; საკმარისია ნავთისა და ქვანახშირის წარმოება შეჩერდეს, რომ რამდენიმე ხნის მერე მთელი ფაბრიკა-ქარხნები მიიხუროს. ცხადია, აქ საზოგადო ხასიათი, კოლექტივისტური ხასიათი მიუღია წარმოების პროცესს. და რადგანაც წარმოების საზოგადო ხასიათს არ შეეფერება მითვისების კერძო ხასიათი, რადგანაც დღევანდელ კოლექტივისტურ შრომას აუცილებლად უნდა მოჰყვეს კოლექტიური საკუთრება, ამიტომ თავისთავად ცხადია, რომ სოციალისტური წყობილება ისევე აუცილებლად მოჰყვება კაპიტალიზმს, როგორც ღამეს დღე.

ასე ასაბუთებს ისტორია მარქსის პროლეტარული სოციალიზმის გარდუვალობას.

* * *

ისტორია გვეუბნება, რომ ის კლასი, ან ის სოციალური ჯგუფი, რომელიც უმთავრეს როლს თამაშობს საზოგადოებრივ წარმოებაში და რომელიც თავის ხელში ატრიალებს წარმოების უმთავრეს ფუნქციებს, დღეს არა, ხვალ, ხვალ არა, ზეგ, აუცილებლად უნდა გადაიქცეს ამ წარმოების ბატონპატრონად. იყო დრო, დრო მატრიარქატისა, როცა დედაკაცები წარმოების ბატონპატრონად ითვლებოდნენ. რით ავხსნათ ეს? იმით, რომ მაშინდელ წარმოებაში, პირველყოფილ მიწათმოქმედებაში, დედაკაცები უმთავრეს როლს თამაშობდნენ, ყველა მთავარ ფუნქციას ასრულებდნენ, მაშინ როდესაც მამაკაცები ტყე-ტყე დაძრწოდნენ ნადირის საშოვრად. დადგა დრო, დრო პატრიარქატისა, როცა წარმოების ბატონპატრონობა მამაკაცების ხელში გადავიდა. რატომ მოხდა ასეთი ცვლილება? იმიტომ, რომ მაშინდელ წარმოებაში, მეჯოგურ მეურნეობაში, სადაც წარმოების მთავარი იარაღები იყო შუბი, ქამანდი და მშვილდ-ისარი, უმთავრეს როლს მამაკაცები თამაშობდნენ... დგება დრო, დრო მსხვილი

კაპიტალისტური წარმოებისა, როცა პროლეტარები უმთავრეს როლს ასრულებენ წარმოებაში, როცა ყველა მთავარი საწარმოო ფუნქცია მათს ხელში გადადის, როცა წარმოება ერთ დღესაც ვერ გასძლებს უიმათოდ (გაიხსენეთ საყოველთაო გაფიცვები), როცა კაპიტალისტები არა თუ საჭიროებას არ წარმოადგენენ წარმოებისთვის, არამედ ხელსაც უშლიან მას. ხოლო რას ნიშნავს ეს? ეს იმას ნიშნავს, რომ ან სავსებით უნდა დაინგრეს ყოველივე საზოგადოებრივი ცხოვრება, ან პროლეტარიატი, ადრე თუ გვიან, აუცილებლად უნდა გადაიქცეს დღევანდელი წარმოების ბატონპატრონად, მის ერთადერთ მესაკუთრედ, მის სოციალისტურ მესაკუთრედ.

დღევანდელი სამრეწველო კრიზისები, რომელიც ანდერძს უგებს კაპიტალისტურ საკუთრებას და გადაჭრით აყენებს კითხვას: **ან** კაპიტალიზმი, **ან** სოციალიზმიო, — სრულიად ნათელყოფს ამ დასკვნას, პირდაპირ ააშკარავებს კაპიტალისტების ხორცშეტობას და სოციალიზმის გამარჯვების აუცილებლობას.

აი კიდევ როგორ ასაბუთებს ისტორია მარქსის პროლეტარული სოციალიზმის აუცილებლობას.

დიახ, გულჩვილობაზე კი არა, განყენებულ «სამართლიანობაზე» კი არა, პროლეტარიატისადმი სიყვარულზე კი არა,— არამედ ზემოთ მოყვანილ მეცნიერულ საბუთებზეა დამყარებული პროლეტარული სოციალიზმი.

აი რატომ უწოდებენ პროლეტარულ სოციალიზმს აგრეთვე «მეცნიერულ სოციალიზმს».

ენგელსი ჯერ კიდევ 1877 წელს ამბობდა:

«ჩვენი რწმენა შრომის პროდუქტების განაწილების თანამედროვე წესის მომავალი გარდაქმნისა... მხოლოდ იმ შეგნებას რომ ემყარებოდეს, რომ განაწილების ეს წესი უსამართლოა, და სამართლიანობა კი ბოლოს მაინც გაიმარჯვებს, ჩვენი საქმე ცუდად იქნებოდა და დიდხანს მოგვიხდებოდა ლოდინი...» თავიდათავი ის არის, რომ «თანამედროვე კაპიტალისტური წარმოების წესის მიერ შექმნილი საწარმოო ძალები, ისე როგორც მის მიერ შემუშავებული სისტემა დოვლათის განაწილებისა,

მწვავე წინააღმდეგობაში ჩავარდა თვით წარმოების ამ წესთან და ისიც იმდენად, რომ წარმოებისა და განაწილების წესის ისეთი გადატრიალება უნდა მოხდეს, რომელიც გააუქმებს ყოველ კლასობრივ განსხვავებას, წინააღმდეგ შემთხვევაში მთელი თანამედროვე საზოგადოება დაიღუპება. თანამედროვე სოციალიზმის გამარჯვების რწმენა ემყარება ამ ხელშესახებ მატერიალურ ფაქტს... და არა ამა თუ იმ კაბინეტური მოაზროვნის წარმოდგენებს სამართლიანობასა და უსამართლობაზე» (იხ. «ანტიდიურინგი») [92].

ეს, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს იმას, რომ, რაკი კაპიტალიზმი იხრწნება, ამიტომ სოციალისტური წყობილება ყოველთვის შეიძლება განვახორციელოთ, როცა კი ამას მოვინდომებთ. ასე მხოლოდ ანარქისტები და სხვა წვრილბურჟუაზიული იდეოლოგები ფიქრობენ. სოციალისტური იდეალი არ არის ყველა კლასის იდეალი. ეს მხოლოდ პროლეტარიატის იდეალია, და მის განხორციელებაში უშუალოდ დაინტერესებულია არა ყველა კლასი, არამედ მხოლოდ პროლეტარიატი. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ სანამ პროლეტარიატი საზოგადოების მცირე ნაწილს შეადგენს, მანამდე შეუძლებელია სოციალისტური წყობილების დამყარება. წარმოების ძველი ფორმის დასამარება, კაპიტალისტური წარმოების უფრო გამსხვილება და საზოგადოების უმრავლესობის გაპროლეტარება – აი რა პირობებია საჭირო სოციალიზმის განსახორციელებლად. მაგრამ ეს კიდევ არ კმარა. შეიძლება საზოგადოების უმეტესობა უკვე გაპროლეტარებული იყოს, მაგრამ სოციალიზმი მაინც ჯერ კიდევ ვერ დამყარდეს. და ეს იმიტომ, რომ სოციალიზმის დასამყარებლად, გარდა ყოველივე ამისა, საჭიროა კიდევ კლასობრივი შეგნება, პროლეტარიატის დარაზმვა და უნარი საკუთარი საქმეების გაძღოლისა. ხოლო ყოველივე ამის შესაძენად, თავის მხრივ, საჭიროა ეგრეთწოდებული პოლიტიკური თავისუფლება, ე. ი. სიტყვის, ბეჭდვის, გაფიცვის, კავშირის, ერთი სიტყვით, კლასთა ბრძოლის თავისუფლება. პოლიტიკური თავისუფლება კი

ყველგან ერთნაირად არაა დაცული. ამიტომ პროლეტარიატისთვის სულ ერთი არაა, როგორ პირობებში მოუხდება მას ბრძოლა: თვითმპყრობელურ-ბატონყმურში (რუსეთი), მონარქიულ-კონსტიტუციურში (გერმანია), მსხვილბურჟუაზიულ-რესპუბლიკურში (საფრანგეთი), თუ დემოკრატიულ-რესპუბლიკურ პირობებში (რასაც რუსეთის სოციალ-დემოკრატია მოითხოვს). ყველაზე უფრო კარგად, ყველაზე უფრო სრულად დემოკრატიულ რესპუბლიკაშია უზრუნველყოფილი პოლიტიკური თავისუფლება, რა თქმა უნდა, რამდენადაც კი შეიძლება იყოს ის უზრუნველყოფილი კაპიტალიზმის დროს. ამიტომ პროლეტარული სოციალიზმის ყოველი მომხრე აუცილებლად ცდილობს შემოღებულ იქნას დემოკრატიული რესპუბლიკა, როგორც საუკეთესო «გზა და ხიდი» სოციალიზმისკენ.

ამიტომ არის, რომ მარქსისტული პროგრამა დღევანდელ პირობებში ორ ნაწილად იყოფა: **პროგრამა-მაქსიმუმად,** რომელსაც მიზნად აქვს სოციალიზმის დამყარება, და **პროგრამა-მინიმუმად,** რომელსაც მიზნად აქვს გზის გაკაფვა სოციალიზმისთვის დემოკრატიული რესპუბლიკის შემწეობით.

* * *

როგორ უნდა იმოქმედოს, რა გზას უნდა დაადგეს პროლეტარიატი, რომ შეგნებულად განახორციელოს თავისი პროგრამა, დაამხოს კაპიტალიზმი და ააშენოს სოციალიზმი?

პასუხი ნათელია: პროლეტარიატი ვერ მიაღწევს სოციალიზმს ბურჟუაზიასთან შერიგებით. ის აუცილებლად ბრძოლის გზას უნდა დაადგეს, და ეს ბრძოლა უნდა იყოს კლასობრივი ბრძოლა, ბრძოლა მთელი პროლეტარიატისა მთელი ბურჟუაზიის წინააღმდეგ. ან ბურჟუაზია მისი კაპიტალიზმით, ან პროლეტარიატი მისი სოციალიზმით! აი რას უნდა ემყარებოდეს პროლეტარიატის მოქმედება, მისი კლასობრივი ბრძოლა.

მაგრამ პროლეტარიატის კლასობრივ ბრძოლას ბევრნაირი ფორმა აქვს. კლასობრივი ბრძოლაა, მაგალითად, გაფიცვა,—

სულ ერთია, ნაწილობრივი იქნება ის თუ საყოველთაო. კლასობრივი ბრძოლაა, უეჭველია, ბოიკოტი, საბოტაჟი. კლასობრივი ბრძოლაა აგრეთვე მანიფესტაცია, დემონსტრაცია, წარმომადგენლობით დაწესებულებებში მონაწილეობა და სხვა — სულ ერთია, საერთო პარლამენტები იქნება ეს, თუ ადგილობრივი თვითმმართველობანი. ყველა ეს სხვადასხვა ფორმებია ერთი და იმავე კლასობრივი ბრძოლისა. ჩვენ არ შევუდგებით აქ იმის გამორკვევას, თუ ბრძოლის რომელ ფორმას უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვს პროლეტარიატისთვის მის კლასობრივ ბრძოლაში, შევნიშნავთ მხოლოდ, რომ თავის დროს და თავის ადგილზე თვითეული მათგანი უთუოდ აუცილებელია პროლეტარიატისთვის, როგორც საჭირო იარაღი მის გასათვითცნობიერებლად და დასარაზმავად. გათვითცნობიერება და დარაზმვა საჭიროა პროლეტარიატისთვის ისე, როგორც ჰაერი. მაგრამ უნდა შევნიშნოთ აგრეთვე ის, რომ ყველა ეს ფორმები მხოლოდ **მომამზადებელი** საშუალებანია პროლეტარიატისთვის, რომ არც ერთი ეს ფორმა, ცალკე აღებული, არ წარმოადგენს ისეთ **გადამჭრელ** საშუალებას, რომლის შემწეობითაც პროლეტარიატი შესძლებს კაპიტალიზმის განადგურებას. შეუძლებელია, რომ მარტო საყოველთაო გაფიცვით კაპიტალიზმი დაინგრეს: საყოველთაო გაფიცვას მხოლოდ ზოგიერთი პირობა შეუძლია მოამზადოს კაპიტალიზმის დასანგრევად. წარმოუდგენელია, რომ მხოლოდ პარლამენტში მონაწილეობით კაპიტალიზმი დაამხოს პროლეტარიატმა: პარლამენტარიზმის შემწეობით მხოლოდ ზოგიერთი პირობა შეიძლება მომზადდეს კაპიტალიზმის დასამხობად.

მაშ რაში მდგომარეობს ის **გადამჭრელი** საშუალება, რომლის შემწეობითაც ძირს დასცემს პროლეტარიატი კაპიტალისტურ წყობილებას?

ეს საშუალებაა **სოციალისტური რევოლუცია**.

გაფიცვები, ბოიკოტი, პარლამენტარიზმი, მანიფესტაცია, დემონსტრაცია—ბრძოლის ყველა ეს ფორმა კარგია, როგორც პროლეტარიატის მომამზადებელი და მისი დამრაზმველი

საშუალებანი. მაგრამ არც ერთ ამ საშუალებას არ შეუძლია წესი აუგოს დღევანდელ უთანასწორობას. საჭიროა ყველა ამ საშუალებამ თავი მოიყაროს რომელიმე ერთ, მთავარ და გადამჭრელ საშუალებაში, საჭიროა პროლეტარიატი აღდგეს და მედგარი იერიშები მიიტანოს ბურჟუაზიაზე, რომ თავიდან ბოლომდე დაიმსხვრეს კაპიტალიზმი. სწორედ ასეთი მთავარი და გადამჭრელი საშუალებაა სოციალისტური რევოლუცია.

სოციალისტური რევოლუცია არ არის მოულოდნელი და ხანმოკლე დარტყმა, — ეს ხანგრძლივი ბრძოლაა პროლეტართა მასისა, რომელიც ამარცხებს და პოზიციებს ართმევს ბურჟუაზიას. და რადგანაც პროლეტარიატის გამარჯვება იმავე დროს მისი გაბატონება იქნება დამარცხებულ ბურჟუაზიაზე, რადგანაც **კლასთა შეჯახების დროს** ერთი კლასის დამარცხება მეორის ბატონობას მოასწავებს,—ამიტომ სოციალისტური რევოლუციის პირველი საფეხური პროლეტარიატის პოლიტიკური გაბატონება იქნება ბურჟუაზიაზე.

პროლეტარიატის სოციალისტური **დიქტატურა,** პროლეტარიატის მიერ ძალაუფლების ხელში ჩაგდება—აი რით უნდა დაიწყოს სოციალისტური რევოლუცია.

ეს კი იმას ნიშნავს, რომ **სანამ ბურჟუაზია სავსებით არ დამარცხებულა,** სანამ მას ქონება არ ჩამორთმევია, პროლეტარიატს აუცილებლად ეყოლება თავისი სამხედრო ძალა, აუცილებლად ეყოლება თავისი «პროლეტარული გვარდია», რომლის შემწეობითაც იგი მოიგერიებს მომაკვდავი ბურჟუაზიის კონტრრევოლუციურ იერიშებს, სწორედ ისე, როგორც ეს პარიზის პროლეტარიატს ჰყავდა კომუნის დროს.

პროლეტარიატის სოციალისტური დიქტატურა კი იმისთვისაა საჭირო, რომ მისი შემწეობით პროლეტარიატმა მოახდინოს ბურჟუაზიის ექსპროპრიაცია, რომ მისი შემწეობით ჩამოართვას მთელ ბურჟუაზიას ადგილ-მამული, ტყე, ფაბრიკა-ქარხნები, მანქანები, რკინიგზები და სხვა.

ბურჟუაზიის ექსპროპრიაცია—აი რა უნდა განახორციელოს სოციალისტურმა რევოლუციამ.

ასეთია ის მთავარი და გადამჭრელი საშუალება, რომლის შემწეობითაც ძირს დასცემს პროლეტარიატი დღევანდელ კაპიტალისტურ წყობილებას.

ამიტომ ამბობდა კარლ მარქსი ჯერ კიდევ 1847 წელს:

«...პირველ ნაბიჯს მუშათა რევოლუციაში წარმოადგენს პროლეტარიატის გადაქცევა გაბატონებულ კლასად... პროლეტარიატი თავის პოლიტიკურ ბატონობას იმისთვის გამოიყენებს, რომ თანდათან გამოგლიჯოს ბურჟუაზიას მთელი კაპიტალი და მოახდინოს წარმოების ყველა იარაღთა ცენტრალიზაცია... გაბატონებულ კლასად ორგანიზებული პროლეტარიატის ხელში...» (იხ. «კომუნისტური მანიფესტი»).

აი რა გზით უნდა იაროს პროლეტარიატმა, თუ მას სოციალიზმის განხორციელება უნდა.

ამ საერთო პრინციპიდან გამომდინარეობს სხვა დანარჩენი ტაქტიკური შეხედულებანი. გაფიცვებს, ბოიკოტს, დემონსტრაციებს, პარლამენტარიზმს მხოლოდ იმდენად აქვთ მნიშვნელობა, რამდენადაც ისინი ხელს უწყობენ პროლეტარიატის დარაზმვას, მისი ორგანიზაციების განმტკიცება-გაფართოებას სოციალისტური რევოლუციის მოსახდენად.

* * *

ამრიგად, სოციალიზმის განსახორციელებლად საჭიროა სოციალისტური რევოლუცია, სოციალისტური რევოლუცია კი პროლეტარიატის დიქტატურით უნდა დაიწყოს, ე. ი. პროლეტარიატმა უნდა ჩაიგდოს ხელში პოლიტიკური ძალაუფლება, რომ მისი შემწეობით ბურჟუაზიის ექსპროპრიაცია მოახდინოს.

მაგრამ ყოველივე ამისთვის საჭიროა პროლეტარიატის დარაზმვა, პროლეტარიატის შემჭიდროება, მისი გაერთიანება, მჭიდრო პროლეტარული ორგანიზაციების შექმნა და მათი განუწყვეტელი ზრდა.

რა ფორმები უნდა მიიღონ პროლეტარიატის ორგანიზაციებმა?

ყველაზე უფრო გავრცელებული და მასობრივი ორგანიზაციები — ეს პროფესიული კავშირები და მუშათა კოოპერატივებია (მეტწილად საწარმოო-სამომხმარებლო კოოპერატივები). კავშირების მიზანია ბრძოლა (უმთავრესად) სამრეწველო კაპიტალთან მუშათა მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად დღევანდელი კაპიტალიზმის ფარგლებში. კოოპერატივების მიზანია ბრძოლა (უმთავრესად) სავაჭრო კაპიტალთან საჭირო ნივთებზე ფასების დაწევით მუშათა მოხმარების გასაფართოებლად, რა თქმა უნდა, იმავე კაპიტალიზმის ფარგლებში. როგორც პროფკავშირები, ისე კოოპერატივები აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენენ პროლეტარიატისთვის, როგორც პროლეტართა მასის დამრაზმავი საშუალებანი. ამიტომ, მარქსისა და ენგელსის პროლეტარული სოციალიზმის თვალსაზრისით, პროლეტარიატმა ორგანიზაციის ორივე ამ ფორმას უნდა ჩასჭიდოს ხელი და გაამაგროს, გააძლიეროს, — რა თქმა უნდა, რამდენადაც ამას ხელს უწყობს არსებული პოლიტიკური პირობები.

მაგრამ მარტო პროფესიული კავშირები და კოოპერატივები ვერ დააკმაყოფილებენ მებრძოლი პროლეტარიატის ორგანიზაციულ მოთხოვნილებებს. და ეს იმიტომ, რომ ხსენებული ორგანიზაციები კაპიტალისტურ ფარგლებს ვერ სცილდება, რადგან მათი მიზანი მუშათა მდგომარეობის გაუმჯობესებაა კაპიტალიზმის ფარგლებში. მუშებს კი სრული განთავისუფლება უნდათ კაპიტალისტური მონობისგან, მათ ამ ფარგლების დამსხვრევა უნდათ და არა მარტო კაპიტალიზმის ფარგლებში ტრიალი. მაშასადამე, საჭიროა კიდევ ისეთი ორგანიზაცია, რომელიც გარშემო შემოიკრებს **ყველა** პროფესიის მუშათა შეგნებულ ელემენტებს, შეგნებულ კლასად გადააქცევს პროლეტარიატს და უმთავრეს მიზნად დაისახავს კაპიტალისტური წესების განადგურებას, სოციალისტური რევოლუციის მომზადებას.

ასეთი ორგანიზაციაა პროლეტარიატის სოციალ-დემოკრატიული პარტია.

ეს პარტია უნდა იყოს კლასობრივი პარტია, სრულიად დამოუკიდებელი სხვა პარტიებისგან, — და ეს იმიტომ, რომ ის არის პარტია პროლეტართა კლასისა, რომელთა განთავისუფლება მხოლოდ მათივე ხელით შეიძლება მოხდეს.

ეს პარტია უნდა იყოს რევოლუციური პარტია, — და ეს იმიტომ, რომ მუშათა განთავისუფლება მხოლოდ რევოლუციური გზით შეიძლება მოხდეს, სოციალისტური რევოლუციის შემწეობით.

ეს პარტია უნდა იყოს ინტერნაციონალური პარტია, პარტიის კარი ღია უნდა იყოს ყველა შეგნებული პროლეტარისთვის, — და ეს იმიტომ, რომ მუშათა განთავისუფლება არის არა ნაციონალური საკითხი, არამედ — სოციალური, რომელსაც ერთნაირი მნიშვნელობა აქვს როგორც ქართველი პროლეტარისთვის, ისე რუსი და სხვა ერის პროლეტარებისთვის.

აქედან ცხადია, რომ რაც უფრო მჭიდროდ შეერთდებიან სხვადასხვა ერის პროლეტარები, რაც უფრო საფუძვლიანად დაინგრევა მათ შორის ამართული ნაციონალური კედლები, მით უფრო ძლიერი იქნება პროლეტარიატის პარტია, მით უფრო გაადვილდება პროლეტარიატის დარაზმვა ერთ, განუყოფელ კლასად.

ამიტომ საჭიროა, რამდენადაც კი შეიძლება, ცენტრალიზმის პრინციპი გატარდეს პროლეტარიატის ორგანიზაციებში, წინააღმდეგ ფედერალისტური დაქუცმაცებისა,—სულ ერთია, იქნება ეს ორგანიზაციები პარტია, კავშირები თუ კოოპერატივები.

ცხადია აგრეთვე ის, რომ ყველა ეს ორგანიზაცია დემოკრატიულ საფუძველზე უნდა შენდებოდეს, რა თქმა უნდა, რამდენადაც ამას ხელს არ შეუშლის ესა თუ ის პოლიტიკური და სხვა პირობები.

რა დამოკიდებულება უნდა იყოს, ერთი მხრივ, პარტიასა, და მეორე მხრივ, კოოპერატივებსა და კავშირებს შორის? უპარტიონი უნდა იყვნენ ეს უკანასკნელნი თუ პარტიულნი? ამ საკითხის გადაჭრა დამოკიდებულია იმაზე, თუ სად და როგორ

პირობებში უხდება ბრძოლა პროლეტარიატს. ყოველ შემთხვევაში ეჭვს გარეშეა, რომ კავშირებიც და კოოპერატივებიც მით უფრო სრულად ვითარდებიან, რაც უფრო მეგობრულ განწყობილებაში არიან პროლეტარიატის სოციალისტურ პარტიასთან. და ეს იმიტომ, რომ ორივე ეს ეკონომიური ორგანიზაცია, თუ ისინი ახლო არ დგანან ძლიერ სოციალისტურ პარტიასთან, ხშირად წვრილმანდებიან ხოლმე, დავიწყებას აძლევენ საერთო კლასობრივ ინტერესებს ვიწრო პროფესიული ინტერესების სასარგებლოდ და მით დიდი ზიანი მოაქვთ პროლეტარიატისთვის. ამიტომ საჭიროა, ყოველ შემთხვევაში, უზრუნველყოფილ იქნას პარტიის იდეურ-პოლიტიკური გავლენა კავშირებზე და კოოპერატივებზე. მხოლოდ ამ პირობებში გადაიქცევა ხსენებული ორგანიზაციები იმ სოციალისტურ სკოლად, რომელიც შეგნებულ კლასად დარაზმავს ცალკე ჯგუფებად დაქუცმაცებულ პროლეტარიატს.

ასეთია, საერთოდ, მარქსისა და ენგელსის პროლეტარული სოციალიზმის დამახასიათებელი ნიშნები.

როგორ უყურებენ ანარქისტები პროლეტარულ სოციალიზმს?

უპირველეს ყოვლისა საჭიროა ვიცოდეთ, რომ პროლეტარული სოციალიზმი არ არის უბრალო ფილოსოფიური მოძღვრება. ის პროლეტართა მასის მოძღვრებაა, მათი დროშაა, რომელსაც პატივსა სცემს და «ეთაყვანება» მთელი მსოფლიოს პროლეტარიატი. მაშასადამე, მარქსი და ენგელსი არიან რომელიმე ფილოსოფიური «სკოლის» არა უბრალო მამამთავრები — ისინი ცოცხალი ბელადებია ცოცხალი პროლეტარული მოძრაობისა, რომელიც დღითი-დღე იზრდება და ძლიერდება. ვინც ამ მოძღვრებას ებრძვის, ვისაც მისი «დამხობა» უნდა, მან კარგად უნდა გაითვალისწინოს ყოველივე ეს, რომ ტყუილუბრალოდ არ გაიტეხოს შუბლი უსწორო ბრძოლაში. ეს კარგად იციან ბ-ნმა ანარქისტებმაც. ამიტომ არის, რომ სრულიად უჩვეულო, თავისებურ ახალ იარაღს იღებენ ხელში მარქსისა და ენგელსის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

რას წარმოადგენს ეს ახალი იარაღი? კაპიტალისტური წარმოების ახალი გამოკვლევაა იგი? მარქსის «კაპიტალის» გაბათილებაა? რა თქმა უნდა, არა! ან იქნება «ახალი ფაქტებით» და «ინდუქტიური» მეთოდით შეიარაღებულნი «მეცნიერულად» არღვევენ სოციალ-დემოკრატიის «სახარებას» — მარქსისა და ენგელსის «კომუნისტურ მანიფესტს»? არა და არა! მაშ რაღაა ეს არაჩვეულებრივი საშუალება?

ეს არის მარქსისა და ენგელსისათვის «ლიტერატურული ქურდობის» დაბრალება! თურმე ნუ იტყვით, მარქსსა და ენგელსს თავისი არა ჰქონიათ-რა, მეცნიერული სოციალიზმი ჭორი ყოფილა, და ეს იმიტომ, რომ მარქს-ენგელსის «კომუნისტური მანიფესტი» თავიდან ბოლომდე «მოპარული» ყოფილა ვიქტორ კონსიდერანის «მანიფესტიდან». ეს, რა თქმა უნდა, ძალიან სასაცილოა, მაგრამ ანარქისტების «უებრო ბელადი» ვ. ჩერქეზიშვილი ისეთი რიხით მოგვითხრობს ამ გასართობ ამბავს, ჩერქეზიშვილის თავქარიანი «მოციქული», ვინმე პიერ რამუსი, და ჩვენებური ანარქისტებიც ისეთი გულმოდგინებით იმეორებენ ამ «აღმოჩენას», — რომ ღირს მოკლედ მაინც შევჩერდეთ ამ «ისტორიაზე».

ყური დაუგდეთ ჩერქეზიშვილს:

««კომუნისტური მანიფესტის» მთელი თეორიული ნაწილი, სახელდობრ პირველი და მეორე თავი... ამოღებულია ვ. კონსიდერანიდან. მარქსისა და ენგელსის «მანიფესტი»,—ეს ლეგალურ-რევოლუციური დემოკრატიის ბიბლია, წარმოადგენს, მაშასადამე, ვ. კონსიდერანის «მანიფესტის» მხოლოდ უმნო გადმოსხვაფერებას. და მარქსმა და ენგელსმა არა მარტო შინაარსი მიითვისეს კონსიდერანის «მანიფესტიდან», არამედ... ცალკე სათაურებიც კი ამოიღეს» (იხ. გერმანულ ენაზე გამოცემული კრებული ჩერქეზიშვილის, რამუსის და ლაბრიოლას წერილებისა სახელწოდებით: ««კომუნისტური მანიფესტის» წარმოშობა», გვ. 10).

ამასვე იმეორებს მეორე ანარქისტი, პ. რამუსი:

«გადაჭრით შეიძლება ვთქვათ, რომ მათი (მარქს-ენგელსის) უმთავრესი ნაწარმოები («კომუნისტური მანიფესტი») — პირდაპირ ნაქურდალია (პლაგიატია), უნამუსო ნაქურდალი, და მათ სიტყვა-სიტყვით კი არ გადმოუწერიათ, როგორც ამას ჩვეულებრივი ქურდები შვრებიან ხოლმე, არამედ მხოლოდ აზრები და თეორიები მოუპარავთ...» (იხ. იქვე, გვ. 4).

ამასვე იმეორებენ ჩვენებური ანარქისტები «ნობათში», «მუშაში» [93], «ხმაში» [94] და სხვ.

მაშ ასე: მეცნიერული სოციალიზმი მისი თეორიული საფუძვლებით კონსიდერანის «მანიფესტიდან» ყოფილა «მოპარული».

არსებობს კი რაიმე საბუთი ამგვარი მტკიცებისთვის?

ვინ არის ვ. კონსიდერანი?

ვინ არის კარლ მარქსი?

ვ. კონსიდერანი, რომელიც 1893 წელს მოკვდა, უტოპისტ ფურიეს მოწაფე იყო და დარჩა გაუსწორებელი **უტოპისტი**, რომელიც კლასთა **შერიგებაზე** ამყარებდა «საფრანგეთის ხსნას».

კარლ მარქსი, რომელიც 1883 წელს მოკვდა, მატერიალისტი იყო, **უტოპისტების მტერი**, რომელიც კაცობრიობის განთავისუფლებას საწარმოო ძალთა განვითარებასა და კლასთა **ბრძოლაზე** ამყარებდა.

რა არის მათ შორის საერთო?

მეცნიერული სოციალიზმის **თეორიული** საფუძველი მარქს-ენგელსის მატერიალისტური თეორიაა. ამ თეორიის თვალსაზრისით, საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარება სავსებით დამყარებულია საწარმოო ძალთა განვითარებაზე. თუ ბატონყმურ წყობილებას ბურჟუაზიული წყობილება მოჰყვა — ეს იმის «ბრალია», რომ საწარმოო ძალთა განვითარებამ აუცილებელყო ბურჟუაზიული წყობილების წარმოშობა. ან კიდევ: თუ თანამედროვე ბურჟუაზიულ წყობილებას აუცილებლად მოჰყვება სოციალისტური წყობილება, ესეც იმიტომ, რომ ამას მოითხოვს დღევანდელ

საწარმოო ძალთა განვითარება. აქედან წარმოსდგება ისტორიული აუცილებლობა კაპიტალიზმის დანგრევისა და სოციალიზმის დამყარებისა. აქედანვე წარმოსდგება ის მარქსისტული დებულება, რომლითაც ჩვენს იდეალებს საწარმოო ძალთა განვითარების ისტორიაში უნდა ვეძებდეთ, და არა ადამიანების თავში.

ასეთია **თეორიული** საფუძველი მარქს-ენგელსის **«კომუნისტური** მანიფესტისა» (იხ. «კომუნისტური მანიფესტი», I, II თავი).

ამბობს თუ არა ასეთ რამეს ვ. კონსიდერანის **«დემოკრატიული** მანიფესტი»? დგას თუ არა კონსიდერანი მატერიალისტურ თვალსაზრისზე?

ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ არც ჩერქეზიშვილს, არც რამუსს და არც ჩვენს «ნობათისტებს» **არც ერთი** წინადადება, **არც ერთი** სიტყვა არ მოჰყავთ კონსიდერანის «დემოკრატიული მანიფესტიდან» იმის სასარგებლოდ, ვითომ კონსიდერანი მატერიალისტი იყოს და საწარმოო ძალთა განვითარებაზე ამყარებდეს საზოგადოებრივი ცხოვრების ევოლუციას. პირიქით, ჩვენ ძალიან კარგად ვიცით, რომ კონსიდერანი ცნობილია სოციალიზმის ისტორიაში როგორც იდეალისტ-უტოპისტი (იხ. **პოლ ლაფარგი**, «სოციალიზმის ისტორია საფრანგეთში»).

მაშ რა ალაპარაკებთ ამ ახირებულ «კრიტიკოსებს», რისთვის კიდებენ ხელს მარქსისა და ენგელსის კრიტიკას, თუ იმდენიც კი არ შეუძლიათ, რომ იდეალიზმი და მატერიალიზმი გაარჩიონ ერთმანეთისგან? ნუთუ იმისთვის, რომ ქვეყანა გააცინონ?..

მეცნიერული სოციალიზმის **ტაქტიკური** საფუძველი არის მოძღვრება კლასთა შეურიგებელი ბრძოლისა, რადგანაც იგი **საუკეთესო** იარაღია პროლეტარიატის ხელში. პროლეტარიატის კლასობრივი ბრძოლა — ეს ის იარაღია, რომლის შემწეობითაც ის დაიპყრობს პოლიტიკურ ძალაუფლებას და შემდეგ ბურჟუაზიის ექსპროპრიაციას მოახდენს სოციალიზმის დასამყარებლად.

ასეთია **ტაქტიკური** საფუძველი მეცნიერული სოციალიზმისა, რომელიც მარქს-ენგელსის «მანიფესტში» არის მოცემული.

ამბობს თუ არა ასეთ რამეს კონსიდერანის «დემოკრატიული მანიფესტი», სწამს თუ არა კონსიდერანს კლასთა ბრძოლა როგორც საუკეთესო იარაღი პროლეტარიატის ხელში?

როგორც ჩერქეზიშვილის და რამუსის წერილებიდან სჩანს (იხ. ზემოთ დასახელებული კრებული), კონსიდერანის «მანიფესტი» არაფერს ასეთს არ ამბობს, — ის მხოლოდ აღნიშნავს კლასთა ბრძოლას როგორც სამწუხარო ფაქტს. რაც შეეხება კლასთა ბრძოლას როგორც კაპიტალიზმის დანგრევის საშუალებას, აი რას ამბობს ამაზე კონსიდერანი თავის «მანიფესტში»:

«კაპიტალი, შრომა და ტალანტი — აი სამი ძირითადი ელემენტი წარმოებისა, სიმდიდრის სამი წყარო. სამი მამოძრავებელი ბორბალი სამრეწველო მექანიზმისა... სამ კლასს, რომლებიც მათ წარმოადგენენ, «საერთო ინტერესები» აქვთ; მათი ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ მანქანები აამოძრაონ როგორც კაპიტალისტებისთვის, ისე ხალხისთვის... მათ წინაშე... დიადი მიზანია, ნაციონალური **ერთიანობის საფუძველზე ყველა კლასის გაერთიანებისა...**» (იხ. კ. კაუცკის ბროშურა «კომუნისტური მანიფესტი, როგორც პლაგიატი», სადაც ამოწერილია კონსიდერანის «მანიფესტის» ეს ადგილი, გვ. 14).

ყველა კლასებო, შეერთდით! — აი რა ლოზუნგს ქადაგებს თავის «დემოკრატიულ მანიფესტში» ვ. კონსიდერანი.

რა აქვს საერთო კლასთა **შერიგების** ამ ტაქტიკას და კლასთა შეურიგებელი **ბრძოლის** ტაქტიკას მარქს-ენგელსისას, რომლებიც გადაჭრით მოუწოდებენ: **ყველა ქვეყნის პროლეტარებო, შეერთდით ყველა ანტიპროლეტარული კლასების წინააღმდეგო?**

რა თქმა უნდა, არაფერი!

მაშ რაებს ჩმახავენ ეს ბ-ნი ჩერქეზიშვილები და მათი თავქარიანი ამყოლ-დამყოლები! მკვდრები ხომ არ ვგონივართ? ნუთუ ფიქრობენ, რომ მათ შარაზე არ გამოვიყვანთ?!

დასასრულ, საინტერესოა კიდევ ერთი გარემოება. ვ. კონსიდერანმა 1893 წლამდე იცოცხლა. 1843 წელს თავისი «დემოკრატიული მანიფესტი» გამოსცა. 1847 წლის ბოლოს მარქსმა

და ენგელსმა დასწერეს თავიანთი «კომუნისტური მანიფესტი». მას შემდეგ მარქს-ენგელსის «მანიფესტი» რამდენჯერმე გამოიცა ყველა ევროპულ ენაზე. ყველამ იცის, რომ მარქსმა და ენგელსმა ეპოქა შექმნეს თავიანთი «მანიფესტით». მიუხედავად ამისა **არსად, არც ერთხელ,** არც კონსიდერანს და არც მის მეგობრებს არ განუცხადებიათ მარქსისა და ენგელსის სიცოცხლეში, რომ მარქსმა და ენგელსმა კონსიდერანის «მანიფესტიდან» მოიპარეს «სოციალიზმი». განა საკვირველი არ არის ეს, მკითხველო?

მაშ რა ალაპარაკებთ ამ «ინდუქტიურ» მეტიჩრებს... უკაცრავად — «მეცნიერებს»? ვის მაგიერ ლაპარაკობენ? ნუთუ კონსიდერანზე უკეთ იცნობენ მის «მანიფესტს»? ან იქნებ ჰგონიათ, რომ ვ. კონსიდერანს და მის მომხრეებს წაკითხული არ ექნებოდათ «კომუნისტური მანიფესტი»?..

მაგრამ კმარა... კმარა, რადგანაც აღარც თვითონ ანარქისტები აქცევენ სერიოზულ ყურადღებას რამუს-ჩერქეზიშვილის დონკიხოტურ გალაშქრებას: მეტისმეტი ცხადია ამ სასაცილო გალაშქრების სამარცხვინო დასასრული, რომ დიდი ყურადღება დაუთმოს კაცმა...

გადავიდეთ არსებით კრიტიკაზე.

* * *

ანარქისტებს ერთი ავადმყოფობა სჭირთ: მათ ძალიან უყვართ მოწინააღმდეგე პარტიების «გაკრიტიკება», მაგრამ თავს არ იწუხებენ, რომ რამდენადმე მაინც გაეცნონ ამ პარტიებს. ჩვენ ვნახეთ, რომ სწორედ ასე მოიქცნენ ანარქისტები, როცა ისინი სოციალ-დემოკრატების დიალექტიკურ მეთოდს და მატერიალისტურ თეორიას «აკრიტიკებდნენ» (იხ. I და II თავი). ასევე იქცევიან ისინი, როცა სოციალ-დემოკრატების მეცნიერული სოციალიზმის თეორიას ეხებიან.

ავიღოთ თუნდაც შემდეგი ფაქტი. ვინ არ იცის, რომ ესერებსა და სოციალ-დემოკრატებს შორის პრინციპული განსხვავებაა?

ვინ არ იცის, რომ პირველნი უარყოფენ მარქსიზმს, მარქსიზმის მატერიალისტურ თეორიას, მის დიალექტიკურ მეთოდს, მის პროგრამას, კლასთა ბრძოლას, — მაშინ როდესაც სოციალ-დემოკრატები მარქსიზმს ემყარებიან თავიდან ბოლომდე? ვისაც შორიდან მაინც მოუკრავს ყური «Революционная Россия»-ს (ესერების ორგანოა) და «ისკრის» (სოციალ-დემოკრატების ორგანოა) პოლემიკისთვის, მისთვის თავისთავად ცხადი უნდა იყოს ეს პრინციპული განსხვავება. მაგრამ რას იტყვით იმ «კრიტიკოსებზე», რომლებიც არ ხედავენ ამ განსხვავებას და ხმამაღლა გაიძახიან: ესერები და სოციალ-დემოკრატები ორივენი მარქსისტები არიანო? ასე, მაგალითად, ანარქისტები ამბობენ, რომ როგორც «Революционная Россия», ისე «ისკრა» — ორივე **მარქსისტების ორგანოა** (იხ. «Хлеб и воля», ანარქისტების კრებული, გვ. 202).

ასე «იცნობენ» ანარქისტები სოციალ-დემოკრატიის პრინციპებს!

ამის შემდეგ თავისთავად ცხადია, თუ რამდენად საფუძვლიანი იქნება მათი «მეცნიერული კრიტიკა»...

განვიხილოთ ეს «კრიტიკაც».

ანარქისტების მთავარი «ბრალდება» იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი სოციალ-დემოკრატებს ნამდვილ **სოციალისტებად** არ სცნობენ, თქვენ არა ხართ სოციალისტები, თქვენ სოციალიზმის მტრები ხართო, — გაიძახიან ანარქისტები.

აი რას სწერს ამაზე კროპოტკინი:

«...ჩვენ ვაკეთებთ სხვა დასკვნებს, ვიდრე... სოციალ-დემოკრატიული სკოლის... ეკონომისტების უმრავლესობა... ჩვენ... თავისუფალ კომუნიზმს ვაღიარებთ, მაშინ როდესაც სოციალისტების უმეტესობა (იგულისხმე სოციალ-დემოკრატებიც. **ავტორი**) სახელმწიფო კაპიტალიზმს და კოლექტივიზმს აღიარებს» (იხ. **კროპოტკინი**, «Современная наука и анархизм», გვ. 74—75).

რაში მდგომარეობს სოციალ-დემოკრატების «სახელმწიფო კაპიტალიზმი» და «კოლექტივიზმი»?

აი რას სწერს ამაზე კროპოტკინი:

«გერმანელი სოციალისტები ამბობენ, რომ მთელი დაგროვილი სიმდიდრე უნდა დატრიალდეს სახელმწიფოს ხელში. რომელიც ყოველივე ამას მუშათა ასოციაციებს მოახმარებს. მოაწყობს წარმოებას და გაცვლა-გამოცვლას და თვალყურს »დევნებს საზოგადოების ცხოვრებასა და მუშაობას» (იხ. **კროპოტკინი, «Речи бунтовщика»**, გვ. 64).

და შემდეგ:

«თავიანთ პროექტებში... კოლექტივისტები ორნაირ შეცდომას სჩადიან. მათ უნდათ კაპიტალისტური წყობილების მოსპობა, მაგრამ, ამავე დროს, ისინი ტოვებენ **ორ** დაწესებულებას, რომლებიც ამ წყობილების საფუძველს შეადგენენ: წარმომადგენლობით მმართველობას და დაქირავებულ შრომას» (იხ. «Завоевание хлеба», გვ. 148)... «კოლექტივიზმი, როგორც ვიცით... დაქირავებულ შრომას... ტოვებს. მხოლოდ... იმ განსხვავებით, რომ მეპატრონის ადგილს იჭერს წარმომადგენლობითი მთავრობა...» ამ მთავრობის წარმომადგენელთ «უფლება აქვთ ყველას ინტერესებისთვის მოიხმარონ ზედმეტი ღირებულება, რომელსაც წარმოებიდან მიიღებენ. გარდა ამისა, ამ სისტემაში დააწესებენ განსხვავებას... მუშის შრომასა და ნასწავლი კაცის შრომას შორის: მავი მუშის შრომა, კოლექტივისტის აზრით, **უბრალო** შრომაა, მაშინ როდესაც ხელოსანი. ინჟინერი, მეცნიერი და სხვ. ისეთ შრომას ეწევა, რომელსაც მარქსი **რთულ** შრომას უწოდებს, და უფლება აქვთ უფრო მაღალი ხელფასი,მიიღონ» (იხ. იქვე, გვ. 52). ამგვარად, მუშებს მათი მოთხოვნილების დაგვარად კი არ მიეცემა საჭირო პროდუქტები, არამედ «საზოგადოებისთვის გაწეული სამსახურის პროპორციულად» (იხ. იქვე, გვ. 157).

ქართველი ანარქისტებიც ამასვე იმეორებენ, მხოლოდ უფრო დიდი რიხით. მათში ძალიან გამოირჩევა თავისი აღვირახსნილობით ბ-ნი Bâton-ი. ის სწერს:

«რა არის კოლლექტივიზმი სოციალ-დემოკრატებისა? კოლლექტივიზმი, ანუ უკეთ რომა ვსთქვათ, სახელმწიფო კაპიტალიზმი, დამყარებულია შემდეგ პრინციპზედ: თვითეულმა უნდა იმუშაოს ან იმდენი, რამდენიცა სურს, ან იმდენი, რასაც სახელმწიფო გადასწყვეტს, და ჯილდოდ მიიღოს თავისი შრომის ღირებულება საქონლით...» მაშასადამე, აქ «კანონმდებელთა კრება... აუცილებელია... საჭიროა აღმასრულებელი ძალა, ე. ი. მინისტრები, ათასნაირი ადმინისტრატორები, ჟანდარმები და ჯაშუშები, შეიძლება მილიციაც, თუ კი უკმაყოფილოთა რიცხვი ძლიერ ბევრი იქნა» (იხ. «ნობათი» № 5, გვ. 68—69).

ასეთია პირველი «ბრალდება» ბ-ნ ანარქისტებისა სოციალ-დემოკრატიის წინააღმდეგ.

* * *

მაშ ასე, ანარქისტების მსჯელობიდან გამოდის, რომ:

1. სოციალ-დემოკრატების აზრით, სოციალისტური საზოგადოება თითქოს შეუძლებელია უმთავრობოდ, რომელიც, როგორც მთავარი მეპატრონე, მუშებს დაიქირავებს და რომელსაც აუცილებლად ეყოლება «მინისტრები... ჟანდარმები, ჯაშუშები». 2. სოციალისტურ საზოგადოებაში, სოციალ-დემოკრატების აზრით, ვითომ «შავი» და «თეთრი» სამუშაო არ მოისპობა, იქ უარყოფილი იქნება პრინციპი: «თვითეულს — მისი მოთხოვნილების მიხედვით», და აღიარებულ იქნება მეორე პრინციპი: «თვითეულს — მისი შრომის მიხედვით».

ამ ორ მუხლზეა აშენებული ანარქისტების «ბრალდება» სოციალ-დემოკრატიის წინააღმდეგ.

აქვს თუ არა რაიმე საფუძველი ბ-ნ ანარქისტების ამ «ბრალდებას»?

ჩვენ ვამბობთ, რომ ყოველივე ის, რასაც ამ შემთხვევაში ანარქისტები ლაპარაკობენ, ან გაუგებლობის შედეგია, ანდა უხამსი ჭორები.

აი ფაქტებიც.

ჯერ კიდევ 1846 წელს კ. მარქსი ამბობდა: «მუშათა კლასი

განვითარების მსვლელობაში ძველი ბურჟუაზიული საზოგადოების ნაცვლად შექმნის ისეთ **ასოციაციას,** რომელიც გამორიცხავს კლასებს და მათს დაპირისპირებას, და **ალარც საკუთრივ პოლიტიკური ხელისუფლება** იქნება...» (იხ. «ფილოსოფიის სიღატაკე»).

ერთი წლის მერე იგივე აზრი გამოსთქვეს მარქსმა და ენგელსმა «კომუნისტურ მანიფესტში» (იხ. II თავი, «კომუნისტური მანიფესტი»).

1877 წელს ენგელსი სწერდა: «პირველი აქტი, რომელშიც სახელმწიფო გამოდის როგორც მთელი საზოგადოების ნამდვილი წარმომადგენელი, — წარმოების საშუალებათა გადაქცევა საზოგადოებრივ საკუთრებად, — ამასთანავე მისი უკანასკნელი დამოუკიდებელი აქტია როგორც სახელმწიფოსი. სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების ჩარევა საზოგადოებრივ ურთიერთობაში თანდათანობით ზედმეტი გახდება და ბოლოს თავისთავად შეწყდება... სახელმწიფო კი არ «უქმდება», იგი **თანდათან კვდება» (ენგელსი,** «ანტი-დიურინგი»).

1884 წელს იგივე ენგელსი სწერდა: «ამრიგად, სახელმწიფო დასაბამიდან როდი არსებობდა. იყვნენ ისეთი საზოგადოებანი, რომლებიც უიმისოდ სძლებდნენ და რომელთაც წარმოდგენაც არ ჰქონდათ სახელმწიფოზე და სახელმწიფო ხელისუფლებაზე... ეკონომიური განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე, რომელიც აუცილებლად დაკავშირებული იყო საზოგადოების კლასებად გათიშვასთან, სახელმწიფოც... აუცილებელი გახდა. ახლა ჩვენ ჩქარი ნაბიჯით ვუახლოვდებით წარმოების განვითარების ისეთ საფეხურს, როცა ამ კლასების არსებობა არამც თუ საჭირო აღარ იქნება, არამედ წარმოების პირდაპირ დაბრკოლებად გადაიქცევა. კლასები ისევე აუცილებლად მოისპობიან, როგორც წარსულში წარმოიშვნენ. **მათთან ერთად აუცილებლად მოისპობა სახელმწიფოც.** საზოგადოება**,** რომელიც წარმოებას ახლებურად მოაწყობს მწარმოებელთა **თავისუ**ფალი და თანასწორი

ასოციაციის საფუძველზე, მთელ სახელმწიფო მანქანას იქ მოათავსებს, სადაც მისი შესაფერი ადგილი იქნება: სიძველეთა მუზეუმში, ჯარასა და ბრინჯაოს ცულის გვერდით» (იხ. «ოჯახის, კერძო საკუთრებისა და სახელმწიფოს წარმოშობა»).

ამასვე იმეორებს ენგელსი 1891 წელს (იხ. შესავალი წიგნისა: «სამოქალაქო ომი საფრანგეთში»).

როგორც ხედავთ, სოციალ-დემოკრატების აზრით, სოციალისტური საზოგადოება — ეს ისეთი საზოგადოებაა, სადაც ადგილი აღარ ექნება ეგრეთწოდებულ სახელმწიფოს, პოლიტიკურ ძალაუფლებას მისი მინისტრ-გუბერნატორებით და ჟანდარმ-პოლიციელ-ჯარისკაცებით. სახელმწიფოს არსებობის უკანასკნელი ეტაპი სოციალისტური რევოლუციის პერიოდი იქნება, როცა სახელმწიფო ძალაუფლებას ხელში ჩაიგდებს პროლეტარიატი და საკუთარ მთავრობას (დიქტატურას) დააარსებს ბურჟუაზიის საბოლოო მოსასპობად. მაგრამ, როცა ბურჟუაზია მოისპობა, როცა კლასები მოისპობა, როცა სოციალიზმი დამყარდება, მაშინ საჭირო აღარ იქნება არავითარი პოლიტიკური ძალაუფლება, და ეგრეთწოდებული სახელმწიფო ისტორიას ჩაბარდება.

როგორც ხედავთ, ანარქისტების აღნიშნული «ბრალდება» სავსებით უსაფუძვლო ჭორი ყოფილა.

რაც შეეხება «ბრალდების» მეორე მუხლს, ამის შესახებ აი რას ამბობს კარლ მარქსი:

«კომუნისტური (ე. ი. სოციალისტური) საზოგადოების უმაღლეს ფაზაში, მას შემდეგ, რაც გაქრება ადამიანის დამმონებელი დაქვემდებარება შრომის დანაწილებისადმი და მასთან ერთად — **გონებრივი** და **ფიზიკური შრომის დაპირისპირებაც;** როდესაც შრომა... პირველ სასიცოცხლო მოთხოვნილებადაც გადაიქცევა; როდესაც ინდივიდუმთა ყოველმხრივ განვითარებასთან ერთად საწარმოო ძალებიც გაიზრდება... მხოლოდ მაშინ შეიძლება სავსებით გადალახულ იქნეს ბურჟუაზიული სამართლის ვიწრო ჰორიზონტი და საზოგადოებამ თავის დროშას წააწეროს: **«თვითეულმა — უნარის მიხედვით, თვი-**

თეულს – მოთხოვნილების მიხედვით» (**მარქსი**, «გოთას პროგრამის კრიტიკა»).

როგორც ხედავთ, მარქსის აზრით, კომუნისტური (ე. ი. სოციალისტური) საზოგადოების უმაღლესი ფაზა — ეს ისეთი წყობილებაა, სადაც «შავი» და «თეთრი» სამუშაოს დაყოფა, წინააღმდეგობა გონებრივ და ფიზიკურ შრომას შორის სავსებით მოისპობა, შრომა გათანასწორდება და საზოგადოებაში გაბატონდება ნამდვილი კომუნისტური პრინციპი: თვითეულისგან — უნარის მიხედვით, თვითეულს — მოთხოვნილების მიხედვით. დაქირავებულ შრომას აქ ადგილი არა აქვს.

ცხადია, რომ ეს «ბრალდებაც» ყოველგვარ საფუძველს მოკლებულია.

ორში ერთი: ან ბ-ნ ანარქისტებს თვალით არ უნახავთ მარქსისა და ენგელსის ზემოთ მოხსენებული შრომები და ყურმოკრულის მიხედვით **«კრიტიკოსობენ»**, ან იცნობენ მარქსისა და ენგელსის აღნიშნულ შრომებს და განგებ ტყუილებს ლაპარაკობენ.

ასეთია პირველი «ბრალდების» ბედი.

* * *

ანარქისტების მეორე «ბრალდება» იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი უარყოფენ სოციალ-დემოკრატიის **რევოლუციურობას.** თქვენ არა ხართ რევოლუციონერები, თქვენ უარყოფთ ძალდატანებით რევოლუციას, თქვენ მხოლოდ საარჩევნო ბიულეტენებით გინდათ სოციალიზმის დამყარებაო, — გვეუბნებიან ბატონი ანარქისტები.

ყური დაუგდეთ:

«...სოციალ-დემოკრატებს... უყვართ დეკლამაცია თემაზე «რევოლუცია», «რევოლუციური მოძრაობა», «ბრძოლა იარაღით ხელში» ხოლო თუ თქვენ, თქვენი გულუბრყვილობით, სთხოვთ მათ იარაღს, ისინი თქვენ დიდი ამბით გადმოგცემენ საარჩევნო ბარათს, ხმის მისაცემად არჩევნებში...» ისინი გვარწმუნებენ, რომ «ერთადერთი მიზანშეწონილი ტაქტიკა, რომელიც

რევოლუციონერებს შეეფერება, არის მშვიდობიანი და ლეგალური პარლამენტარიზმი კაპიტალიზმისადმი, არსებული ხელისუფლებისა და მთელი ბურჟუაზიული წყობილებისადმი ერთგულების ფიცით» (იხ. კრებული «Хлеб и воля», გვ. 21, 22—23).

ამასვე იმეორებენ ქართველი ანარქისტები, რა თქმა უნდა, უფრო მეტი რიხით. აიღეთ თუნდ Bâton-ის სიტყვები:

«მთელი სოციალ-დემოკრატია... საჯაროთ გაიძახის, რომ თოფითა და იარაღით ბრძოლა ბურჟუაზიული წესებია რევოლიუციისა, და მხოლოთ საარჩევნო ბიულეტენით, მხოლოთ საყოველთაო არჩევნებით არის შესაძლებელი პარტიათა მიერ მთავრობის ხელში ჩაგდება და შემდეგ საპარლამენტო უმეტესობით და კანონმდებლობით საზოგადოების გარდაქმნა» (იხ. «სახელმწიფო ძალის ხელში ჩაგდება», გვ. 3—4).

ასე ლაპარაკობენ ბ-ნი ანარქისტები მარქსისტებზე.

აქვს თუ არა ამ «ბრალდებას» რაიმე საფუძველი?

ჩვენ ვამბობთ, რომ ანარქისტები აქაც უმეცრებასა და ჰორიკანობით გატაცებას ამჟღავნებენ.

აი ფაქტები.

კარლ მარქსი და ფრიდრიხ ენგელსი ჯერ კიდევ 1847 წლის დამლევს სწერდნენ:

«კომუნისტებს სამარცხვინოდ მიაჩნიათ დამალონ თავიანთი შეხედულებანი და განზრახვანი. ისინი აშკარად აცხადებენ, რომ **მათი მიზნების მიღწევა შესაძლოა მხოლოდ** მთელი არსებული საზოგადოებრივი წყობილების **ძალდატანებითი დამხობის გზით.** დაე გაბატონებული კლასები ძრწოდნენ კომუნისტური რევოლუციის შიშით. მასში პროლეტარები არაფერს დაკარგავენ, გარდა თავიანთი ბორკილებისა. შეიძენენ კი მთელ ქვეყნიერებას. **პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!**» (იხ. «კომუნისტური პარტიის მანიფესტი». ზოგიერთ ლეგალურ თარგმანში გამოტოვებულია რამდენიმე სიტყვა).

1850 წელს, გერმანიაში ახალი გამოსვლების მოლოდინში, კარლ მარქსი ასე სწერდა მაშინდელ გერმანელ ამხანაგებს:

«იარაღი და საჭურველი არავითარ შემთხვევაში არ უნდა გაუშვან ხელიდან... **მუშები** უნდა... **დაირაზმონ დამოუკიდებელ პროლეტარულ გვარდიად, რომელსაც სათავეში ეყოლება არჩეული უფროსი და არჩეული გენერალური შტაბი...**» და ეს «მხედველობაში უნდა იქონიონ როგორც აჯანყების დროს, ისე აჯანყების შემდეგ» (იხ. «კელნის პროცესი». მარქსის მოწოდება კომუნისტებისადმი) [95].

1851—52 წლებში კარლ მარქსი და ფრიდრიხ ენგელსი სწერდნენ: ...რაკი აჯანყება დაწყებულია, **იმოქმედე უდიდესი გამბედაობით და ყოველთვის შეტევაზე გადადი.** თავდაცვა ყოველი შეიარაღებული აჯანყების სიკვდილია... დაჰკარ მოწინააღმდეგეს მოულოდნელად, სანამ მისი ძალები ჯერ კიდევ დაქსაქსულია; ყოველდღიურად ამზადე ახალი, თუნდაც სულ მცირე, წარმატებანი... უკან დაახევინე მტერს, ვიდრე ის შენს წინააღმდეგ თავისი ძალების შეკრებას მოასწრებდეს; ერთი სიტყვით, — როგორც რევოლუციური ტაქტიკის ცნობილი უდიდესი ოსტატი, დანტონი, იტყოდა ხოლმე: გამბედაობა, გამბედაობა და კიდევ გამბედაობა!» (იხ. «რევოლუცია და კონტრრევოლუცია გერმანიაში»).

ჩვენ ვფიქრობთ, აქ მარტო «საარჩევნო ბიულეტენებზე» არაა ლაპარაკი.

ბოლოს, გაიხსენეთ პარიზის კომუნის ისტორია, გაიხსენეთ, როგორ მშვიდობიანად იქცეოდა კომუნა, როცა ის დაკმაყოფილდა პარიზის გამარჯვებით და უარყო ვერსალზე, ამ კონტრრევოლუციის ბუდეზე, თავდასხმა. როგორ გგონიათ: რას ამბობდა მაშინ მარქსი? არჩევნებისკენ მოუწოდებდა პარიზელებს? მოსწონდა პარიზელი მუშების ასეთი უდარდელობა (პარიზი მთლად მუშების ხელში იყო), მოსწონდა მათი დიდსულოვნობა დამარცხებული ვერსალელებისადმი? ყური დაუგდეთ მარქსს:

«რა მოქნილობა, რა ისტორიული ინიციატივა, რა თავდადების უნარი ჰქონიათ ამ პარიზელებს! ექვსი თვის შიმშილობის

შემდეგ... ისინი ჯანყდებიან პრუსიელთა ხიშტებით გარშემორტყმულნი... ისტორიამ არ იცის ამგვარი გმირობის მეორე მაგალითი! თუ ისინი დამარცხდებიან, ეს მხოლოდ მათი «სულგრძელობის» ბრალი იქნება. **საჭირო იყო მაშინვე გაელაშქრნათ ვერსალზე,** რა წამსაც ჯერ ვინუამ, შემდეგ კი პარიზის ნაციონალური გვარდიის რეაქციულმა ნაწილმა პარიზი დატოვეს. მარჯვე მომენტი ხელიდან იქნა გაშვებული გადამეტებული სინდისიანობის გამო. არ უნდოდათ **სამოქალაქო ომი დაეწყოთ,** თითქოს საზიზღარ, გადაგვარებულ ტიერს თვით არ დაეწყოს იგი, როცა მან პარიზს იარაღის აყრა მოუნდომა!» **(მარქსი,** «წერილები კუგელმანისადმი»)[96].

ასე ფიქრობდნენ და მოქმედებდნენ კარლ მარქსი და ფრიდრიხ ენგელსი.

ასე ფიქრობენ და მოქმედებენ სოციალ-დემოკრატები.

ანარქისტები კი მაინც გაიძახიან: მარქსსა და ენგელსს და მათს მიმდევრებს მხოლოდ საარჩევნო ბიულეტენები აინტერესებთ, ისინი უარყოფენ ძალდატანებით რევოლუციურ მოქმედებასო!

როგორც ხედავთ, ეს «ბრალდებაც» აგრეთვე ჭორს წარმოადგენს, რომელიც ანარქისტების უმეცრებას ააშკარავებს მარქსიზმის რაობის შესახებ.

ასეთია მეორე «ბრალდების» ბედი.

* * *

ანარქისტების მესამე «ბრალდება» იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი უარყოფენ სოციალ-დემოკრატიის ხალხურ ხასიათს, ბიუროკრატებად გამოჰყავთ სოციალ-დემოკრატები და ამტკიცებენ, რომ პროლეტარიატის დიქტატურის სოციალ-დემოკრატიული გეგმა რევოლუციის სიკვდილია, ამასთან რამდენადაც სოციალ-დემოკრატები მხარს უჭერენ ასეთ დიქტატურას, მათ სინამდვილეში პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარება კი არა სურთ, არამედ თავიანთი საკუთარი დიქტატურა პროლეტარიატზე.

ყური დაუგდეთ ბ-ნ კროპოტკინს:

«ჩვენ, ანარქისტებმა, საბოლოო განაჩენი გამოვუტანეთ დიქტატურას... ჩვენ ვიცით, რომ ყოველი დიქტატურა, რაგინდ პატიოსანი იყოს მისი განზრახვა, — რევოლუციის სიკვდილს მოასწავებს. ჩვენ ვიცით, რომ... დიქტატურის იდეა... მავნე ნაყოფია ხელისუფლების ფეტიშიზმისა, რომელიც... ყოველთვის ისწრაფოდა მონობის განმტკიცებისკენ» (იხ. **Кропоткин.** «Речи бунтовщика», გვ. 131). სოციალ-დემოკრატები არა თუ მარტო რევოლუციურ დიქტატურას აღიარებენ, — ისინი «მომხრენი არიან თავიანთი დიქტატურისა პროლეტარიატზე... მათთვის მუშები იმდენად არიან საინტერესო, რამდენადაც ისინი გაწვრთნილ არმიას წარმოადგენენ მათს ხელში... სოციალ-დემოკრატიის მიზანია საკუთარ ხელში ჩაიგდოს სახელმწიფო მექანიზმი პროლეტარიატის საშუალებით» (იხ. «Хлеб и воля», გვ. 62, 63).

ამასვე ამბობენ ქართველი ანარქისტები:

«პროლეტარიატის დიქტატურა პირდაპირი აზრით ყოვლად შეუძლებელია, რადგანაც დიქტატურის მომხრენი სახელმწიფოისტები არიან და მათი დიქტატორობა მთელი პროლეტარიატის თავისუფალი მოქმედება კი არ იქნება, არამედ იგივე წარმომადგენლობითი მთავრობის დასმა საზოგადოების თავში, როგორც არსებობს ეხლა» (იხ. **Bâton**, «სახელმწიფო ძალის ხელში ჩაგდება», გვ. 45). სოციალ-დემოკრატები მხარს უჭერენ დიქტატურას არა იმისთვის, რომ პროლეტარიატის განთავისუფლებას ხელი შეუწყონ, არამედ იმისთვის, რომ... **«ახალი მონობა დაამყარონ თავიანთ ბატონობით»** (იხ. «ნობათი» № 1, გვ. 5. Bâton).

ასეთია ბ-ნ ანარქისტების მესამე «ბრალდება».

დიდი გარჯა არაა საჭირო იმისთვის, რომ ვამხილოთ ანარქისტების ეს მორიგი ცილისწამება, რომელიც მკითხველის მოსატყუებლად არის გათვალისწინებული.

ჩვენ აქ არ გამოვეკიდებით კროპოტკინის უაღრესად შემცდარ აზრს, რომლითაც «ყოველი დიქტატურა სიკვდილია რევოლუციისთვის». ამაზე მერე ვილაპარაკებთ, როცა ანარქისტების ტაქტიკას გავარჩევთ. ჩვენ გვინდა ახლა მხოლოდ თვით «ბრალდებას» შევეხოთ.

ჯერ კიდევ 1847 წლის დამლევს კარლ მარქსი და ფრიდრიხ ენგელსი ამბობდნენ, რომ სოციალიზმის დასამყარებლად პროლეტარიატმა პოლიტიკური დიქტატურა უნდა მოიპოვოს, რომ ამ დიქტატურის შემწეობით მოიგერიოს ბურჟუაზიის კონტრრევოლუციური იერიშები და ჩამოართვას მას წარმოების საშუალებანი, და რომ ეს დიქტატურა უნდა იყოს ორიოდე პირის დიქტატურა კი არა, არამედ დიქტატურა მთელი პროლეტარიატისა, როგორც ცალკე კლასისა:

«პროლეტარიატი თავის პოლიტიკურ ბატონობას იმისთვის გამოიყენებს, რომ თანდათან გამოგლიჯოს ბურჟუაზიას მთელი კაპიტალი და მოახდინოს წარმოების ყველა იარაღთა ცენტრალიზაცია... გაბატონებულ კლასად ორგანიზებული პროლეტარიატის ხელში» (იხ. «კომუნისტური პარტიის მანიფესტი»)

ესე იგი პროლეტარიატის დიქტატურა მთელი კლასის დიქტატურა იქნება წინააღმდეგ ბურჟუაზიისა და არა რამდენიმე პირის ბატონობა პროლეტარიატზე.

შემდეგ იმავე აზრს იმეორებენ ისინი თითქმის ყველა თავიანთ ნაწარმოებში, როგორიცაა, მაგალითად: «ლუი ბონაპარტის მე-18 ბრიუმერი», «კლასთა ბრძოლა საფრანგეთში», «სამოქალაქო ომი საფრანგეთში», «რევოლუცია და კონტრრევოლუცია გერმანიაში», «ანტი-დიურინგი» და სხვ.

მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. იმის ნათელსაყოფად, თუ როგორ ესმოდათ მარქსსა და ენგელსს პროლეტარიატის დიქტატურა, იმის ნათელსაყოფად, თუ რამდენად შესაძლებლად მიაჩნდათ მათ ამ დიქტატურის განხორციელება, ყოველივე ამისთვის ძალიან საინტერესოა ვიცოდეთ მათი დამოკიდებულება პარიზის კომუნისადმი. საქმე იმაშია, რომ პროლეტარიატის დიქ-

ტატურა მარტო ანარქისტებში არ იწვევს საყვედურებს, არამედ ქალაქის წვრილ ბურჟუებში, მათ შორის ყოველგვარ ყასბებში და მიკიტნებში, ყველა მათ შორის, ვისაც მარქსი და ენგელსი ფილისტერებს ეძახდნენ. და აი, რას ეუბნება ენგელსი ამ ფილისტერებს პროლეტარიატის დიქტატურაზე:

«ამ ბოლო დროს გერმანელი ფილისტერი კვლავ განიცდის უსაშველო შიშს სიტყვაზე: **პროლეტარიატის დიქტატურა**. თქვენ გნებავთ, მოწყალეო ხელმწიფენო, გაიგოთ, რა არის ეს დიქტატურა? მაშ შეხედეთ პარიზის კომუნას. სწორედ ის იყო პროლეტარიატის დიქტატურა» (იხ. «სამოქალაქო ომი საფრანგეთში», ენგელსის წინასიტყვაობა) [97].

როგორც ხედავთ, ენგელსს იმ სახით ჰქონია წარმოდგენილი პროლეტარიატის დიქტატურა, როგორიც იყო პარიზის კომუნა.

ცხადია, ვისაც უნდა გაიგოს, თუ რა არის პროლეტარიატის დიქტატურა მარქსისტების წარმოდგენით, ის უნდა გაეცნოს პარიზის კომუნას. მაშ, ჩვენც გავეცნოთ პარიზის კომუნას. თუ აღმოჩნდება, რომ პარიზის კომუნა მართლა ცალკე პირთა დიქტატურა ყოფილა წინააღმდეგ პროლეტარიატისა,— მაშინ ძირს მარქსიზმი, ძირს პროლეტარიატის დიქტატურა! მაგრამ თუ დავინახავთ, რომ პარიზის კომუნა მართლა პროლეტარიატის დიქტატურა იყო ბურჟუაზიის წინააღმდეგ,— მაშინ... მაშინ გულიანად გადავიხარხაროთ ანარქისტ ჭორიკანებზე, რომლებსაც ჭორების მეტი აღარა დარჩენიათ-რა მარქსისტებთან ბრძოლაში.

პარიზის კომუნის ისტორიას ორი ხანა აქვს: პირველი ხანა, როცა პარიზში საქმეებს უძღვებოდა ცნობილი «ცენტრალური კომიტეტი», და მეორე ხანა, როცა «ცენტრალურ კომიტეტს» უფლებამოსილების ვადა გაუთავდა და საქმეების გაძღოლა გადაეცა ახლად არჩეულ კომუნას. რას წარმოადგენდა «ცენტრალური კომიტეტი», ვისგან შესდგებოდა ის? ჩვენს წინ დევს არტურ **არნუს** «პარიზის კომუნის სახალხო

ისტორია», რომელიც, როგორც არნუ გადმოგვცემს, მოკლედ გვიპასუხებს ამ კითხვაზე. ბრძოლა ის-იყო იწყებოდა, რომ 300 000-მდე პარიზელი მუშა ასეულებად და ბატალიონებად დაირაზმნენ და თავიანთი წრიდან აირჩიეს დელეგატები. ასე შესდგა «ცენტრალური კომიტეტი».

«ყველა ეს მოქალაქენი («ცენტრალური კომიტეტის» წევრები), არჩეულნი თავიანთი ასეულების ან ბატალიონების მიერ ნაწილობრივი არჩევნებით,— ამბობს არნუ,— მხოლოდ იმ მომცრო ჯგუფებისთვის იყვნენ ცნობილნი, რომელთა დელეგატებადაც ითვლებოდნენ. რა ხალხია ესენი. ვინ არიან და რა უნდათ მათ?» ეს იყო «უსახელო მთავრობა, რომელიც თითქმის მხოლოდ უბრალო მუშებისგან და წვრილი მოსამსახურეებისგან შესდგებოდა. ამ პირების სამ მეოთხედს მხოლოდ მათს ქუჩაზე ან სამუშაო კანტორაში იცნობდნენ... ტრადიცია დაირღვა. ქვეყნისთვის მოულოდნელი ამბავი მოხდა. იქ არც ერთი წევრი არ შედიოდა მმართველი კლასებიდან. იფეთქა რევოლუციამ, რომელსაც არ ახლდა წარმომადგენლად არც **ადვოკატი,** არც **დეპუტატი,** არც **ჟურნალისტი,** არც **გენერალი.** მათ მაგიერ კრებოელი **მთამადნის მუშა, წიგნთმკაზმავი, მზარეული** და სხვა ამგვარები იყვნენ» (იხ. «პარიზის კომუნის სახალხო ისტორია», გვ. 107).

არტურ არნუ განაგრძობს:

«ჩვენ,—გაიძახოდნენ «ცენტრალური კომიტეტის» წევრები,— უცნობი ორგანოები ვართ, მორჩილი იარაღი იერიშმიტანილი ხალხის ხელში... ჩვენ ხალხის ნების მსახურნი ვართ იმისთვის, რომ ამ ნების გამოძახილი ვიყოთ და მას გამარჯვება მოვუპოვოთ. ხალხს კომუნა უნდა და ამიტომ ჩვენ ვრჩებით ადგილზე, რომ კომუნის არჩევნებს შევუდგეთ. არც მეტი, არც ნაკლები. ეს დიქტატორები არც ხალხზე მაღლა იწევდნენ, არც ხალხზე დაბლა ეშვებოდნენ. პირდაპირ იგრძნობოდა, რომ ისინი ხალხთან ერთად, ხალხში და ხალხის შემწეობით ცოცხლობდნენ, რომ ისინი რჩევას სთხოვდნენ ხალხს ყოველ წუთს, ყურს უგდებდნენ მას და გადმოგვცემდნენ, რაც მისგან ესმოდათ და

ცდილობდნენ მოკლედ... გამოეხატათ სამასი ათასი კაცის საერთო აზრი» (იხ. იქვე, გვ. 109).

ასე იქცეოდა პარიზის კომუნა თავისი არსებობის პირველ ხანაში.

ასეთი იყო პარიზის კომუნა.

ასეთია პროლეტარიატის დიქტატურა.

გადავიდეთ ახლა კომუნის მეორე ხანაზე, როცა «ცენტრალური კომიტეტის» მაგიერ კომუნა მოქმედებდა. არნუ ორივე ხანას, რომელიც ორ თვეს გაგრძელდა, ერთად იხსენიებს და აღფრთოვანებით იძახის, რომ ეს ხალხის ნამდვილი დიქტატურა იყოო. ყური დაუგდეთ:

«დიდებული სანახაობა, რომელსაც ეს ხალხი წარმოადგენდა ორი თვის განმავლობაში, ძალასა და იმედს გვაძლევს... რომ პირდაპირ შევხედოთ მომავალს. ამ ორი თვის განმავლობაში პარიზში ნამდვილი დიქტატურა იყო, სრული და უდავო დიქტატურა, დიქტატურა არა ერთი პირისა, **არამედ მთელი ხალხისა**, რომელიც მდგომარეობის ერთადერთი ბატონი იყო.. ამ დიქტატურამ ორ თვეზე მეტს გასტანა განუწყვეტლად, 18 მარტიდან 22 მაისამდე (1871 წ.)...» თავისთავად «...კომუნა მხოლოდ მორალურ ძალაუფლებას წარმოადგენდა და არ გააჩნდა სხვა რაიმე მატერიალური ძალა, გარდა მოქალაქეთა... საერთო თანაგრძნობისა... **მბრძანებელი ხალხი იყო**, ერთადერთი მბრძანებელი, რომელმაც თავისი პოლიცია და მაგისტრატურა თვითონ შექმნა...» (იხ. იქვე, გვ. 242, 244).

ასე ახასიათებს პარიზის კომუნას კომუნის წევრი, მისი ხელჩართული ბრძოლების აქტიური მონაწილე **არტურ არნუ**.

ასევე ახასიათებს პარიზის კომუნას მისი მეორე წევრი და ისეთივე აქტიური მონაწილე **ლისაგარე** (იხ. მისი წიგნი «პარიზის კომუნის ისტორია»).

ხალხი, როგორც «ერთადერთი მბრძანებელი», «ერთი კაცის დიქტატურა კი არა, მთელი ხალხის დიქტატურა» — აი რა იყო პარიზის კომუნა.

«მაშ შეხედეთ პარიზის კომუნას. სწორედ ის იყო პროლეტარიატის დიქტატურა», — იძახდა ენგელსი ფილისტერების საყურადღებოდ.

აი, რა ყოფილა პროლეტარიატის დიქტატურა მარქსისა და ენგელსის წარმოდგენით.

როგორც ხედავთ, ბ-ნ ანარქისტებს იმდენადვე სცნობიათ პროლეტარიატის დიქტატურა, პარიზის კომუნა და მარქსიზმი, რომელსაც ისინი წარამარა «აკრიტიკებენ», რამდენადაც მე და შენ, მკითხველო, — ჩინური ენა.

ცხადია, დიქტატურა ორგვარია. არის დიქტატურა უმცირესობისა, დიქტატურა მცირე ჯგუფისა, დიქტატურა ტრეპოვებისა და იგნატიევებისა, მიმართული ხალხის წინააღმდეგ. ამ დიქტატურას ჩვეულებრივ სათავეში უზის კამარილია, რომელიც საიდუმლო დადგენილებებს იმუშავებს და შემდეგ თოკს უჭერს ყელში ხალხის უმრავლესობას.

მარქსისტები ამგვარი დიქტატურის მტრები არიან, ამავე დროს ისინი ასეთი დიქტატურის წინააღმდეგ უფრო მედგრად და უფრო თავგანწირვით იბრძვიან, ვიდრე ჩვენი მყვირალა ანარქისტები.

არის კიდევ მეორენაირი დიქტატურა, დიქტატურა პროლეტართა უმეტესობისა, დიქტატურა მასისა, მიმართული ბურჟუაზიის, უმცირესობის წინააღმდეგ. აქ დიქტატურას თვითონ მასა უდგას სათავეში, აქ არა აქვს ადგილი არც კამარილიას, არც საიდუმლო დადგენილებებს, აქ ყველაფერი აშკარად ხდება, ქუჩაში, მიტინგებზე,— და ეს იმიტომ, რომ ეს არის ჭუჭის, მასის დიქტატურა, ყოველგვარი მჩაგვრელების წინააღმდეგ მიმართული.

ასეთ დიქტატურას «ორივე ხელით» ემხრობიან მარქსისტები, და ეს იმიტომ, რომ ასეთი დიქტატურა დიდებული დასაწყისია დიდებული სოციალისტური რევოლუციისა.

ბ-ნ ანარქისტებს ერთმანეთში არევიათ ეს ორი ერთი-მეორის უარმყოფელი დიქტატურა და სწორედ ამიტომ არის, რომ ასეთ სასაცილო მდგომარეობაში ჩავარდნილან: მარქსიზმის

მაგიერ თავიანთ საკუთარ ფანტაზიას ებრძვიან, მარქსისა და ენგელსის მაგიერ ქარის წისქვილებს «ეჯახებიან»...

ცხონებულმა დონ კიხოტმაც ასე იცოდა...

ასეთია მესამე «ბრალდების» ბედი.

(გაგრძელება იქნება.)*

გაზეთები: «ახალი დროება» №№ 5, 6, 7 და 8;
1906 წ. 11, 18, 25 დეკემბერი
და 1907 წ. 1 იანვარი.
«ჩვენი ცხოვრება» №№ 3, 5, 8 და 9;
1907 წ. 21, 23, 27 და 28 თებერვალი.
«დროა» №№ 21, 22, 23 და 26;
1907 წ. 4, 5, 6 და 10 აპრილი.

ხელმოწერა: კ ო...

* გაგრძელება პრესაში აღარ გამოქვეყნებულა, რადგან 1907 წლის შუახანებში ამხანაგი სტალინი პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა ბაქოში გადაიყვანა პარტიულ სამუშაოზე, სადაც იგი რამდენიმე თვის შემდეგ დააპატიმრეს, ხოლო შრომის—«ანარქიზმი თუ სოციალიზმი?» უკანასკნელი თავების ჩანაწერები გაჩხრეკის დროს დაიკარგა. რ ე დ.

დამატება

ანარქიზმი თუ სოციალიზმი?

დიალექტიკური მატერიალიზმი

I

ჩვენ არ ვეკუთვნით იმ პირებს, რომლებიც სიტყვა «ანარქიზმის» ხსენებაზე ცხვირს მაღლა აიწევენ ხოლმე და ხელის ჩაქნევით ჩაილაპარაკებენ: «ნეტავი თქვენ, რომ მოგიცლიათ, — ლაპარაკადაც არა ღირსო!» ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ასეთი იაფფასიანი «კრიტიკა» არც საკადრისია და არც სასარგებლო.

ჩვენ არც იმ პირებს ვეკუთვნით, რომლებიც თავს იმით ინუგეშებენ, რომ ანარქისტებს «მასა არ ჰყავთ და ამიტომ არც ისე სახიფათონი არიანო». საქმე იმაში არაა, ვის ბევრი «მასა» ჰყავს დღეს და ვის ცოტა, — საქმე მოძღვრების ავკარგიანობაშია. თუ ანარქისტების «მოძღვრება» სიმართლეს გამოხატავს, მაშინ თავისთავად ცხადია, რომ ის უეჭველად გზას გაიკვლევს და მასას შემოიკრებს. ხოლო თუ ის უვარგისია და ყალბ ნიადაგზე აშენებული, დიდხანს ვერ იხეირებს და ჰაერში დაეკიდება. ანარქიზმის უვარგისობას კი დამტკიცება ესაჭიროება.

ჩვენ გვწამს, რომ ანარქისტები მარქსიზმის ნამდვილი მტრები არიან. მაშასადამე, გვწამს აგრეთვე ის, რომ ნამდვილ მტრებთან ნამდვილი ბრძოლაა საჭირო. ამისთვის კი საჭიროა თავიდან ბოლომდე გადავხედოთ ანარქისტების «მოძღვრებას» და საფუძვლიანად ავწონ-დავწონოთ მისი ავკარგიანობა.

მაგრამ ანარქიზმის კრიტიკასთან ერთად საჭიროა ჩვენი საკუთარი პო-

ზიციაც განვმარტოთ და, ამგვარად, მარქსისა და ენგელსის მოძღვრება ზოგადად დავასურათოთ. ეს მით უფრო საჭიროა, რომ ზოგიერთი ანარქისტები ყალბ წარმოდგენას ავრცელებენ მარქსიზმზე და არევდარევას ახდენენ მკითხველის თავში.

მაშ, შევუდგეთ საქმეს.

ყველაფერი მოძრაობს ქვეყანაზე... იცვლება ცხოვრება, იზრდება საწარმოო ძალები, ინგრევა ძველი ურთიერთობანი... მუდმივი მოძრაობა და მუდმივი ნგრევა-შენება, — ასეთია ცხოვრების შინაარსი.

კ. მარქსი

(იხ. «ფილოსოფიის სიღატაკე»)

მარქსიზმი არ არის მარტო სოციალიზმის თეორია, — ის მთელი მსოფლმხედველობაა, ფილოსოფიური სისტემაა, საიდანაც ლოგიკურად გამომდინარეობს მარქსის პროლეტარული სოციალიზმი. ამ ფილოსოფიურ სისტემას დიალექტიკური მატერიალიზმი ეწოდება. ცხადია, მარქსიზმის დასურათება — ეს დიალექტიკური მატერიალიზმის დასურათება იქნება.

რატომ ჰქვია ამ სისტემას დიალექტიკური მატერიალიზმი?

იმიტომ, რომ მისი **მეთოდი** დიალექტიკურია, ხოლო მისი **თეორია** — მატერიალისტური.

რა არის დიალექტიკური მეთოდი?

რა არის მატერიალისტური თეორია?

ამბობენ, რომ ცხოვრება დაუდგრომელ ზრდა-განვითარებაშია, — და ეს მართალიც არის: საზოგადოებრივი ცხოვრება არ არის ერთი რამ მუდმივი და გაყინული, ის არასოდეს არ ჩერდება ერთ დონეზე — ის მუდმივ მოძრაობასა და ნგრევა-შენების მუდმივ პროცესშია. ტყუილად კი არ ამბობდა მარქსი, რომ მუდმივი მოძრაობა და მუდმივი ნგრევა-შენება, — ასეთია ცხოვრების შინაარსიო. ამიტომ არის, რომ ცხოვრებაში მუდამ არსებობს **ახალი** და ძველი, მზარდი და მომაკვდავი, რევოლუცია და რეაქცია, — იქ უეჭველად მუდამ კვდება რაღაცა და ამავე დროს უეჭველად მუდამ იბადება რაღაცა...

დიალექტიკური მეთოდი ამბობს, რომ ცხოვრება სწორედ ისე უნდა განვიხილოთ, როგორც ის სინამდვილეში არსებობს. ცხოვრება დაუდგრომელ მოძრაობაშია. მაშასადამე, ჩვენი ვალია ცხოვრება მის მოძრაობასა და

ნგრევა-შენებაში განვიხილოთ. საით მიდის ცხოვრება, რა კვდება და რა იბადება ცხოვრებაში, რა ინგრევა და რა შენდება — აი, პირველ ყოვლისა რა კითხვები უნდა გვაინტერესებდეს ჩვენ.

ასეთია დიალექტიკური მეთოდის პირველი დასკვნა.

ის, რაც ცხოვრებაში იბადება და დღითი-დღე იზრდება, — **უძლეველია,** მისი წინმსვლელობის შეჩერება შეუძლებელია, მისი გამარჯვება აუცილებელია. ესე იგი, თუ, მაგალითად, პროლეტარიატი იბადება ცხოვრებაში და დღითი-დღე იზრდება, რაც უნდა სუსტი და მცირერიცხოვანი იყოს ის დღეს, ბოლოს და ბოლოს მაინც გაიმარჯვებს. პირიქით, ის, რაც ცხოვრებაში კვდება და სამარისკენ მიექანება, აუცილებლად უნდა დამარცხდეს, ე. ი. თუ, მაგალითად, ბურჟუაზია ნიადაგს კარგავს და დღითი-დღე უკან და უკან მიდის, რაც უნდა ძლიერი და მრავალრიცხოვანი იყოს ის დღეს, ბოლოს და ბოლოს მაინც უნდა დამარცხდეს და სამარეში ჩაესვენოს. აქედან წარმოსდგა ცნობილი დიალექტიკური დებულება: -ყველაფერი ის, რაც ნამდვილად არსებობს, ე. ი. ყველაფერი ის, რაც დღითი-დღე იზრდება, — გონიერიაო.

ასეთია დიალექტიკური მეთოდის მეორე დასკვნა.

XIX საუკუნის ოთხმოციან წლებში შესანიშნავი კამათი ატყდა რუსეთის რევოლუციურ ინტელიგენციაში. ნაროდნიკები ამბობდნენ, რომ უმთავრესი ძალა, რომელსაც შეუძლია თავს იდოს «რუსეთის განთავისუფლება», ღარიბი გლეხკაცობაა. რატომ? — ეკითხებოდნენ მათ მარქსისტები. იმიტომ, — ამბობდნენ ისინი, — რომ გლეხკაცობა ყველაზე მეტია და ამავე დროს ყველაზე ღარიბია რუსეთის საზოგადოებაშიო. მარქსისტები უპასუხებდნენ: მართალია, გლეხკაცობა დღეს უმეტესობაა და ძალიან ღარიბიც არის, მაგრამ განა ამაშია საქმე? გლეხკაცობა დიდი ხანია უმეტესობას შეადგენს, მაგრამ მას დღემდის, პროლეტარიატის დაუხმარებლად, არავითარი თაოსნობა არ გამოუჩენია «თავისუფლებისთვის» ბრძოლაში. მერე რატომ? იმიტომ, რომ გლეხკაცობა, როგორც წოდება, **დღითი-დღე იშლება,** პროლეტარებად და ბურჟუებად იყოფა, მაშინ როდესაც პროლეტარიატი, როგორც კლასი, **დღითი-დღე იზრდება** და ჯანღონით ივსება. არც სიღარიბეს აქვს აქ გადამჭრელი მნიშვნელობა: **«ბოსიაკები»** გლეხებზე ღარიბები არიან, მაგრამ ვერავინ იტყვის, რომ ისინი «რუსეთის განთავისუფლებას» იკისრებენ. საქმე მხოლოდ იმაშია, თუ ვინ იზრდება და ვინ ბერდება ცხოვრებაში. და რადგანაც პროლეტარიატი ერთადერთი კლასია, რომელიც შეუჩერებლად იზრდება და მტკიცდება, ამიტომ ჩვენი ვალია გვერდში ამოვუდგეთ მას და უმთავრეს ძალად ვცნოთ რუსეთის რევოლუციაშიო, — ასე უპასუხებდნენ მარქსისტები. როგორც ხედავთ, მარქსისტები დიალექტიკური თვალსაზრისით უყურებდნენ საკითხს, მაშინ რო-

დესაც ნაროდნიკები მეტაფიზიკურად მსჯელობდნენ, რადგანაც ცხოვრების მოვლენებს ისე უყურებდნენ, როგორც «უცვლელს, ერთ წერტილზე გაყინულს, ერთხელ და სამუდამოდ მოცემულს» (იხ. **ფ. ენგელსი.** «ფილოსოფია, პოლიტიკური ეკონომია, სოციალიზმი»).

ასე უყურებს დიალექტიკური მეთოდი ცხოვრების მოძრაობას.

მაგრამ მოძრაობაც არის და მოძრაობაც. საზოგადოებრივი მოძრაობა იყო «დეკემბრის დღეებში», როცა წელში გამართული პროლეტარიატი იარაღის საწყობებს ეცემოდა და იერიშით მიდიოდა რეაქციის წინააღმდეგ. მაგრამ საზოგადოებრივი მოძრაობა უნდა დაერქვას აგრეთვე წინა წლების მოძრაობას, როცა პროლეტარიატი «მშვიდობიანი» განვითარების პირობებში ცალკეული გაფიცვებითა და წვრილი პროფკავშირების შექმნით კმაყოფილდებოდა. ცხადია, მოძრაობას სხვადასხვა ფორმები ჰქონია. და აი, დიალექტიკური მეთოდი ამბობს, რომ მოძრაობას ორგვარი ფორმა აქვს: ევოლუციური და რევოლუციური. მოძრაობა ევოლუციურია, როცა პროგრესული ელემენტები სტიქიურად განაგრძობენ თავიანთ ყოველდღიურ მუშაობას და წვრილ-წვრილი, **რაოდენობრივი** ცვლილებები შეაქვთ ძველ წესებში. მოძრაობა რევოლუციურია, როცა იგივე ელემენტები ერთად შეჯგუფდებიან, ერთი იდეით გაიმსჭვალებიან და აჩქარებული გაექანებიან მტრის ბანაკისკენ, რომ ძირიანად მოსპონ ძველი წესები მათი **ნიშნობლივი თვისებებით** და ახალი წესები დაამყარონ. ევოლუცია ამზადებს და ნიადაგს აძლევს რევოლუციას, ხოლო რევოლუცია აგვირგვინებს ევოლუციას და ხელს უწყობს მის მერმინდელ მუშაობას.

ასეთსავე პროცესებს ადგილი აქვს ბუნებაშიც. მეცნიერების ისტორია გვიჩვენებს, რომ დიალექტიკური მეთოდი ნამდვილ მეცნიერული მეთოდი ყოფილა: ასტრონომიიდან დაწყებული სოციოლოგიამდე — **ყველგან** ის აზრი დასტურდება, რომ ქვეყანაზე მუდმივი არაფერია, რომ ყველაფერი იცვლება, ყველაფერი ვითარდება. მაშასადამე, ბუნებაში ყველაფერს მოძრაობის, განვითარების თვალსაზრისით უნდა ვუყურებდეთ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ დიალექტიკის სული ძვალრბილში გასჯდომია დღევანდელ მეცნიერებას.

რაც შეეხება მოძრაობის ფორმებს, რაც შეეხება იმას, რომ, დიალექტიკის თანახმად, წვრილ-წვრილი, **რაოდენობრივი**, ცვლილებანი ბოლოს დიდ, **თვისობრივ**, ცვლილებებს წარმოშობენ ხოლმე, — ამ კანონს ამდენადვე ძალა აქვს ბუნების ისტორიაშიც. მენდელეევის «ელემენტთა პერიოდული სისტემა» ნათლად გვიჩვენებს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ბუნების ისტორიაში თვისობრივი ცვლილებების წარმოშობას რაოდენობრივი ცვლილებებიდან. ამასვე მოწმობს ბიოლოგიაში ნეოლამარკიზმის თეორია, რომელსაც ადგილს უთმობს ნეოდარვინიზმი.

ჩვენ აღარაფერს ვამბობთ სხვა ფაქტებზე, რომლებიც საკმაო სისრულით გააშუქა ფ. ენგელსმა თავის «ანტი-დიურინგში».

*
* *

ახლა ასე, ჩვენ ვიცნობთ ახლა დიალექტიკურ მეთოდს. ჩვენ ვიცით, რომ ამ მეთოდის თანახმად ქვეყანა მუდმივს მოძრაობასა და ნგრევა-შენებაშია და რომ, მაშასადამე, ყოველივე მოვლენა, როგორც ბუნებაში, ისე საზოგადოებაში, მის მოძრაობასა და ნგრევა-შენების პროცესში უნდა განვიხილოთ და არა როგორც ერთ წერტილზე შეჩერებული და გაყინული. ვიცით აგრეთვე ის, რომ თვითონ ამ მოძრაობას ორგვარი ფორმა ჰქონია: ევოლუციური და რევოლუციური...

როგორ უყურებენ დიალექტიკურ მეთოდს ჩვენებური ანარქისტები?

როგორც ვიცით, დიალექტიკური მეთოდის მამამთავარი ჰეგელი იყო. მარქსმა მხოლოდ გაწმინდა და გააუმჯობესა ეს მეთოდი. ანარქისტებმა იციან ეს გარემოება; იციან აგრეთვე ის, რომ ჰეგელი კონსერვატორი იყო, და აი, ისინი სარგებლობენ «შემთხვევით» და თავგამოდებით ლანძღავენ და მიწასთან ასწორებენ ჰეგელს, როგორც «რეაქციონერს» და «რესტავრაციის» მომხრეს, ისინი გატაცებით ამტკიცებენ, რომ «ჰეგელი... რესტავრაციის ფილოსოფოსია...», რომ «აბსოლიუტურ ფორმაში ის ქებათა-ქებას ასხამს ბიუროკრატიულ კონსტიტუციონალიზმს, რომ მისი ისტორიის ფილოსოფიის ზოგადი იდეა დაქვემდებარებულია და ემსახურება... რესტავრაციის ეპოქის ფილოსოფიურ მიმართულებას» და სხვა და სხვა ამისთანები (იხ. «ნობათი» № 6. ვ. ჩერქეზიშვილის წერილი). მართალია, ამაზე აქ მათ არავინ ეკამათება, პირიქით, ყველა დაეთანხმება, რომ ჰეგელი რევოლუციონერი არ ყოფილა და მეფის მომხრე იყო, მაგრამ ანარქისტები მაინც «ამტკიცებენ» და საჭიროდ სცნობენ ყოველდღე «ამტკიცონ», რომ ჰეგელი «რესტავრაციის» მომხრეა. რატომ? ალბათ, იმიტომ, რომ ყოველივე ამით სახელი გაუტეხონ ჰეგელს, მით მკითხველს აგრძნობინონ, რომ «რეაქციონერი» ჰეგელის მეთოდიც «საზიზღარი» და არამეცნიერული ექნებოდა. თუ ეს მართლა ასეა, თუ ბ-ნი ანარქისტები ამ გზით ცდილობენ დიალექტიკური მეთოდის გაბათილებას, უნდა გითხრათ, რომ ამ გზით ისინი ვერაფერს ვერ დაამტკიცებენ, გარდა თავიანთი უხეირობისა. პასკალი და ლეიბნიცი რევოლუციონერები არ იყვნენ, მაგრამ მათგან აღმოჩენილი მათემატიკური მეთოდი მეცნიერულ მეთოდადაა დღეს აღიარებული; მაიერი და ჰელმჰოლცი რევოლუციონერები არ იყვნენ, მაგრამ მათი აღმოჩენანი ფიზიკის დარგში საფუძვლად დაედო მეცნიერებას; არც ლამარკი და დარვინი იყვნენ რევოლუციო-

ნერები, მაგრამ მათმა ევოლუციურმა მეთოდმა ფეხზე დააყენა ბიოლოგიის მეცნიერება... დიახ, **ამ გზით** ბ-ნი ანარქისტები ვერაფერს ვერ დაამტკიცებენ, გარდა თავიანთი უხეირობისა.

დავყვეთ ქვემოთ. ანარქისტების აზრით, «დიალექტიკა მეტაფიზიკაა» (**იხ.** «ნობათი» № 9. **შ. გ.**-ს წერილი), და რადგანაც მათ უნდათ «მეცნიერების განთავისუფლება მეტაფიზიკიდან, ფილოსოფიის თეოლოგიიდან» (**იხ.** «ნობათი» № 3. **შ. გ.**-ს წერილი), ამიტომ უარყოფენ დიალექტიკურ მეთოდს.

«ჩემი შენ გითხარიო, გული მოგიკალიო» რომ იტყვიან ხოლმე, სწორედ ისეა ანარქისტების საქმე. დიალექტიკა მეტაფიზიკასთან ბრძოლაში დამწიფდა, მან ამ ბრძოლაში ისახელა თავი, ანარქისტების აზრით კი გამოდის, რომ «დიალექტიკა მეტაფიზიკა» ყოფილა! ანარქისტების «მამამთავარს», პრუდონს, სწამდა, რომ ქვეყანაზე არსებობს **ერთხელ და სამუდამოდ** დადგენილი «უცვლელი სამართლიანობა» (იხ. «ანარქიზმი» ელცბახერისა, გვ. 64—68, საზღვარგარეთული გამოცემა), რის გამოც პრუდონს მეტაფიზიკოსს ეძახდნენ. მარქსი ებრძოდა პრუდონს დიალექტიკური მეთოდის შემწეობით და ამტკიცებდა, რომ, რადგანაც ქვეყანაზე ყველაფერი იცვლება, ამიტომ «სამართლიანობაც» უნდა იცვლებოდეს, და, მაშასადამე, «უცვლელი სამართლიანობა» მეტაფიზიკური ფანტაზიაა (იხ. კ. მარქსი, «ფილოსოფიის სიღატაკე»). მეტაფიზიკოს პრუდონის ქართველი მოწაფეები კი გადმომდგარან და «გვიმტკიცებენ», რომ «დიალექტიკა მეტაფიზიკააო»! მეტაფიზიკას სწამს «შეუცნობელი» და «ნივთი თავისთავად», ის ბოლოს და ბოლოს უშინაარსო თეოლოგიაზე გადადის. წინაალმდეგ პრუდონისა და სპენსერისა ენგელსი ებრძოდა მეტაფიზიკასაც და თეოლოგიასაც დიალექტიკური მეთოდის შემწეობით (**იხ.** ენგელსის «ლუდვიგ ფეიერბახი» და «ანტი-დიურინგი»). ის ამტკიცებდა მათს სასაცილო უშინაარსობას. ჩვენი ანარქისტები კი «გვიმტკიცებენ», რომ პრუდონი და სპენსერი მეცნიერები არიან, მარქსი და ენგელსი კი — მეტაფიზიკოსებიო. ორში ერთი: ან თავიანთ თავს ატყუებენ ბ-ნი ანარქისტები ანდა არ ესმით, რა არის მეტაფიზიკა. ყოველ შემთხვევაში დიალექტიკურ მეთოდს აქ არავითარი ბრალი არა აქვს.

კიდევ რას აბრალებენ ბ-ნი ანარქისტები დიალექტიკურ მეთოდს? **ისინი** ამბობენ, რომ დიალექტიკური მეთოდი «იკლიკანტობაა», «სოფიზმების მეთოდია», «ლოგიკური და სააზროვნო სალტომორტალეა» (**იხ.** «ნობათი» № 8. **შ. გ.**-ს წერილი), «რომლის საშუალებით წალმართიც და უკუღმართიც ერთნაირი სიადვილით არიან დამტკიცებული» (**იხ.** «ნობათი» № 4. **ვ. ჩერქეზიშვილი**).

პირველი შეხედვით შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ანარქისტების ბრალდება

სამართლიანი უნდა იყოს. ყური დაუგდეთ, აბა, რას ამბობს ენგელსი მეტაფიზიკური მეთოდის მიმდევარზე: «...იგი ასე ამბობს: ჰო — ჰო, არა — არა; რაც ამის გარეშეა, ის ბოროტისგანაა. მისთვის ნივთი ან არსებობს, ან არ არსებობს: არ შეიძლება, რომ ნივთი ერთსა და იმავე დროს იყოს ის, რაც არის, და სხვა რამეც იყოს; დადებითი და უარყოფითი აბსოლუტურად გამორიცხავენ ერთი-მეორეს...» (იხ. «ანტი-დიურინგი». შესავალი). როგორ! — ცხარობს ანარქისტი, — განა შეიძლება ერთი და იგივე საგანი ერთსა და იმავე დროს კარგიც იყოს და ავიც?! ეს ხომ «სოფიზმია», ეს ხომ «სიტყვების თამაშია», ეს ხომ იმას ნიშნავს, რომ «წაღმართიც და უკუღმართიც ერთნაირი სიადვილით გინდათ დაამტკიცოთ!..»

მაგრამ ჩავუკვირდეთ აბა საქმეს. ჩვენ დღეს დემოკრატიულ რესპუბლიკას მოვითხოვთ, დემოკრატიული რესპუბლიკა კი ბურჟუაზიულ საკუთრებას ამაგრებს; შეიძლება ვთქვათ, რომ დემოკრატიული რესპუბლიკა ყველგან და ყოველთვის კარგია? არა, არ შეიძლება! რატომ? იმიტომ, რომ დემოკრატიული რესპუბლიკა კარგია მხოლოდ «დღეს», როცა ფეოდალურ საკუთრებას ვანგრევთ, მაგრამ «ხვალ», როცა შევუდგებით ბურჟუაზიული საკუთრების დანგრევას და სოციალისტურის დამყარებას, დემოკრატიული რესპუბლიკა კარგი აღარ იქნება, ის, პირიქით, ბორკილი იქნება, რომელსაც დავამტვრევთ და შორს გადავტყორცნით; და რადგანაც ცხოვრება მუდმივს მოძრაობაშია, რადგანაც წარსულსა და აწმყოს ერთმანეთს ვერ გავაშორებთ, რადგანაც ერთსა და იმავე დროს ფეოდალებსაც ვებრძვით და ბურჟუაზიასაც, ამიტომ ჩვენ ვამბობთ: რამდენადაც დემოკრატიული რესპუბლიკა ფეოდალურ საკუთრებას სპობს, იმდენად ის კარგია და ვიცავთ კიდეც მას; ხოლო რამდენადაც ის ბურჟუაზიულ საკუთრებას ამტკიცებს, იმდენად ის არ ვარგა და ამიტომ ვაკრიტიკებთ მას. გამოდის, რომ დემოკრატიული რესპუბლიკა ერთსა და იმავე დროს «კარგიც» ყოფილა და «ავიც», და, ამრიგად, დასმულ კითხვაზე შეიძლება «ჰო»-ც ვუპასუხოთ და «არა»-ც. სწორედ ასეთი ფაქტები ჰქონდა მხედველობაში ენგელსს, როცა ის ზემოთ მოყვანილი სიტყვებით ამტკიცებდა დიალექტიკური მეთოდის სისწორეს. ანარქისტებს კი ვერ გაუგიათ ეს და «სოფიზმად» მოსჩვენებიათ! რა თქმა უნდა, ანარქისტებს შეუძლიათ შეამჩნიონ ან არ შეამჩნიონ ეს ფაქტები, მათ ისიც შეუძლიათ, რიყეზე ისე გაიარონ, რომ ქვა არ დაინახონ, — ეს მათი უფლებაა. მაგრამ რა შუაშია აქ დიალექტიკური მეთოდი, რომელიც ანარქისტებივით თვალდახუჭული არ უყურებს ცხოვრებას, რომელიც გრძნობს ცხოვრების მაჯისცემას და პირდაპირ გვეუბნება: რადგანაც ცხოვრება იცვლება, რადგანაც ცხოვრება მოძრაობს, ამიტომ ცხოვრების ყოველ მოვლენას ორი ტენდენცია აქვს: კარგი და ავი, რომელთაგან პირველი უნდა დავიცვათ და მეორე უარვყოთ. საკვირველი ხალხია ანარქისტები: ყოველ-

დღე «სამართლიანობაზე» გველაპარაკებიან და დიალექტიკურ მეთოდს კი უსამართლოდ ეპყრობიან!

დავუგეთ ჭვემოთ. ჩვენებური ანარქისტების აზრით, «დიალექტიკური» განვითარება არის კატასტროფისტული, რომლითაც ჯერ წარსული სრულიად ნადგურდება, და მერე მომავალი სავსებით განკერძოვებულად მყარდება... კიუვიეს კატაკლიზმებს უცნობი მიზეზი წარმოშობდა, მარქსენგელსის კატასტროფებს დიალექტიკა» (იხ. «ნობათი» № 8. შ. გ.-ს წერილი). ხოლო მეორე ადგილას იგივე ავტორი გვეუბნება, «მარქსიზმი... დარვინიზმს ეყრდნობა და კრიტიკის თვალით არ უყურებს მასო» (იხ. «ნობათი» № 6).

კარგად ჩაუკვირდი, მკითხველო!

კიუვიე უარყოფს დარვინის ევოლუციას, მას მხოლოდ კატაკლიზმები სწამს, კატაკლიზმი კი მოულოდნელი აფეთქებაა, «რომელსაც უცნობი მიზეზი წარმოშობს». ანარქისტები გვეუბნებიან, რომ მარქსისტები კიუვიეს ემხრობიან და, მაშასადამე, უარყოფენ დარვინიზმსო.

დარვინი უარყოფს კიუვიეს კატაკლიზმებს, ის თანდათანობით ევოლუციას ემხრობა. და აი, იგივე ანარქისტები გვეუბნებიან, რომ «მარქსიზმი... დარვინიზმს ეყრდნობა და კრიტიკის თვალით არ უყურებს მას», ე. მარქსისტები კიუვიეს კატაკლიზმებს არ ემხრობიანო.

აი ანარქია! სწორედ ამაზე იტყვიან: უნტერ-ოფიცრის ცოლმა თავისი თავი თავისივე ხელით გაწკეპლაო! ცხადია, «ნობათის» მერვე ნომრის შ. გ.-ს დავიწყებია ის, რაც მეექვსე ნომრის შ. გ.-ს უთქვამს. რომელია მართალი, მერვე თუ მეექვსე ნომერი? ან იქნება ორივენი სტყუიან?

გადავხედოთ ფაქტებს. მარქსი ამბობს: «თავიანთი განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე საზოგადოების მატერიალური საწარმოო ძალები წინააღმდეგობაში ვარდებიან არსებულ წარმოებით ურთიერთობასთან ანუ, რაც ამის მხოლოდ იურიდიულ გამოსახულებას წარმოადგენს, საკუთრების ურთიერთობასთან... მაშინ დგება სოციალური რევოლუციის ეპოქა». მაგრამ «არც ერთი საზოგადოებრივი ფორმაცია არ ისპობა მანამდე, სანამ არ განვითარებულა ყველა საწარმოო ძალა, რომელთათვის იგი საკმაო გასაქანს იძლევა...» (იხ. კ. მარქსი, «პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის». წინასიტყვაობა). დღევანდელ საზოგადოებრივ ცხოვრებას რომ მივუყენოთ მარქსის ეს თეზისი, გამოვა, რომ დღევანდელ საწარმოო ძალებს შორის, რომელთაც საზოგადოებრივი ხასიათი აქვთ, და პროდუქტთა მითვისების ფორმას შორის, რომელსაც კერძო ხასიათი აქვს, — ძირეული კონფლიქტია, რომელიც სოციალისტური რევოლუციით უნდა დასრულდეს (იხ. ფ. ენგელსის «ანტი-დიურინგი». მესამე განყოფილების მეორე თავი).

როგორც ხედავთ, მარქსისა და ენგელსის აზრით, «რევოლუციას» («კატასტროფას») იწვევს კიუვიეს «უცნობი მიზეზები» კი არა, არამედ სრულიად გარკვეული და ცოცხალი საზოგადოებრივი მიზეზები, რომლებსაც «საწარმოო ძალთა განვითარება» ეწოდება. როგორც ხედავთ, მარქსისა და ენგელსის აზრით, რევოლუცია მხოლოდ მაშინ ხდება, როცა საწარმოო ძალები საკმაოდ მომწიფდება, და არა **მოულოდნელად**, როგორც ეს კიუვიეს ეგონა. ცხადია, კიუვიეს კატაკლიზმებსა და დიალექტიკურ მეთოდს შორის საერთო არაფერია. მეორე მხრივ, დარვინიზმი უარყოფს არა მარტო კიუვიეს კატაკლიზმებს, არამედ დიალექტიკურად გაგებულ რევოლუციასაც, მაშინ როდესაც, დიალექტიკური მეთოდის აზრით, ევოლუცია და რევოლუცია, რაოდენობრივი და თვისობრივი ცვლილება — ორი აუცილებელი ფორმაა ერთი და იმავე მოძრაობისა. ცხადია, არც ის შეიძლება ითქვას, რომ «მარქსიზმი... კრიტიკის თვალით არ უყურებს დარვინიზმსო». გამოდის, რომ ორივეგან სტყუის «ნობათი», — როგორც მეექვსე ნომერში, ისე მერვეში.

და აი, ეს ცრუპენტელა «კრიტიკოსები» ჩაგვიებიან: გინდათ თუ არა, ჩვენი ტყუილი თქვენს მართალსა სჯობიაო! ისიც, ალბათ, ფიქრობენ, რომ ანარქისტს ყველაფერი ეპატიება.

კიდევ ერთ რამეში ემდურებიან ბ-ნი ანარქისტები დიალექტიკურ მეთოდს: «დიალექტიკა... არ გვაძლევს საშვალებას გამოვიდეთ ან გამოვხ-**ტეთ** თავის თავისაგან, არც გადავახტეთ თავის თავსო» (იხ. «ნობათი» **№ 8. Ш. გ.**-ს წერილი). ეს კი სრული ჭეშმარიტებაა, ბ-ნო ანარქისტებო, აქ კი ცამდის მართალი ხართ, პატივცემულნო: დიალექტიკური მეთოდი არ იძლევა ასეთ საშუალებას. მაგრამ რატომ არ იძლევა? იმიტომ, რომ «თავის თავიდან გამოხტომა და თავის თავზე გადახტომა» თხების საქმეა, და დიალექტიკური მეთოდი კი ადამიანებისთვისაა გამოგონილი. აი სად **არის** საიდუმლოება!..

ასეთია საერთოდ ჩვენი ანარქისტების შეხედულება დიალექტიკურ მეთოდზე.

ცხადია, ანარქისტებს ვერ გაუგიათ მარქსისა და ენგელსის დიალექტიკური მეთოდი, — მათ თავიანთი საკუთარი დიალექტიკა გამოუგონიათ და სწორედ მას ებრძვიან ასე შეუბრალებლად.

ჩვენ ისღა დაგვრჩენია, რომ სეირს ვუყუროთ და სიცილს მივცეთ თავი, რადგანაც არ შეიძლება არ გაგეცინოს, როცა კაცი თავის ფანტაზიას ებრძვის, თავის საკუთარ გამონაგონს ანგრევს და თანაც გამწარებული გარწმუნებს, მტერსა ვკლავო.

II

«ადამიანების შეგნება კი არ განსაზღვრავს მათს მდგომარეობას, არამედ, პირიქით, მათი საზოგადოებრივი მდგომარეობა განსაზღვრავს მათს შეგნებას».
კ. მარქსი

რა არის მატერიალისტური თეორია?

ყველაფერი იცვლება ქვეყანაზე, ყველაფერი მოძრაობს მსოფლიოში, მაგრამ **რანაირად** ხდება ეს ცვლილება და **რა სახით** სწარმოებს ეს მოძრაობა, — აი რაშია საკითხი. ჩვენ ვიცით, მაგალითად, რომ ერთ დროს დედამიწა გავარვარებულ ცეცხლოვან მასას წარმოადგენდა, შემდეგ ნელ-ნელა გაცივდა, მერე გაჩნდა ცხოველთა სამეფო და ასე, ცხოველთა სამეფოს განვითარებას მოჰყვა მაიმუნთა ისეთი გვარეულობა, რომელმაც შემდეგ ადამიანები წარმოშვა. მაგრამ რანაირად ხდებოდა ეს განვითარება? ზოგნი ამბობენ, რომ ბუნებასა და მის განვითარებას წინ უსწრებდა მსოფლიო იდეა, რომელიც შემდეგ საფუძვლად დაედო ამ განვითარებას, ასე რომ ბუნების მოვლენათა მიმდინარეობა ცალიერი **ფორმა** ყოფილა იდეის განვითარებისა. ამათ იდეალისტებს ეძახდნენ, რომლებიც შემდეგ რამდენიმე მიმართულებად გაიყვნენ. ზოგნი კიდევ ამბობენ, რომ ქვეყანაზე თავდანვე არსებობს ორი ერთმანეთის მოწინააღმდეგე ძალა — იდეა და მატერა, რომ, ცხადია, მოვლენებიც ორ წყებად იყოფა — იდეალურ და მატერიალურ მოვლენებად, რომელთა შორისაც მუდმივი ბრძოლაა გამართული; ასე რომ ბუნების მოვლენათა განვითარება — ეს მუდმივი ბრძოლა ყოფილა იდეალურ და მატერიალურ მოვლენათა შორის. ამათ დუალისტებს ეძახიან, რომლებიც იდეალისტებივით სხვადასხვა მიმართულებად იყოფიან.

მარქსის მატერიალისტური თეორია ძირიანად უარყოფს როგორც დუალიზმს, ისე იდეალიზმს. თქმა არ უნდა, რომ ქვეყანაზე ნამდვილად არსებობს იდეალური და მატერიალური მოვლენები, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, ვითომ ისინი უარყოფენ ერთმანეთს. პირიქით — იდეალური და მატერიალური მოვლენები ორი სხვადასხვანაირი ფორმაა ერთი და იმავე მოვლენისა, ისინი ერთად არსებობენ და ერთად ვითარდებიან. მათ შორის მჭიდრო კავშირია გამართული. მაშასადამე, არავითარი საბუთი არა გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ისინი ერთმანეთს უარყოფენ. ამგვარად, ეგრეთწოდებული დუალიზმი ძირიანად ირღვევა. ერთი და განუყოფელი ბუნება, ორ სხვადასხვანაირ ფორმაში გამოხატული — მატერიალურსა და იდეალურში, — აი როგორ უნდა ვუყურებდეთ ბუნების განვითარებას. ერთი და განუყოფელი ცხოვრება, ორ სხვადასხვანაირ ფორმაში

გამოხატული — იდეალურსა და მატერიალურში, — ეი როგორ უნდა ვუყურებდეთ ცხოვრების განვითარებას.

ასეთია მონიზმი მარქსის მატერიალისტური თეორიისა.

ამავე დროს მარქსი უარყოფს იდეალიზმსაც. მართალი არ არის ეს აზრი, ვითომ იდეა, და საერთოდ სულიერი მხარე, თავის განვითარებაში წინ უსწრებს ბუნებას და საერთოდ მატერიალურ მხარეს. ჯერ ცოცხალი არსებანი არც კი მოიპოვებოდნენ ქვეყანაზე, რომ უკვე არსებობდა ეგრეთწოდებული გარეშე, არაორგანული ბუნება. პირველ ცოცხალ არსებას — პროტოპლაზმას — არავითარი შეგნება [იდეა] არ მოეპოვებოდა, — მას მხოლოდ გაღიზიანების უნარი ჰქონდა და ოდნავად ახლდა შეგრძნობის პირველი ჩანასახები. შემდეგ თანდათან ვითარდებოდა ცხოველებში შეგრძნობის უნარი და ნელ-ნელა შეგნებაზე გადადიოდა იმის მიხედვით, თუ რამდენად ვითარდებოდა მათი ნერვების სისტემა. მაიმუნი რომ წელში არ გამართულიყო, ის მუდამ რომ ოთხ ფეხზე ყოფილიყო, მისი ჩამომავალი — ადამიანი — თავისუფლად ვეღარ ისარგებლებდა თავისი ფილტვებითა და ყელის ძაფებით და, ამგვარად, ლაპარაკსაც ვეღარ შესძლებდა, რაც ძირიანად შეაფერხებდა მისი შეგნების განვითარებას. ან კიდევ: მაიმუნი რომ უკანა ფეხებზე არ დამდგარიყო, მისი ჩამომავალი — ადამიანი — იძულებული იქნებოდა მუდამ ძირს ეცქირნა და მხოლოდ იქიდან ეკრიფნა შთაბეჭდილებანი; მას შესაძლებლობა არ ექნებოდა მაღლა და გარშემო მიმოეხედნა, მას შესაძლებლობა არ ექნებოდა, მაშასადამე, მაიმუნზე მეტი მასალა (შთაბეჭდილებანი) მიეწოდებინა ტვინისთვის და, ამგვარად, ძირიანად შეფერხდებოდა მისი შეგნების განვითარება. გამოდის, რომ თვითონ სულიერი მხარის განვითარებისთვის საჭირო ყოფილა ორგანიზმის შესაფერი აგებულება და მისი ნერვული სისტემის განვითარება. გამოდის, რომ სულიერი მხარის განვითარებას, იდეის განვითარებას წინ უსწრებს მატერიალური მხარის, მდგომარეობის (бытие) განვითარება. ცხადია, ჯერ გარეშე პირობები იცვლება, ჯერ მატერია იცვლება და შემდეგ შესაფერისად იცვლება შეგნება და სხვა სულიერი მოვლენები, — მატერიალური პირობების განვითარებას უკან რჩება იდეალური მხარის განვითარება. თუ მატერიალურ მხარეს, თუ გარეშე პირობებს, თუ მდგომარეობას და სხვა იმისთანეებს შინაარსს დავარქმევთ, მაშინ იდეალურ მხარეს, შეგნებას და სხვა ამგვარ მოვლენებს ფორმა უნდა დავარქვათ. აქედან წარმოსდგება ცნობილი მატერიალისტური დებულება: განვითარების პროცესში შინაარსი წინ უსწრებს ფორმას, ფორმა უკან რჩება შინაარსს.

ესევე უნდა ითქვას საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე. აქაც მატერიალური განვითარება წინ უსწრებს იდეალურ განვითარებას, აქაც ფორმა უკან რჩება თავის შინაარსს. მეცნიერული სოციალიზმის ჯერ ხსენებაც არსად

იყო, რომ კაპიტალიზმი და კლასთა ბრძოლა გაძლიერებულად სწარმოებდა; ჯერ სოციალისტური იდეა არსად სჩანდა, რომ წარმოების პროცესს უკვე მიღებული ჰქონდა საზოგადოებრივი ხასიათი.

ამიტომ ამბობს მარქსი: «ადამიანების შეგნება კი არ განსაზღვრავს მათს მდგომარეობას, არამედ, პირიქით, მათი საზოგადოებრივი მდგომარეობა განსაზღვრავს მათს შეგნებას» (იხ. **კ. მარქსი, «პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის»**). და რადგანაც, მარქსის აზრით, ეკონომიური განვითარება საზოგადოებრივი ცხოვრების მატერიალური საფუძველია, **მისი შინაარსია**, და იურიდიულ-პოლიტიკური და რელიგიურ-ფილოსოფიური განვითარება კი ამ შინაარსის **«იდეოლოგიური ფორმაა»** და მისი «ზედნაშენი», — ამიტომ მარქსი ამბობს, რომ «ეკონომიური საფუძვლის შეცვლასთან ერთად **ადრე თუ გვიან** ხდება გადატრიალება მთელ უზარმაზარ ზედნაშენში» (იხ. იქვე).

დიახ, საზოგადოებრივ ცხოვრებაშიც ჯერ გარეშე, მატერიალური პირობები იცვლება და შემდეგ ადამიანების აზროვნება, მათი მსოფლმხედველობა. შინაარსის განვითარება წინ უსწრებს ფორმის აღმოცენებას და განვითარებას. რა თქმა უნდა, ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, ვითომ მარქსის აზრით შინაარსი უფორმოდ შეიძლებოდეს, როგორც ეს **შ. გ.**-ს მოლანდებია (იხ. «ნობათი» № 1. «მონიზმის კრიტიკა»). შინაარსი უფორმოდ შეუძლებელია, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ესა თუ ის ფორმა, რადგანაც **ის** უკან რჩება თავის შინაარსს, არადროს არ შეესაბამება **სავსებით** ამ შინაარსს და, **•მგვარად**, ხშირად ახალი შინაარსი **«იძულებულია»** დროებით ძველ ფორმაში გამოეხვიოს, რაც კონფლიქტს იწვევს მათ შორის. დღეს, მაგალითად, წარმოების **საზოგადოებრივ** შინაარსს არ შეესაბამება წარმოების პროდუქტთა მითვისების კერძო ხასიათი, და სწორედ ამ ნიადაგზე სწარმოებს დღევანდელი სოციალური «კონფლიქტი». მეორე მხრივ, **ის** აზრი, რომ **•**დეა არსებობის ფორმაა, სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, ვითომ შეგნება თავისი ბუნებით — იგივე მატერიაა. ასე ფიქრობდნენ მხოლოდ ვულგარული მატერიალისტები (მაგ., ბიუხნერი და მოლეშოტი), რომელთა თეორიები ძირიანად ეწინააღმდეგებიან მარქსის მატერიალიზმს და რომლებსაც სამართლიანად დასცინოდა ენგელსი თავის «ლუდვიგ ფეიერბახში». მარქსის მატერიალიზმის თანახმად შეგნება და მდგომარეობა, სული და მატერია — ეს ორი სხვადასხვანაირი ფორმაა ერთი და იმავე მოვლენისა, რომელსაც, საერთოდ რომ ვთქვათ, ბუნება ეწოდება; მაშასადამე, ისინი არც უარყოფენ ერთმანეთს * და არც ერთსა და იმავე მოვლენას წარმოადგენენ. საქმე

---

* ეს სრულიადაც არ ეწინააღმდეგება იმ აზრს, რომ ფორმასა და შინაარსს შორის კონფლიქტი არსებობს. საქმე იმაშია, რომ ეს კონფლიქტი

მხოლოდ იმაშია, რომ ბუნებისა და საზოგადოების განვითარებაში შეგნებას, ე. ი. იმას, რაც ჩვენს თავში ხდება, წინ უსწრებს შესაფერისი მატერიალური ცვლილება, ე. ი. ის, რაც ჩვენს გარეშე ხდება. ამა თუ იმ მატერიალურ ცვლილებას აღრე თუ გვიან აუცილებლად მოსდევს შესაფერისი იდეალური ცვლილება და იმიტომაც ვამბობთ, რომ იდეალური ცვლილება ფორმაა შესაფერისი მატერიალური ცვლილებისა.

ასეთია საერთოდ მარქსისა და ენგელსის დიალექტიკური მატერიალიზმის მონიზმი.

კეთილი და პატიოსანი, გვეტყვიან ზოგიერთები, ეგ ყველაფერი მართალია ბუნებისა და საზოგადოების ისტორიის მიმართ. მაგრამ დღეს რანაირად იბადება ჩვენს თავში სხვადასხვა წარმოდგენები და იდეები ამა თუ იმ საგნებზე? ანდა ნამდვილად კი არსებობს ეგრეთწოდებული გარეშე პირობები, თუ მარტო ჩვენი წარმოდგენები არსებობს ამ რაღაც გარეშე პირობებზე? და თუ გარეშე პირობებიც არსებობს, რამდენად შესაძლებელია მათი აღქმა და შემეცნება?

ამის გამო ჩვენ ვამბობთ, რომ ჩვენი წარმოდგენები, ჩვენი «მე», მხოლოდ იმდენად არსებობს, რამდენადაც არსებობს გარეშე პირობები, რომლებიც ჩვენს «მე»-ზე შთაბეჭდილებას ახდენენ. ისინი, ვინც ასე დაუფიქრებლად ამბობენ, რომ ჩვენი წარმოდგენების მეტი არა არსებობს-რაო, იძულებული არიან უარყონ ყოველივე გარეშე პირობების არსებობა და, მაშასადამე, დანარჩენი ადამიანების არსებობაც, გარდა თავისი «მე»-სი, რაც ძირიანად ეწინააღმდეგება მეცნიერებისა და ცხოვრებითი მოქმედების ძირითად საფუძვლებს. დიახ, გარეშე პირობები ნამდვილად არსებობენ; ეს პირობები არსებობდნენ ჩვენამდე და იარსებებენ ჩვენს შემდეგაც, და მათი აღქმა-შემეცნება შესაძლებელია მით უფრო ჩქარა და ადვილად, რაც უფრო ხშირად და ძლიერად მოქმედებენ ისინი ჩვენს შეგნებაზე. რაც შეეხება იმას, თუ როგორ იბადება **დღეს** ჩვენს თავში სხვადასხვა წარმოდგენები და იდეები ამა თუ იმ საგანზე, ამის შესახებ უნდა შევნიშნოთ, რომ აქ მოკლედ იგივე მეორდება, რაც ბუნებისა და საზოგადოების **ისტორიაში** ხდება. აქაც ჩვენს გარეშე მყოფი საგანი წინ უსწრებს ჩვენს წარმოდგენას ამ საგანზე, აქაც ჩვენი წარმოდგენა, ფორმა, უკან რჩება საგანს, როგორც თავის შინაარსს და სხვ. თუ მე ვუყურებ ხეს და ვხედავ მას, ეს მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ, სანამ ჩემს თავში წარმოდგენა დაიბადებოდა ხის შესახებ, ამაზე წინ არსებობდა თვითონ ხე, რომელმაც შესაფერისი წარმოდგენა გამოიწვია ჩემში.

საერთოდ შინაარსსა და ფორმას შორის კი არ არსებობს, არამედ **ძველ** ფორმასა და **ახალ** შინაარსს შორის, რომელიც ახალ ფორმას ეძებს და მისკენ მიისწრაფის.

ძნელი გასაგები არაა, თუ რა მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს მარქსისა და ენგელსის მონისტურ მატერიალიზმს ადამიანების პრაქტიკული მოღვაწეობისთვის. თუ ჩვენი მსოფლმხედველობა, ჩვენი ზნე-ჩვეულება გარეშე პირობებისგანაა გამოწვეული, თუ იურიდიული და პოლიტიკური ფორმების უვარგისობა ეკონომიურ შინაარსზეა დამყარებული, მაშინ ცხადია, ხელი უნდა შევუწყოთ ეკონომიურ ურთიერთობათა ძირიანად გარდაქმნას, რომ მათთან ერთად ძირიანად შეიცვალოს ხალხის ზნე-ჩვეულებანი და ქვეყნის პოლიტიკური წყობა.

აი რას ამბობს ამაზე კარლ მარქსი:

«დიდი ჰკუა არ უნდა იმის გაგებას, თუ რა კავშირი აქვს მატერიალიზმის მოძღვრებას... სოციალიზმთან... თუ ადამიანი მთელ თავის ცოდნას, შეგრძნობას და სხვ. გრძნობადი ქვეყნიერებიდან... იღებს, მაშინ ემპირიული ქვეყანა ისე უნდა მოეწყოს, რომ მან იქ ჭეშმარიტი ადამიანობა შეიცნოს, რომ შეეჩვიოს თავისი თავი ადამიანად აღზარდოს... თუ ადამიანი თავისუფალი არაა მატერიალისტური აზრით, ე. ი. თუ მისი თავისუფლება მდგომარეობს არა უარყოფით ძალაში — ესა თუ ის აიცილოს, არამედ დადებით ძალაში — თავისი ნამდვილი ინდივიდუალობა გამოამჟღავნოს, მაშინ ცალკე პიროვნება კი არ უნდა დაისაჯოს მის მიერ ჩადენილი დანაშაულისთვის, არამედ დანაშაულის ანტისოციალური წყაროები უნდა მოისპოს... თუ ადამიანის ხასიათს გარემოებანი ქმნიან, ეს გარემოებანი ადამიანური უნდა გავხადოთ» («ლუდვიგ ფეიერბახი». დანართი: «კ. მარქსი XVIII საუკუნის ფრანგულ მატერიალიზმზე»).

ასეთია კავშირი მატერიალიზმსა და ადამიანთა პრაქტიკულ მოღვაწეობას შორის.

*
* *

როგორ უყურებენ ანარქისტები მარქსისა და ენგელსის მონისტურ მატერიალიზმს?

თუ მარქსის დიალექტიკა ჰეგელიდან მომდინარეობს, სამაგიეროდ, მისი მატერიალიზმი ფეიერბახის მატერიალიზმის განვითარებაა. ეს კარგად იციან ანარქისტებმა და ისინი ცდილობენ ჰეგელისა და ფეიერბახის ნაკლოვანებებით მარქს-ენგელსის დიალექტიკური მატერიალიზმი გააშავონ.

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ ჰეგელის შესახებ, რომ ანარქისტების ასეთი ფანდები ვერაფერს ვერ დაამტკიცებს, გარდა მათივე პოლემიკური უძლურებისა. ესეც უნდა ვთქვათ ფეიერბახის შესახებ. აი, მაგალითად, ისინი ძალიან ხაზს უსვამენ, რომ «ფეიერბახი პანტეისტი იყო...», რომ მან «კაცი გააღმერთა»... (იხ. «ნობათი» № 7. დ. დელენდის წერილი), რომ ფეიერბახის აზრით კაცი ის არის, რასაც ის სჭამს...», რომ აქედან მარქსმა ვითომ შემდეგი დასკვნა გამოიყვანა: «მაშასადამე, უმთავრესი და უპირველესი ეკონომიური მდგომარეობაა» და სხვ. (იხ. «ნობათი» № 6. **ზ. გ.**-ს წერილი). მართალია, ფეიერბახის პანთეისტობაში, მის მიერ კაცის გაღმერთებაში და მის სხვა ამისთანა შეცდომებში ჩვენგანს ეჭვი არავის შეაქვს, პირიქით, მარქსმა და ენგელსმა პირველად გამოააშკარავეს ფეიერბახის შეცდომები, მაგრამ ანარქისტები მაინც საჭიროდ სცნობენ კიდევ «გამოააშკარაონ» ფეიერბახის უკვე გამოაშკარავებული შეცდომები. რატომ? ალბათ, იმიტომ, რომ ფეიერბახის ძაგებით გააშავონ როგორმე მატერიალიზმიც, რომელიც ფეიერბახისგან ისესხა მარქსმა და შემდეგ მეცნიერულად განავითარა. განა არ შეიძლებოდა ფეიერბახს შემცდარ აზრებთან სწორი აზრებიც ჰქონოდა? ჩვენ ვამბობთ, რომ ასეთი ფანდებით ანარქისტები ოდნავაც ვერ შეარყევენ მონისტურ მატერიალიზმს, — ამით ისინი მხოლოდ საკუთარ უძლურებას დაამტკიცებენ.

თვითონ ანარქისტებში სხვადასხვანაირი აზრი სუფევს მარქსის მატერიალიზმზე. ბ-ნ ჩერქეზიშვილს რომ ჰკითხოთ, მარქსსა და ენგელსს სძულდათ მონისტური მატერიალიზმი; მისი აზრით, მათი მატერიალიზმი ვულგარული მატერიალიზმი იყო და არა მონისტური: «ის დიდი მეცნიერება ნატურალისტებისა თავის ევოლუციის სისტემით, ტრანსფორმიზმით და მონისტურ მატერიალიზმით, **რომელიც ძლიერ სძულს ენგელსს**... გვერდს უვლიდა... დიალექტიკურ მეთოდს» და სხვ. (იხ. «ნობათი» № 4. ვ. ჩერქეზიშვილის წერილი). გამოდის, რომ საბუნებისმეტყველო მატერიალიზმი, რომელიც ჩერქეზიშვილს მოსწონს და რომელიც ენგელსს სძულდა, მონისტური მატერიალიზმი ყოფილა. მეორე ანარქისტი კი გვეუბნება, რომ მარქსისა და ენგელსის მატერიალიზმი მონისტურია და ამიტომ ღირსია უარყოფისა. «მარქსის ისტორიული კონცეპციაც გეგელიანიზმის ატავიზმია. აბსოლიუტური ობიექტივიზმის მონისტური მატერიალიზმი საზოგადოთ — კერძოთ ეკონომიური მონიზმი მარქსის შეუძლებელია ბუნებაში და შემცდარია თეორიაში... მონისტური მატერიალიზმი გლახად დაფარული დუალიზმი და კომპრომისია მეტაფიზიკას და მეცნიერების შორის...» (იხ. «ნობათი» № 6. **ზ. გ.**-ს წერილი). გამოდის, რომ მონისტური მატერიალიზმი დასაწუნი ყოფილა, რადგან მარქსსა და ენგელსს არ სძულებიათ იგი, პირიქით, თვითონ-

ვე ყოფილან მონისტური მატერიალისტები, რის გამოც უნდა უარვყოთ მონისტური მატერიალიზმი.

აი ანარქია! ჯერ თვითონაც ვერ გაურკვევიათ მარქსის მატერიალიზმის ავკარგიანობა, ჯერ თვითონაც ვერ გაუგიათ, მონისტურია ის თუ არ არის მონისტური, ჯერ თვითონაც ვერ შეთანხმებულან მის ღირსება-ნაკლოვანებაზე და ჩვენ კი კვეხნით ყური გაგვიხვრიტეს: მარქსის მატერიალიზმს ვაკრიტიკებთ და მიწასთან ვასწორებთო. აქედანვე კტყობა, თუ რამდენად საფუძვლიანი იქნება მათი «კრიტიკა».

დავყვეთ ქვემოთ. ზოგიერთ ანარქისტს არც კი სცოდნია, რომ მეცნიერებაში სხვადასხვანაირი მატერიალიზმი არსებობს და მათ შორის დიდი განსხვავებაა: არის, მაგალითად, ვულგარული მატერიალიზმი (ბუნებისმეტყველებაში და ისტორიაში), რომელიც უარყოფს იდეალური მხარის მნიშვნელობას და მის ზეგავლენას მატერიალურ მხარეზე; მაგრამ არის აგრეთვე ეგრეთწოდებული მონისტური მატერიალიზმი, რომელიც მეცნიერული თვალით უყურებს იდეალური და მატერიალური მხარეების ურთიერთობას. ზოგიერთი ანარქისტი ყოველივე ამას ერთმანეთში ურევს და ამავე დროს რიხიანად აცხადებს: გინდა თუ არა, საფუძვლიანად ვაკრიტიკებთ მარქსისა და ენგელსის მატერიალიზმსო! ყური დაუგდეთ: «ფ. ენგელსის აზრით და აგრეთვე კაუცკის აზრითაც მარქსმა დიდი სამსახური გაუწია კაცობრიობას იმით, რომ მან...» სხვათა შორის «მატერიალისტური კონცეპცია» აღმოაჩინა. «მართალია ეს? ჩვენ არ გვგონია, რადგან ვიცით... რომ ყველა ის ისტორიკოსები, მეცნიერები და ფილოსოფოსები, ვინც კი აღიარებდა ისეთ აზრებს, რომლითაც საზოგადოებრივი მექანიზმი მოჰყავს მოძრაობაში ოროგრაფიულ, გეოგრაფიულ, კლიმატერიულ-ტელლურიულ, კოსმიურ, ანტროპოლოგიურ და ბიოლოგიურ პირობებს, — **ყველა ესენი მატერიალისტები არიან»** (იხ. «ნობათი» № 2. შ. გ.-ს წერილი). მოდი და ელაპარაკე ამათ! გამოდის, რომ არისტოტელეს და მონტესკიეს «მატერიალიზმს» შორის. მარქსისა და სენ-სიმონის «მატერიალიზმს» შორის განსხვავება არ არის. აი, ამას ჰქვია მოწინააღმდეგის გაგება და მისი საფუძვლიანი გაკრიტიკება!..

ზოგიერთ ანარქისტს კიდევ სადღაც ყური მოუკრავს, რომ მარქსის მატერიალიზმი «კუჭის თეორიააო», და მოჰყოლია ამ «აზრის» პოპულარიზაციას, ალბათ, იმიტომ, რომ ქაღალდი ძვირი არაა «ნობათის» რედაქციაში და იაფად ჩაუვლის ეს ოპერაცია. მოისმინეთ: «ფეიერბახის აზრით კაცი ის არის, რასაც ის სჭამს. ამ ფორმულამ მარქს და ენგელსზე ისე იმოქმედა, როგორც ჯადომ», და აი, ანარქისტების აზრით, აქედან მარქსმა დაასკვნა, რომ «მაშასადამე, უმთავრესი და უპირველესი ეკონომიური მდგომარეობა, წარმოებითი ურთი-ერთობა არის...» შემდეგ

ფილოსოფიურად გვასწავლიან ანარქისტები: «თქმა იმისი, რომ ერთად-ერთი საშვალება ამ მიზნისა (ცხოვრების) ჭამა და მაშასადამე ეკონომიური წარმოება არისო შეცდომა იქნება... **ჭამა** და ეკონომიური მდგომარეობა რომ უმთავრესად მონისტურად **იდეოლოგიის გამსაზღვრელი იყოს**, მაშინ ზოგი ბელთოყლაპია გენიოსები იქნებოდნენ» (იხ. «ნობათი» № 6. შ. გ.-ს წერილი). აი, თურმე, რა ადვილი ყოფილა მარქსის მატერიალიზმის გაკრიტიკება: საკმარისია ვინმე «ინსტიტუტკისგან» გაიგონოთ რაიმე ჭუჩური ჭორი მარქსზე და ენგელსზე, საკმარისია ეს ჭუჩური ჭორები ფილოსოფიური რიხით გაიმეოროთ რომელიმე «ნობათის» ფურცლებზე, რომ მაშინვე «კრიტიკოსის» სახელი დაიმსახუროთ. ერთი მითხარით, ბატონებო: სად, როდის, რომელ ქვეყანაში სთქვა, ან რომელმა მარქსმა სთქვა, რომ «ჭამა განსაზღვრავს იდეოლოგიას»? რატომ ერთი წინადადება, ერთი სიტყვა მაინც არ გვიჩვენეთ მარქსის ნაწერებიდან თქვენი ბრალდების დასასაბუთებლად? განა ეკონომიური მდგომარეობა და ჭამა ერთი და იგივეა? ამ ორი სრულიად სხვადასხვანაირი ცნების ერთმანეთში არევა, ვთქვათ, ეპატიება რომელიმე «ინსტიტუტკას», მაგრამ როგორ მოხდა, რომ თქვენ, «სოციალ-დემოკრატიის დამაქცევარნი», «მეცნიერების ამაღორძინებელნი», — თქვენც ასე უდარდელად იმეორებთ «ინსტიტუტკების» შეცდომას? ან როგორ უნდა განსაზღვროს ჭამამ საზოგადოებრივი იდეოლოგია? ჩაუკვირდით, აბა, ოქვენს სიტყვებს: ჭამა, ჭამის ფორმა არ იცვლება, ძველადაც ისე ჭამდნენ, ღეჭავდნენ და ინელებდნენ საჭმელს, როგორც ახლა, მაშინ როდესაც იდეოლოგიის ფორმა დღითი-დღე იცვლება და ვითარდება. ანტიკური, ფეოდალური, ბურჟუაზიული, პროლეტარული — აი, სხვათა შორის, რა ფორმები აქვს იდეოლოგიას; განა წარმოსადგენია, რომ იმან, რაც, საერთოდ რომ ვთქვათ, არ იცვლება, განსაზღვროს ის, რაც დღითი-დღე იცვლება? იდეოლოგიას ეკონომიური მდგომარეობა საზღვრავს — ამას მართლაც ამბობს მარქსი, და ეს ადვილი გასაგებიც არის, მაგრამ განა ჭამა და ეკონომიური მდგომარეობა ერთი და იგივეა? რატომ მოგნდომებიათ თქვენი საკუთარი გაუგებლობა მარქსს მოახვიოთ თავზე?..

დაეყვეთ ქვევით. ჩვენი ანარქისტების აზრით, მარქსის მატერიალიზმი «იგივე პარალელიზმია...» ან კიდევ: «მონისტური მატერიალიზმი გლახად დაფარული დუალიზმი და კომპრომისია მეტაფიზიკას და მეცნიერების შორის...» «მარქსი დუალიზმში ვარდება იმიტომ, რომ წარმოებით ურთიერთობებს სახავს, როგორც მატერიალურს, და ადამიანის სურვილს და ნებას კი როგორც ილიუზიას და უტოპიას, რომელსაც არა აქვს მნიშვნელობა და არსებობს კი» (იხ. «ნობათი» № 6. შ. გ.-ს წერილი). ჯერ ერთი, რომ მარქსის მონისტურ მატერიალიზმს არავითარი საერთო არა აქვს უთავბოლო პარალელიზმთან. მაშინ, როდესაც მატერიალიზმის აზრით მატერიალური მხარე, შინაარსი, აუცილებლად **წინ უსწრებს** იდეალურ მხარეს,

ფორმას, — პარალელიზმი უარყოფს ამ შეხედულებას და გადაჭრით ამბობს, რომ არც მატერიალური და არც იდეალური მხარე, არც ერთი მათგანი **არ უსწრებს წინ** ერთი-მეორეს, ორივე ერთად, პარალელურად მოძრაობენო. მეორეც, რა კავშირი აქვს მარქსის მონიზმს დუალიზმთან, როდესაც კარგად ვიცით (თქვენც უნდა იცოდეთ, ბ-ნო ანარქისტებო, თუ მარქსიზმის ლიტერატურას კითხულობთ!), რომ პირველი **ერთი პრინციპიდან** გამოდის — ბუნებიდან, რომელსაც მატერიალური და იდეალური ფორმა აქვს, მაშინ როდესაც მეორე **ორი პრინციპიდან** გამოდის — მატერიალურიდან და იდეალურიდან, რომლებიც დუალიზმის თანახმად ერთი-მეორეს უარყოფენ? მესამეც. ვინ სთქვა, ვითომ «ადამიანის სურვილს და ნებას მნიშვნელობა არა აქვსო»? სად ამბობს ამას მარქსი, რატომ არ დაგვისახელებთ? განა «ლუი ბონაპარტის მე-18 ბრიუმერში», «კლასთა ბრძოლაში», «სამოქალაქო ომში» და სხვა ამისთანა ბროშურებში «სურვილებისა და ნების» მნიშვნელობაზე არ ლაპარაკობს მარქსი? მაშ რატომ ცდილობდა მარქსი სოციალისტურად განევითარებინა პროლეტარების «ნება და სურვილები», რატომ ეწეოდა მათში პროპაგანდას, თუ «სურვილებისა და ნების» მნიშვნელობა არ სწამდა? ან რაზე ლაპარაკობს ენგელსი თავის ცნობილ წერილებში 1891 — 94 წ., თუ არ «სურვილებისა და ნების მნიშვნელობაზე»? ადამიანის სურვილები და ნება ეკონომიური მდგომარეობიდან იღებენ თავიანთ შინაარსს, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, ვითომ მათ არავითარი გავლენა არა აქვთ ეკონომიური ურთიერთობის განვითარებაზე. ჩუთუ ამ მარტივი აზრის მონელება ასე ძნელია ჩვენი ანარქისტებისთვის? დიახ, დიახ, მართალი უთქვამთ, რომ კრიტიკის მადა სხვაა და კრიტიკა კიდევ სხვა!..

კიდევ ერთი ბრალდება ბ-ნ ანარქისტებისა: «ფორმა უშინაარსოდ წარმოუდგენელია...», ამიტომ არ შეიძლება ითქვას, რომ «ფორმა მოსდევს (უკან რჩება) შინაარსს... ისინი «თანაარსნი არიან»... წინააღმდეგ შემთხვევაში მონიზმი აბსურდიაო» (იხ. «ნობათი» № 1. **შ. გ.**-ს წერილი). ცოტა რამ არევიათ ბ-ნ ანარქისტებს. შინაარსი უფორმოდ წარმოუდგენელია, მაგრამ **არსებული ფორმა** არადროს არ შეესაბამება სავსებით არსებულ შინაარსს, ახალი შინაარსი რამდენადმე მუდამ ძველ ფორმაშია გახვეული, რის გამოც ძველ ფორმასა და ახალ შინაარსს შორის მუდამ კონფლიქტი არსებობს. სწორედ ამ ნიადაგზე ხდება რევოლუციები, და ამაში გამოიხატება, სხვათა შორის, მარქსის მატერიალიზმის რევოლუციური სული. ანარქისტებს კი ეს ვერ გაუგიათ და დაჟინებით გვიმეორებენ, შინაარსი უფორმოდ არ შეიძლებაო...

ასეთია ანარქისტების შეხედულება მატერიალიზმზე. ჩვენ მეტს აღარაფერს ვიტყვით ამაზე. ისიც საკმაოდ აშკარაა, რომ ანარქისტებს საკუთარი

მარქსი გამოუგონიათ, საკუთარი «მატერიალიზმით» ხელში, და მას ებრძვიან. ნამდვილ მარქსს და ნამდვილ მატერიალიზმს ერთი ტყვიაც არ ხვდება...

რა კავშირია დიალექტიკურ მატერიალიზმსა და პროლეტარულ სოციალიზმს შორის?

გაზეთი «ახალი ცხოვრება»
№№ 2, 4, 7 და 16;
1906 წლის 21, 24, 28 ივნისი
და 9 ივლისი.

ხელმოწერა: კ ო ბ ა.